

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΔΠΜΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
επιβλέπουσα καθηγήτρια_ ΕΙΡΗΝΗ ΜΙΧΑ

Αναζητώντας τη χωρική και κοινωνική διάσταση της βρεφικής ηλικίας
_εστιάζοντας στο κέντρο του Ηρακλείου

φοιτήτρια_ ΣΚΕΝΤΖΟΥ ΗΡΩ

Αθήνα 2016

Περίληψη

Αντικείμενο της έρευνας αποτελεί η σχέση του χώρου της πόλης με τα παιδιά της πρώτης προσχολικής ηλικίας (infant), δηλαδή τα βρέφη και τα παιδιά έως τριών ετών.

Το θεωρητικό σχήμα που πλαισιώνει την παρούσα έρευνα οργανώνεται γύρω από την επιστήμη του χώρου, τις σπουδές για το φύλο και τις γεωγραφίες των παιδιών.

Κεντρικό ερώτημα της έρευνας αποτέλεσε αρχικά, ο προσδιορισμός της κοινωνικής ταυτότητας παιδί, πως αυτή καθορίζεται, επιτελείται και κατά συνέπεια σε τι βαθμό επηρεάζει τις ζωές των παιδιών. Στη συνέχεια ερευνάται η σχέση των παιδιών της συγκεκριμένης ηλικίας με την ευρύτερη έννοια του χώρου, καθώς και οι σχέσεις των κοινωνικών υποκειμένων που πραγματοποιούνται και πραγματοποιούν στον/τον χώρο της πόλης, με την απόλυτη, σχετική και σχεσιακή του έννοια. Ως βασική μέθοδος χρησιμοποιείται η ποιοτική συνέντευξη με τους φροντιστές/ γονείς των παιδιών που ζουν στην πόλη του Ηρακλείου, το οποίο αποτελεί και το πεδίο της εν λόγω έρευνας. Στόχος είναι μέσα από τις αφηγήσεις να εντοπιστούν και να καταγραφούν οι πρακτικές και οι διαδικασίες που το άτομο τοποθετείται και δρα ως έμφυλο κοινωνικό υποκείμενο στο χώρο της πόλης, καθώς και το ευρύτερο πολιτισμικό κοινωνικό πλαίσιο το οποίο βιώνει στους χώρους της καθημερινότητας του.

Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιείται σε τρία επίπεδα. Αρχικά, επιχειρείται μία εννοιολογική προσέγγιση προκειμένου να παραχθεί το θεωρητικό σχήμα το οποίο θα πλαισιώσει την παρούσα μελέτη και να διαμορφωθούν πρώιμες θεωρητικές συνδέσεις. Εν συνεχεία, μέσα από τις αφηγήσεις των συνεντευξιαζόμενων ανιχνεύονται όλες εκείνες οι πρακτικές και νοηματοδοτήσεις που επιτελούνται στους χώρους που κινούνται τα παιδιά, καθώς και ο βαθμός που επηρεάζουν τις ζωές τους. Τέλος, στο τρίτο επίπεδο πραγματοποιείται μία αναθεώρηση των εννοιών και των πρώτων συνδέσεων που είχαν εντοπιστεί αρχικά στο πρώτο επίπεδο, υπό το φίλτρο της τοποθετημένης οπτικής και της εμπειρικής διερεύνησης.

Abstract

Subject of this research is the relation of urban space with children under three years of age.

The theoretical framework of the research is organized based on the science of space, gender studies and children's geographies.

The main question is to define the social identity of children, how it is determined, performed and at what level does it affect their lives. Subsequently the research aims at the relation of children of this certain age, with the wider meaning of space and the relations of social subjects that interact within urban space in their absolute, relevant and relational sense. The method used is interviewing parents that live in the city of Heraklion, which is the field of this research. The aim is to explore through parents narratives how subjects place themselves and act within urban space and the whole wider social and cultural context that experience in everyday life.

The research is organized in three parts. Initially a framework of understanding is shaped through conceptual considerations and theoretical connections. In the second part narratives analysis is used to explore practices and meanings that are performed in spaces for children and the way children's lives are affected. Finally the third part is a revisit of the initial considerations and connections pointed in the first one, through the particular located perspective and empirical analysis of the parents interviewed.

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή	5
1.1	Αντικείμενο εργασίας	5
1.2	Μεθοδολογική προσέγγιση.....	6
2	Εννοιολογική θεώρηση	7
2.1	Κοινωνική ταυτότητα “παιδί”	7
2.2	Εννοιολογική θεώρηση του χώρου	10
3	Το πεδίο έρευνας	12
3.1	Μπουσουλώντας στο Ηράκλειο	12
3.2	Συνεντεύξεις	21
4	Αντί επιλόγου	60

Βιβλιογραφία

1 Εισαγωγή

1.1 Αντικείμενο εργασίας

Αντικείμενο της έρευνας αποτελεί η σχέση του χώρου της πόλης με τα παιδιά της πρώτης προσχολικής ηλικίας (infant), δηλαδή τα βρέφη και τα παιδιά έως τριών ετών.

Αρχικά κρίνεται απαραίτητο να τονιστεί η σπουδαιότητα της ψυχοκινητικής ανάπτυξης στα τρία πρώτα χρόνια της ζωής του ανθρώπου και πως αυτή συμβάλει στη μετέπειτα εξέλιξη του. Αποτελεί γεγονός πως αυτή η περίοδος της ζωής ενός ατόμου είναι κρίσιμη για τη σωματική και ψυχική διαμόρφωση του ανθρώπου, σύμφωνα με πολλές σύγχρονες έρευνες διαφόρων πεδίων επιστημών (Παπαβέντσης, 2013). Ωστόσο αυτό δεν επισημαίνεται για να υπαινιχθεί ότι τίποτα δεν είναι δυνατό να αλλάξει έκτοτε, αλλά για να αναδειχθεί πόσο σημαντικό είναι για τις ανθρώπινες κοινωνίες, σε επίπεδο συνύπαρξης και κοινωνικής αλληλεπίδρασης μεταξύ του κοινωνικού συνόλου, αυτό το χρονικό διάστημα.

Το θεωρητικό σχήμα που πλαισιώνει την παρούσα έρευνα οργανώνεται γύρω από την επιστήμη του χώρου, τις σπουδές για το φύλο και τις γεωγραφίες των παιδιών. Τα τρία αυτά πεδία σε άμεση συνδιαλλαγή και αλληλοτροφοδότηση, αποτελούν τη θεωρητική βάση για την καλύτερη προσέγγιση του θέματος, αλλά και την ορθότερη ερμηνεία των πληροφοριών, με σκοπό την παραγωγή παρατηρήσεων και την επανατοποθέτηση των αρχικών ερωτημάτων.

Αντιλαμβανόμενοι το χώρο ως ένα ανοιχτό πεδίο που διαρκώς εξελίσσεται και αναδιαμορφώνεται σε άμεση συνάρτηση με τα ενσώματα υποκείμενα που δρουν μέσα και σε αυτόν, τέθηκε το ερευνητικό ερώτημα της σχέσης των παιδιών με την ευρύτερη έννοια του χώρου. Με αφετηρία την παραδοχή ότι «το ζωντανό σώμα είναι και έχει χώρο, παράγει τον εαυτό του στο χώρο και ταυτόχρονα παράγει χώρο» (Βαΐου – Χατζημιχάλης, 2012:217), αναζητήθηκαν καθημερινές επιτελέσεις, πρακτικές, διαδικασίες και νοηματοδοτήσεις που πραγματοποιούνται στο χώρο της πόλης και επηρεάζουν, ορίζουν και ορίζονται από τις/στις ζωές αυτής της κοινωνικής ομάδας που μελετάμε.

Εξίσου βασικό ερευνητικό ερώτημα αποτέλεσε ο προσδιορισμός της κοινωνικής ταυτότητας της έννοιας του παιδιού και ο εντοπισμός των χαρακτηριστικών που την προσδιορίζουν. Αναγνωρίζοντας ότι η έννοια του «φύλου» εμπεριέχεται στην έννοια της κοινωνικής ταυτότητας, μεταξύ άλλων χαρακτηριστικών και σε ένα βαθμό την προσδιορίζει, αναζητήθηκαν οι μηχανισμοί και οι πρακτικές που την καθορίζουν, καθώς και οι επιπτώσεις που βιώνει αυτή η κοινωνική ομάδα, σε σχέση με την αλληλεπίδραση της με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Στόχος της παρούσας έρευνας δεν είναι η παραγωγή αδιάψευστων αποτελεσμάτων, αλλά αντίθετα ο εντοπισμός και η προβολή εύστοχων παρατηρήσεων, που θα φωτίσουν σκοτεινές πτυχές του εν λόγω θέματος.

1.2 Μεθοδολογική προσέγγιση

Ο τρόπος που επιλέγεται για την καλύτερη προσέγγιση του θέματος, ωθεί στον εντοπισμό των πρακτικών, των νοσηματοδοτήσεων, των αλληλεπιδράσεων, των εμπειριών και των διαδικασιών που βιώνουν και συμμετέχουν τα ενσώματα υποκείμενα της κοινωνικής ομάδας που μελετάμε. Μέσα από αυτά, θα αναζητηθούν οι κυρίαρχες νόρμες και πρακτικές που συμβάλουν στη δημιουργία του χώρου και τις αλληλεπιδράσεις του με τα κοινωνικά υποκείμενα, καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις. Η συγκεκριμένη επιστημολογική τοποθέτηση, και ο τρόπος παραγωγής γνώσης που επιλέγεται, εντάσσει τη μεθοδολογική προσέγγιση στο πεδίο της ποιοτικής έρευνας, με τις ποιοτικές συνεντεύξεις να αποτελούν τη βασική πηγή δεδομένων (Masson 2003).

Οι συνεντεύξεις επιλέγονται ως μεθοδολογικό εργαλείο με σκοπό να δοθεί η οπτική της κοινωνικής ομάδας των φροντιστών παιδιών. Καλούμαστε λοιπόν, να συνομιλήσουμε με τους γονείς των παιδιών και μέσα από τις περιγραφές και τις αφηγήσεις τους, να αντλήσουμε στοιχεία και πληροφορίες που απεικονίζουν και αντιπροσωπεύουν το περιβάλλον και τις συνθήκες τις οποίες βιώνουν και πως αυτά τα στοιχεία επηρεάζουν και καθορίζουν τις ζωές τους και κατ' επέκταση τις ζωές και τα βιώματα των ίδιων των παιδιών.

Ως μέθοδος παραγωγής δεδομένων λοιπόν, επιλέγεται η διαδικασία της ποιοτικής συνέντευξης. Η συγκεκριμένη μέθοδος αφορά σε μία διαδραστική διαδικασία ανάμεσα στην/στον ερευνήτρια/τη και στην/στον συνεντευξιζόμενη/ο, που έχει ένα σχετικά ανεπίσημο ύφος και θυμίζει μία χαλαρή κουβέντα. Παράλληλα με την εν λόγω διαδικασία επιχειρείται να καλυφθεί ένα εύρος θεμάτων, χωρίς την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου σχήματος ερωτήσεων – απαντήσεων. Επίσης, χαρακτηρίζεται από την υπόθεση ότι τα δεδομένα παράγονται μέσω της διάδρασης, καθώς πηγή των δεδομένων αποτελεί το ίδιο το υποκείμενο της συνέντευξης, δηλαδή η/ο ερωτώμενη/ος. (Masson 2003:89-90). Στη συγκεκριμένη έρευνα, οι συνεντεύξεις είχαν τη μορφή «πρόσωπο με πρόσωπο» και ήταν «ανοιχτές», έχοντας μια βιογραφική αφηγηματική προσέγγιση. Σε αυτό το πλαίσιο πηγή δεδομένων αποτελούν οι εμπειρίες τους, οι αφηγηματικές αναφορές τους, οι ερμηνείες τους, οι αναμνήσεις τους, οι απόψεις τους, οι σκέψεις τους, οι ιδέες τους, ο τρόπος που κατανοούν και αντιλαμβάνονται τα πράγματα, τα αισθήματά τους, οι ηθικές τους αρχές, οι συμπεριφορές τους, οι σχέσεις τους.

Στον όρο παραγωγή δεδομένων εμπεριέχεται η δυναμική που κατέχουν οι ποιοτικές προσεγγίσεις της έρευνας και συνεπώς, η επιτηδευμένη χρήση του, σε αντίθεση με τον όρο συλλογή, πραγματοποιείται με στόχο να ενσωματώσει την πολυπλοκότητα και την ποικιλία των σχέσεων που διακατέχει η/ο ερευνήτρια/ης με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, αλλά και το ερευνητικό υλικό. Κατά συνέπεια τα δεδομένα δεν αποτελούν στοιχεία έτοιμα και προκαθορισμένα, αντιθέτως επιχειρείται να παραχθούν μέσα από τις πηγές, δηλαδή τις/τους συνομιλήτριες/ες. Τοιουτοτρόπως, ο όρος μέθοδος υποδεικνύει μία διαδικασία παραγωγής δεδομένων η οποία περιλαμβάνει δραστηριότητες διανοητικού, αναλυτικού και ερμηνευτικού χαρακτήρα ((Masson 2003:85-86).

Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιείται σε τρία επίπεδα, το θεωρητικό, το εμπειρικό και το αναθεωρητικό. Αρχικά, επιχειρείται μία εννοιολογική προσέγγιση προκειμένου να παραχθεί το

θεωρητικό σχήμα το οποίο θα πλαισιώσει την παρούσα μελέτη και να διαμορφωθούν πρώιμες θεωρητικές συνδέσεις. Εν συνεχεία, μέσα από τις αφηγήσεις των συνεντευξιαζόμενων ανιχνεύονται όλες εκείνες οι πρακτικές και νοηματοδοτήσεις που επιτελούνται στους χώρους που κινούνται τα παιδιά, καθώς και ο βαθμός που επηρεάζουν τις ζωές τους. Τέλος, στο τρίτο επίπεδο πραγματοποιείται μία αναθεώρηση των εννοιών και των πρώτων συνδέσεων που είχαν εντοπιστεί αρχικά στο πρώτο επίπεδο, υπό το φίλτρο της τοποθετημένης οπτικής και της εμπειρικής διερεύνησης.

Πραγματοποιήθηκαν λοιπόν οκτώ συναντήσεις με οκτώ διαφορετικούς γονείς, συμπεριλαμβανομένης και της προνομιακής πληροφορήτριας, που έλαβαν χώρα σε οκτώ διαφορετικούς χώρους της πόλης, κατά την χρονική περίοδο 13 με 15 Ιανουαρίου του 2016. Οι οκτώ πληροφοριοδότες/οι απαρτίζονται από έναν πατέρα και επτά μητέρες τουλάχιστον ενός μικρού νηπίου, που ανήκει στην ηλικιακή ομάδα την οποία μελετάμε και είναι μόνιμοι κάτοικοι της πόλης του Ηρακλείου. Το ηλικιακό φάσμα των συνεντευξιαζόμενων κυμαίνεται μεταξύ 35 και 39 ετών, ενώ η οικογενειακή τους κατάσταση ποικίλει κατά περίπτωση.

2 Εννοιολογική θεώρηση

2.1 Κοινωνική ταυτότητα “παιδί”

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια να προσδιοριστεί η έννοια “παιδί” υπό το πρίσμα της κοινωνικής ταυτότητας, καθώς αναγνωρίζεται ότι η ομάδα για την οποία διεξάγεται η παρούσα έρευνα, παιδιά από 0-3 ετών, ανήκει στην ευρύτερη κατηγορία των παιδιών. Είναι γεγονός πως για την έννοια της κοινωνικής ταυτότητας, έχουν πραγματοποιηθεί έγκριτες επιστημονικά έρευνες και έχουν διατυπωθεί τεκμηριωμένες θεωρίες από αρκετούς επιστήμονες. Παράλληλα, γίνεται η παραδοχή ότι η έννοια του “φύλου” αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι, μεταξύ άλλων, της κοινωνικής ταυτότητας ενός υποκειμένου και σε ένα μεγάλο βαθμό την προσδιορίζει.

Τη δεκαετία του '70 με το «δεύτερο κύμα» του φεμινισμού¹, δόθηκε η ευκαιρία να φωτιστούν πλευρές σε αυτό που ονομάζουμε “ιστορία”, θέτοντας ως νέο αντικείμενο μελέτης τη “γυναίκα”

¹ Με το «δεύτερο κύμα» του φεμινισμού το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από τη “γυναίκα” στο “φύλο”, έχοντας ως στόχο τη διερεύνηση του τι μετράει ως “γυναίκα”, αλλά και την αμφισβήτηση απόψεων που είχαν παγιωθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα ως δεδομένες και, εν κατακλείδι, την ανασυγκρότηση του τι μετράει ως “άνθρωπος” (Μαρνελάκης, 2003: 3). Μία από τις σημαντικότερες πτυχές αυτής της μετατόπισης της συζήτησης, είναι ότι μέσα από τις φεμινιστικές σπουδές δημιουργήθηκαν νέες διαδικασίες παραγωγής έρευνας στις επιστήμες, με την εισαγωγή της οπτικής του ερευνητή (standpoint), αλλά και την πρόσθεση των βιωματικών εμπειριών ως βασική πηγή των ερευνών. Συνεπώς αυτό ανοίγει το πεδίο διερεύνησης όχι μόνο για τις διαφορές στον τρόπο που μεγαλώνουν κορίτσια και αγόρια, αλλά γενικότερα και της συγκρότησης, ως ερευνητικό πεδίο, της κοινωνικής ταυτότητας «παιδί».

και κατ' επέκταση ερωτήματα από τη σκοπιά του φύλου, που αφορούν έστω έμμεσα και το κοινωνικό υποκείμενο «παιδί». Είναι άξιο λόγου ότι στις γεωγραφικές έρευνες μέχρι πρόσφατα, η απουσία των παιδιών ως αντικείμενο μελέτης είναι γεγονός. Η μόνη προσέγγιση πραγματοποιείται μέσα από τη φεμινιστική έρευνα, όπου και εκεί το παιδί γίνεται αντιληπτό ως η υποχρέωση – χρόνος που ξοδεύει η μητέρα – γυναίκα και όχι ως μία ξεχωριστή οντότητα, η οποία να αποτελεί η ίδια το αντικείμενο μελέτης.

Τις δεκαετίες του '80 και του '90 οι συζητήσεις για τις ταυτότητες και τη διαφορά αποκτούν ένα πιο κεντροβαρικό ρόλο για τις κοινωνικές επιστήμες. Η συζήτηση περνάει πλέον στις κοινωνικά κατασκευασμένες ταυτότητες. Τα παιδιά και η έννοια της παιδικής ηλικίας έχουν μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα σχέση με αυτές τις συζητήσεις. Όπως επισημαίνουν οι Holloway και Valentine (2000:7), «στα τέλη τις δεκαετίας του '70 και του '80 άρχισαν να παράγονται κάποιες μελέτες για τις γεωγραφίες των παιδιών. Παρ' όλα αυτά το μεγαλύτερο κομμάτι αυτού του έργου αγνοήθηκε, μέχρι που την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα υπήρξε ένα πιο έντονο ενδιαφέρον για το αποτύπωμα των παιδιών στην ανθρώπινη γεωγραφία»

Είναι γεγονός πως η παιδική ηλικία, σε αντίθεση με τις περισσότερες άλλες κοινωνικές ταυτότητες, είναι κάτι που όλα τα ενήλικα όντα έχουν βιώσει και πρόκειται να βιώσουν (οι μελλοντικές γενιές), παρά μια διαφορά η οποία διαχωρίζει πάντα τους ανθρώπους. Μέσα από αυτή την οπτική η ομάδα (παιδιά 0 - 3 ετών) συγκροτεί και τη βάση του κοινωνικού συνόλου, η οποία διαμορφώνει και θα διαμορφώσει, ως ενήλικα όντα στο μέλλον, το κοινωνικό γίνεσθαι και τη νέα τάξη πραγμάτων. Η τρυφερή ηλικία των τριών πρώτων χρόνων της ζωής ενός ανθρώπου δεν αποτελεί απλά ένα πέρασμα προς την ενήλικη ζωή, αντιθέτως βάση ερευνών τα βιώματα της ηλικίας αυτής έχουν τόσο άμεσες όσο και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις ατομικά και κοινωνικά (Παπαβέντσης 2009: 24).

Ωστόσο η παιδική ηλικία προβάλλεται ως η αιτία για την παραγωγή του δίπολου ενήλικας – ανήλικος, το οποίο φαίνεται να είναι ακόμα και σήμερα, η βάση πάνω στην οποία στήνεται η αντίληψη περί του τι ορίζεται τελικά ως “παιδί”. Το ακριβές χρονικό διάστημα των ετών που καθορίζουν την ανήλικη περίοδο της ζωής ενός ατόμου, είναι τα 18 πρώτα χρόνια και αυτό εφαρμόζεται ακόμα και σε λαούς που έχουν πολύ διαφορετικά επίπεδα αυτονομίας (Delphy 1995: 438). Παρά το γεγονός ότι στη σύγχρονη φεμινιστική θεωρία², έχει κατακτηθεί η

² Σημαντικό θέμα που, επίσης, αναδείχθηκε με το «δεύτερο κύμα» του φεμινισμού, είναι η διάκριση του βιολογικού με το κοινωνικό φύλο, με σκοπό να τονιστεί τόσο επιστημονικά, όσο και πολιτικά η έννοια του κοινωνικού φύλου, προκειμένου να αναδειχθεί ο ρόλος των πολιτισμικών και κοινωνικών διαδικασιών και πρακτικών που διαμορφώνουν και καθορίζουν την έμφυλη ταυτότητα “γυναίκα”. Ταυτόχρονα γίνεται μια προσπάθεια να υποβαθμιστεί και να μειωθεί ο ρόλος και η σημασία του βιολογικού φύλου, με σκοπό την ανατροπή της αντίληψης ότι “η βιολογία είναι πεπρωμένο”. Εξίσου σημαντική είναι και η παράλληλη μελέτη των ανδρών και των γυναικών σε αλληλοσυσχετισμό μεταξύ τους, μέσα από το δίπολο άνδρας/γυναίκα (Μαρνελάκης 2003: 4). Μολονότι δε μπορεί κανείς να αμφισβητήσει την (ταχύρυθμη) βιολογική ανάπτυξη των βρεφών, η συζήτηση αυτή αναδεικνύει ποικίλα ερωτήματα για τις διαδικασίες και πρακτικές που καθορίζουν τις έμφυλες ταυτότητες ακόμα και πριν τη γέννα.

απομυθοποίηση του βιολογικού φύλου, όσων αφορά στα παιδιά εντοπίζεται να επικρατεί η άποψη ότι, αποτελούν μία βιολογικά καθορισμένη κατηγορία, που χαρακτηρίζεται σε αυτήν την περίπτωση από τη χρονολογική ηλικία. Επιπλέον η παιδική ηλικία, κυρίως για το δυτικό πολιτισμό, χαρακτηρίζεται ως η περίοδος όπου το άτομο είναι ακόμα βιολογικά και κοινωνικά ανώριμο και επομένως αυτό το διάστημα λειτουργεί ως ο χρόνος που δίνεται σε αυτό για να φτάσει σε πλήρη κατάκτηση των δυνατοτήτων του. Παράλληλα θεωρείται και ως μία περίοδος όπου το άτομο έχει περισσότερες ελευθερίες και ανοχές σε σχέση με τις υποχρεώσεις που έχει ένας ενήλικας, ενώ ταυτόχρονα ο κύριος υπεύθυνος για αυτό είναι ο ενήλικας γονέας. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί πως η ενηλικίωση του ατόμου τόσο βιολογικά όσο και κοινωνικά, προβλέπεται να πραγματοποιηθεί υπό το φίλτρο της οικογενειακής ζωής και της σχολικής αγωγής. Συνεπώς τα παιδιά αναγνωρίζονται ως ελλιπείς ενήλικες. (Holloway S. και Valentine G. 2000: 2). Επιπλέον αυτή η “φυσική ανικανότητα” των παιδιών να φροντίζουν το εαυτό τους, αποτελεί τη γενεσιουργό αιτία για μία σειρά ειδικών δικαιωμάτων, τα οποία στην πραγματικότητα λειτουργούν περισσότερο ως περιορισμοί – απαγορεύσεις, παρά ως προστατευτικό δίχτυ για αυτή την κατηγορία (Delphy 1995: 438). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, «το παιδί, λόγω της φυσικής και διανοητικής του ανωριμότητας, χρειάζεται ειδική προστασία και μέριμνα, συμπεριλαμβανομένης και της νομικής προστασίας, τόσο πριν όσο και μετά τη γέννησή του» (N 2101/1992 Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού, άρθρο πρώτο, www.0-18.gr/gia-megaloyis/dsdp). Η Christine Delphy σε ένα άρθρο της το 1995 υποστηρίζει πως στην πραγματικότητα «οι μεγαλύτερες απαγορεύσεις των ανηλίκων δεν έχουν τίποτα το φυσικό και αποτελούν κοινωνικά κωλύματα, βασισμένα σε νομικές απαγορεύσεις.[...] Η αιτία της στέρησης των δικαιωμάτων των παιδιών είναι η ενηλικιότητα που δημιουργεί, σε ένα σύστημα κλασικών αντιθέσεων, την ανηλικότητα: μία καθαρά νομική κατασκευή που καμία σχέση δεν έχει με οποιοδήποτε μέτρο των ανθρώπινων δικαιωμάτων» (Delphy 1995:444,).

Η παραδοχή ότι τα παιδιά αποτελούν ένα ελλιπές κοινωνικό ον σε σχέση με τους ενήλικες και ότι η παιδική ηλικία είναι μία φάση της κοινωνικοποίησης, τα κατέστησε ως ένα λιγότερο ενδιαφέρον πεδίο για ακαδημαϊκή έρευνα, με αποτέλεσμα αρκετές φορές ενώ πραγματοποιούταν έρευνες που τα αφορούσαν άμεσα, ήταν σχεδόν ανύπαρκτα. Η προσοχή επικεντρώθηκε κυρίως στην οικογένεια ή το σχολείο και όχι στα ίδια τα παιδιά ως ξεχωριστές υπάρξεις (Holloway S. και Valentine G. 2000:4,). Οι νέες κοινωνικές μελέτες της παιδικής ηλικίας διεκδικούν μία επιστημολογική ρήξη από την προηγούμενη κοινωνιολογική έρευνα, αναγνωρίζοντας τα παιδιά ως όντα από μόνα τους και δίνοντας τους το δικαίωμα να δημιουργήσουν τη δική τους ιστορία. Συνεπώς, «τα παιδιά πρέπει να θεωρούνται ενεργά στην κατασκευή και τον καθορισμό της δικής τους κοινωνικής ζωής, τις ζωές των γύρω τους και των κοινωνιών στις οποίες ζουν. Τα παιδιά δεν είναι μόνο παθητικά υποκείμενα των κοινωνικών δομών και διαδικασιών.» (Prout and James 1990:8 _ Holloway S. και Valentine G. 2000:5,).

Παρά το γεγονός ότι η ηλικία παίζει ένα κεντρικό ρόλο στον προσδιορισμό της έννοιας του παιδιού, ωστόσο δεν αποτελεί το μόνο συστατικό της. Στοιχεία όπως το φύλο, η εθνικότητα, η οικονομική κατάσταση και άλλα χαρακτηριστικά, κοινωνικά και πολιτισμικά, πλαισιώνουν και εν τέλη διαμορφώνουν την κοινωνική ταυτότητα παιδιού. Σε αυτή την αναζήτηση αναγνωρίζοντας ότι «δεν υπάρχει τόπος του υποκειμένου που να βρίσκεται έξω από τα πεδία εξουσίας» (Α. Χαλκιά - Μ. Μιχαηλίδου, 2006: 12) και ότι είμαστε αυτό που πράττουμε, αυτό που μέσα από

την επανάληψη επιτελούμε (σύμφωνα με τη θεωρία της επιτελεστικότητας της Butler³), γίνεται μία προσπάθεια να εντοπιστούν ποιες είναι αυτές οι επιτελέσεις που πραγματοποιούνται από τα παιδιά και υπό ποιες συνθήκες. Δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην ελευθερία έκφρασης σε όλα τα επίπεδα, καθώς και στην βαρύτητα που κατέχει για αυτή την ομάδα η διαδικασία της μίμησης.

2.2 Εννοιολογική θεώρηση του χώρου

Ο όρος παιδί εξαρτάται και επηρεάζεται (ορίζεται – προσδιορίζεται) άμεσα από το χρόνο και τον τόπο. Παράλληλα ο τόπος και ο χώρος γενικότερα είναι μία έννοια πολυσύνθετη για την οποία έχουν παραχθεί ποικίλες θεωρίες και προσεγγίσεις από διάφορους κλάδους των επιστημών. Στο υποκεφάλαιο αυτό οριοθετείται η οπτική προσέγγιση μέσα από την οποία θα διερευνηθεί η σχέση του παιδιού με το χώρο.

Αφετηρία της σκέψης για μία εννοιολογική θεώρηση του χώρου αποτελεί η αντίληψη ότι ο χώρος δεν είναι ένα κενό δοχείο μέσα στο οποίο τοποθετούνται οι άνθρωποι, τα αντικείμενα, οι σχέσεις, τα γεγονότα, οι καταστάσεις, δεν περιορίζεται μέσα από τις υλικές του διαστάσεις, δεν είναι στατικός και αμετάβλητος. Αντίθετα είναι συνεχώς υπό κατασκευή και μέσα από τη διαδικασία παραγωγής και οργάνωσης του, συμβάλει στη δημιουργία ιεραρχικών σχέσεων, καθώς διαμορφώνει ένα πλαίσιο καθημερινής ζωής με υλικούς και συμβολικούς όρους (Βαΐου, 2004). Συνεπώς το χωρικό δεν προηγείται του κοινωνικού, αντιθέτως αποτελούν δύο αλληλοεξαρτώμενα πεδία όπου δημιουργούν και δημιουργούνται το ένα με το άλλο.

Για την προσέγγιση μίας κοινωνικής θεωρίας του χώρου ο Henry Lefebvre προτείνει μία τριμερή διαλεκτική, όπου κάθε πλευρά βρίσκεται σε σχέση με τις άλλες δύο, συνυπάρχουν και όλες μαζί συναποτελούν το χώρο (Βαΐου και Χατζημιχάλης, 2012: 86). Με βάση τα παραπάνω εντοπίζει τον υλικό χώρο (εμπειρικός χώρος), τις αναπαραστάσεις του χώρου (διανοητικός χώρος) και τους χώρους αναπαραστάσης (βιωμένος χώρος).

Ο υλικός χώρος και οι χωρικές πρακτικές αποτελούν την υλική πραγματικότητα μιας κοινωνίας, μέσα από τις κινήσεις των υποκειμένων, τις αναπαραστάσεις των αντικειμένων, αλλά και τη μεταξύ τους συσχέτιση και αλληλεπίδραση. Είναι ο χώρος όπως τον αντιλαμβανόμαστε μέσα από τις αισθήσεις μας και όπως των βιώνουμε μέσα από τις εμπειρίες μας. Ο χώρος που παράγει και παράγεται μέσα από την καθημερινότητά μας. Οι αναπαραστάσεις του χώρου συγκροτούν το χώρο όπως αποτυπώνεται και απεικονίζεται μέσα από τις επιστήμες και όλους εκείνους που ορίζουν το τι είναι χώρος και τον προσδιορίζουν, με την παραγωγή συμβόλων,

³ Όσον αφορά στην θεωρία της επιτελεστικότητας (gender performativity) το 1990 η Judith Butler στο βιβλίο της «Αναταραχή φύλου», υποστηρίζει πως τα σώματα συγκροτούν την έμφυλη ταυτότητά τους μέσα από μία σειρά κινήσεων, αναπαραστάσεων και στάσεων που τα ίδια διενεργούν. Πρόκειται για μία διαδικασία δυναμική, μέσα από την επανάληψη της οποίας συγκροτείται η έμφυλη ταυτότητα, χωρίς όμως να προσδιορίζεται ως πάγια και μοναδική. Εκφάνσεις της διαδικασίας αυτής, όπως θα δούμε παρακάτω, εντοπίζουμε σε ποικίλες πρακτικές στην καθημερινότητα των παιδιών μεγαλώνοντας τόσο εντός του σπιτιού, αλλά και στους δημόσιους χώρους της πόλης του Ηρακλείου.

χαρτών, διαγραμμάτων, λέξεων, εικόνων κτλ. Τέλος, οι χώροι της αναπαράστασης είναι απερίσπαστο κομμάτι του τρόπου που βιώνουμε τον κόσμο. Είναι ο χώρος των συναισθημάτων, των επιθυμιών, των ονείρων, της μνήμης, της αφήγησης, της τέχνης. Είναι ο βιωμένος χώρος, είναι ο χώρος που παράγουμε τα σώματα στις καθημερινές τους πρακτικές, μέσω συμβόλων και αναπαραστάσεων.

Ο David Harvey με αφετηρία την παραπάνω θεωρία προτείνει μία τριμερή διαίρεση για τους τρόπους κατανόησης του χώρου, τον απόλυτο, το σχετικό και το σχεσιακό χώρο. Πιο συγκεκριμένα ο απόλυτος χώρος είναι σταθερός και οριοθετημένος και στο πλαίσιο του αποτυπώνονται ή σχεδιάζονται γεγονότα και πρακτικές. Συχνά αναπαρίσταται ως ένα προϋπάρχον και αμετακίνητο πλέγμα το οποίο επιδέχεται μετρήσεις και υπολογισμούς. Είναι ο υλικός χώρος, ο πρωτεύον χώρος της εξατομίκευσης των διακριτών φαινομένων, ο χώρος της γεωγραφίας, της τοπογραφίας και των πρακτικών της μηχανικής. Κοινωνικά είναι ο χώρος της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και άλλων οριοθετημένων χωρικών ενοτήτων, όπως τα κράτη, τα σχέδια πόλης, οι δρόμοι, τα σπίτια. Στη συνέχεια, ο σχετικός χώρος γίνεται αντιληπτός με μία διπλή έννοια, είτε δηλαδή από τη συσχέτιση του αντικειμένου και του υποκειμένου που τον απαρτίζουν, είτε με την επιλογή μίας εκ των πολλαπλών γεωμετριών που υπάρχουν. Είναι ο χώρος που γίνεται αισθητός σε άμεση εξάρτηση από το χρόνο, αλλά και από το πλαίσιο του/της παρατηρητή/-ριας. Παράλληλα η δυνατότητα υπολογισμού δεν μειώνεται από τη σχετικοποίηση, αντιθέτως υποδεικνύει πως απαιτούνται ειδικοί κανόνες και νόμοι για τα υπό μελέτη συγκεκριμένα φαινόμενα και πρακτικές (Harvey, 2005: 24). Τέλος ο σχεσιακός χώρος ο οποίος υπάρχει μέσα από τις ίδιες τις διαδικασίες που τον ορίζουν. Υπό αυτή την έννοια τα αντικείμενα και οι διαδικασίες εσωτερικεύουν τις εξωτερικές επιδράσεις μέσω του χρόνου, δημιουργώντας ένα είδος σχέσεων μεταξύ τους. Με αυτή την οπτική τα ενσώματα υποκείμενα και οι κοινωνικές σχέσεις αποκτούν διαφορετικά νοήματα και προεκτάσεις, που μόνο μέσα από την σχεσιακή έννοια του χωροχρόνου μπορούν να γίνουν αντιληπτά και κατανοητά.

Προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα, τονίζει πως σε καμία περίπτωση ο χώρος δε θα έπρεπε να γίνεται αντιληπτός ως μία εκ των τριών εννοιών αποκλειστικά. Αντιθέτως υποστηρίζει πως είναι σημαντικό να υπάρχει μία εναλλαγή και μία συνύπαρξη, μία διαλεκτική ένταση μεταξύ των εννοιών που ορίζουν το χώρο ανάλογα τις συνθήκες που επικρατούν κάθε φορά. Έτσι οτιδήποτε πράττουμε και αντιλαμβανόμαστε είναι άμεσα συνδεδεμένο με το πρωταρχικό πλαίσιο στο οποίο τοποθετούμαστε. Ενώ παράλληλα δύναται να βρισκόμαστε τοποθετημένοι και στα τρία πλαίσια ταυτόχρονα, αλλά όχι απαραίτητα με την ίδια δυναμική. Επίσης, οι παραπάνω κατηγορίες του χώρου συνδυάζονται με μία εξίσου αμοιβαία αλληλοσυσχέτιση με την τριμερή διαίρεση του χώρου του Lefebvre, παράγοντας έτσι έναν πίνακα 3x3 ο οποίος στα σημεία τομής του μας δίνει μία νέα οπτική για την κατανόηση του χώρου, αλλά και του χρόνου.

Η Doreen Massey αντίστοιχα αντιλαμβάνεται τον χώρο ως «τη σφαίρα των σχέσεων, της συγχρονικής πολλαπλότητας και ως πάντοτε υπό κατασκευή» [Massey, 2008(2005):244]. Αναφορικά με τον, προτείνει μία ανοιχτή αντίληψη εστιάζοντας σε τέσσερα σημεία (Massey 1991). Πρώτον, αναγνωρίζει πως ο τόπος είναι δυναμικός μέσω των κοινωνικών σχέσεων από τις οποίες γίνεται αντιληπτός. Δεύτερον, εντοπίζει πως δεν είναι καθόλου απαραίτητο να έχει όρια, ως κάτι οριοθετημένο κλειστό. Αντιθέτως, υποστηρίζει πως ο τόπος αλληλεπιδρά με τον περίγυρο του και οι σχέσεις που αποκτά είναι και αυτές που του προσδίδουν την ιδιαιτερότητα

του. Τρίτον, αναφέρει πως οι τόποι δεν διαθέτουν μονολιθική, απλουστευτική ταυτότητα, αντιθέτως περικλείουν πλήθος εσωτερικών αντιθέσεων. Τέταρτον διευκρινίζει πως δεν αρνείται τη σημασία της μοναδικότητας ενός τόπου γιατί η ιδιαιτερότητα του εκάστοτε τόπου βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη. Η ομογενοποίηση στην οικονομία και τον πολιτισμό δεν είναι το μόνο αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης, αντιθέτως η παγκοσμιοποίηση των κοινωνικών σχέσεων λειτουργεί παράλληλα και ως πρόσθετη πηγή στη μοναδικότητα κάθε τόπου, αφού σε ένα διαφορετικό χωρικό πλαίσιο οι ίδιες ακριβώς σχέσεις θα παρήγαγαν πιθανότατα, ένα διαφορετικό αποτέλεσμα. Τέλος, υποστηρίζει πως η τοπική ιστορία γίνεται αντιληπτή ως «επάλληλα στρώματα συνεκτικών δεσμών εντός του ίδιου τόπου αλλά και των σχέσεων τους με τον έξω κόσμο.» [Massey, 1995(1991):61]

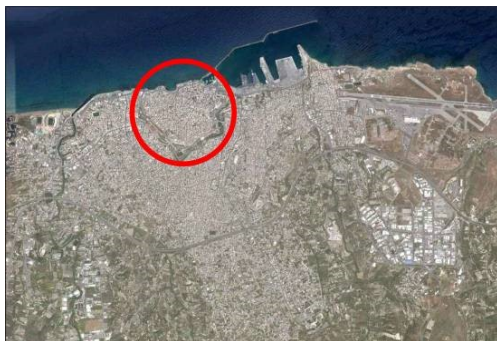
Όλες οι παραπάνω χωρικές αναλύσεις και κατανοήσεις, αποτελούν τη βάση και τα θεωρητικά εργαλεία, προκειμένου να εντοπιστεί η σχέση, η σύνδεση και η αλληλεπίδραση της έννοιας του παιδιού με το χώρο και τον τόπο. Οι διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις, συσχετίζονται και συνυπάρχουν χωρίς να αντικρούονται και να αναιρούνται, δημιουργώντας μία πολυδιάστατη αντίληψη της καθημερινής πραγματικότητας των ενσώματων υποκειμένων αλλά και των αντικειμένων, στη ζωή της πόλης, ενώ ταυτόχρονα διαμορφώνουν ένα πολυσύνθετο θεωρητικό υπόβαθρο, αναγκαίο για την προσέγγιση της σχέσης των μικρών παιδιών με την πόλη.

3 Το πεδίο έρευνας

3.1 Μπουσουλώντας στο Ηράκλειο

Η εντός των τειχών περιοχή του Ηρακλείου αποτελεί το ιστορικό, διοικητικό⁴ αλλά και εμπορικό κέντρο της πόλης, ενώ ταυτόχρονα είναι και το αρχαιότερο κομμάτι της. Η παλιά πόλη λοιπόν, βρίσκεται στο βόρειο κομμάτι της πόλης και οριοθετείται από το παραλιακό μέτωπο και από τα ενετικά τείχη, που την περικλείουν. Αποτελεί μια περιοχή με ιδιαίτερο πολεοδομικό ενδιαφέρον, καθώς συγκεντρώνει αρκετές αντιφατικές εικόνες τόσο σε χωρικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Στην εντός των τειχών περιοχή συνυπάρχουν όλες οι κεντρικές λειτουργίες μιας μεγαλόπολης (διοικητικές και εμπορικές) αλλά και γειτονιές αμιγούς κατοικίας, ενίοτε με παραδοσιακή δομή και ύφος. Επίσης, στο κέντρο της πόλης συγκεντρώνεται ένας μεγάλος αριθμός πλατειών και πεζοδρόμων, γεγονός που το καθιστά από τους πιο φιλικούς, προς τα παιδιά, χώρους της πόλης.

⁴ Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια επιχειρείται μία προσπάθεια αποκέντρωσης μέρους των διοικητικών υπηρεσιών και των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας, όπως είναι η εφορία, η διεύθυνση τεχνικών υπηρεσιών του δήμου και το ΙΚΑ, το κέντρο εξακολουθεί να αποτελεί το διοικητικό κέντρο της πόλης και κατά συνέπεια παρατηρείται σε αυτό μία υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και οχημάτων, κατά τη διάρκεια των εργασιμων ωρών της εβδομάδας.

Εικ.1-2_ θέση παλιάς πόλης στο πολεοδομικό συγκρότημα Ηρακλείου
(πηγή: google earth)/ ίδια επεξεργασία

Παρά την ορθότητα του όρου “παλιά πόλη”, η εικόνα του κέντρου της πόλης δεν συμβαδίζει, στην ολότητα του, με αυτήν που θα περίμενε κανείς να αντικρίσει. Αντίθετα ο ιστός, η παραδοσιακή οικιστική δομή και οι υφές της πόλης, έχουν υποστεί σημαντικές αλλοιώσεις με την πάροδο των ετών. Την περιοχή συνθέτουν ο χαρακτήρας ενός σύγχρονου αστικού κέντρου, σε συνδυασμό με τα παραδοσιακά στοιχεία της ιστορίας της πόλης, δημιουργώντας σε αρκετά σημεία μια δραματική μείξη. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην ανεξέλεγκτη προσπάθεια αστικοποίησης ενός οικισμού με παραδοσιακή δομή και διάρθρωση και στην αλόγιστη εκμετάλλευση του χώρου, λόγω αδυναμίας ελέγχου. Ενώ λοιπόν για τη συγκεκριμένη περιοχή έχει παραχθεί μία σειρά μελετών, με σκοπό τον έλεγχο των φαινομένων που οι ανάγκες της πόλης προκαλούσαν, ωστόσο η αδυναμία υλοποίησης των σχεδιασμών, η ανυπαρξία συγκεκριμένων στόχων, η σύγκρουση συμφερόντων και οι αυθαιρεσίες, τόσο από τις αρχές, τοπικές και κεντρικές, όσο και από τους ιδιώτες, δημιούργησαν ένα απαράδεκτο οικιστικό μοντέλο (Δανεσσής Μ.- Σκέντζου Η. 2006:3).

Σε αυτό το πλαίσιο η σημερινή εικόνα του κέντρου περιλαμβάνει ένα σύνολο αντιθέσεων στον ιστό της περιοχής και στην ταυτότητα του χώρου. Οι αντιθέσεις αυτές γίνονται κατανοητές σε πολλαπλά επίπεδα, κλίμακας, ποιοτικών χαρακτηριστικών αστικού εξοπλισμού και κτηριακού δυναμικού, αλλά και κοινωνικά. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η ρυμοτομία και η γενικότερη εικόνα της πόλης αντανακλά τα ίχνη του παρελθόντος. Έτσι, εύκολα μπορεί να διακρίνει κανείς το διαχωρισμό της παλιάς πόλης σε δύο επιμέρους ενότητες, την εσωτερική και την εξωτερική (ή διαφορετικά τον εσωτερικό και τον εξωτερικό δακτύλιο). Κατά αυτό τον τρόπο αποτυπώνεται στο χώρο μία ομαδοποίηση των παραπάνω αντιθέσεων, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν εντοπίζονται έντονες αντιθέσεις και εντός της εκάστοτε ενότητας. Συνεπώς, παρατηρείται η λειτουργία ενός κέντρου πόλης δύο ταχυτήτων. Έτσι, ένα μικρό παιδί που βιώνει το κέντρο της πόλης, δύναται να κινείται ελεύθερο παίζοντας σε ένα αδιέξοδο σοκάκι ή να περιορίζεται στο μπαλκόνι του διαμερίσματος που κατοικεί.

Εικ. 3_ απεικόνιση εσωτερικού – εξωτερικού δακτυλίου,
(Πηγή: Δανεσσής – Σκέντζου, 2006:6)

Για την καλύτερη κατανόηση του κέντρου του Ηρακλείου κρίνεται απαραίτητος ο εντοπισμός των διαφορών των δύο αυτών περιοχών. Οι χρήσεις γης αποτελούν μία από τις βασικότερες διαφορές των δύο ενότητων, καθώς αποτελεί γεγονός πως όλες οι κεντρικές λειτουργίες της πόλης συγκεντρώνονται στον εσωτερικό δακτύλιο, ενώ στον εξωτερικό θεσμικά και πρακτικά κυριαρχεί η κατοικία. Εξίσου βασική διαφορά εντοπίζεται το γεγονός της συγκέντρωσης της πλειοψηφίας των ελεύθερων αδόμητων δημόσιων χώρων (πάρκα και πλατείες)⁵ στην περιοχή του εσωτερικού δακτυλίου. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι οι δημόσιοι χώροι αυτής της κατηγορίας που βρίσκονται στον εξωτερικό δακτύλιο, είναι πολύ μικρότεροι σε έκταση, εμφανίζουν μικρότερη επισκεψιμότητα, ενίοτε λειτουργούν ως χώροι στάθμευσης, κάποιοι από αυτούς εμφανίζουν εικόνες εγκατάλειψης, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις ενσωματώνονται με ιδιωτικούς χώρους, με μια διαδικασία οικειοποίησης σε επίπεδο χρήσης. Έτσι τα πάρκα και οι πλατείες της εσωτερικής ενότητας έχουν επισκεψιμότητα υπερτοπικής εμβέλειας, ενώ αυτά που βρίσκονται στην εξωτερική ενότητα συγκεντρώνουν πληθυσμό σε επίπεδο γειτονιάς. Η οικειοποίηση του χώρου ωστόσο από τους μικρούς (σε ηλικία) χρήστες πραγματοποιείται εξίσου. Επίσης, στον εσωτερικό δακτύλιο συγκεντρώνεται σε έντονο βαθμό το μεγαλύτερο μέρος του δικτύου των πεζοδρόμων, σε τμήματα των οποίων, λόγω των χρήσεων (εμπόριο και αναψυχή) που επικρατούν, πραγματοποιείται αλόγιστη χρήση τραπεζοκαθισμάτων και οχημάτων, με ότι αυτό συνεπάγεται. Το γεγονός αυτό λειτουργεί ανασταλτικά για την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων όπως το παιχνίδι, το μπουσούλημα και γενικότερα την ελευθερία κινήσεων των μικρών παιδιών. Παράλληλα, σε κάποιους πεζόδρομους παρατηρούνται ιδιωτικές παρεμβάσεις σε επίπεδο γειτονιάς, με σκοπό την αναβάθμιση του περιβάλλοντος, οι οποίες δεν αλλοιώνουν το δημόσιο χαρακτήρα του χώρου, αλλά αντιθέτως τον ενισχύουν. Έτσι, με αυτό τον τρόπο δημιουργείται ένα αρκετά φιλικό περιβάλλον σε σχέση με τα μικρά παιδιά και τις ανάγκες τους. Όσον αφορά στο οδικό δίκτυο, στην εσωτερική

⁵ Παραδειγματικά αναφέρουμε κάποια τοπωνύμια, στα οποία γίνεται αναφορά από τις/τους συνεντευξαζόμενες/ους στην πορεία της έρευνας, όπως η πλατεία των Λιονταριών, η πλατεία Ελευθερίας, η πλατεία του Αγίου Τίτου, η πλατεία του Αγίου Μηνά και το πάρκο του Θεοτοκόπουλου.

ενότητα οι χαράξεις είναι περισσότερο ορθοκανονικές συγκριτικά με την εξωτερική, όπου διατηρείται ο παραδοσιακός ιστός. Ωστόσο, παρατηρείται ότι η κατάσταση των πεζοδρομίων, πέραν μεμονωμένων περιπτώσεων σε κεντρικούς εμπορικούς άξονες, είναι απαράδεκτη στο σύνολο του κέντρου, καθιστώντας τη χρήση τους από δυσλειτουργική έως ανέφικτη. Συνεπώς η κίνηση των μικρών παιδιών, με ή χωρίς τη χρήση καροτσιού, μετατρέπεται σε μία ριψοκίνδυνη διαδικασία που λαμβάνει χώρα στο επίπεδο του δρόμου, στον ίδιο χώρο δηλαδή που πραγματοποιείται και η κίνηση των οχημάτων.

Εικ.4-9_ άποψη του δημόσιου χώρου στον εσωτερικό δακτύλιο.
(Πηγή: προσωπικό αρχείο 2015)

Επιπλέον, παρατηρείται μεγάλη διαφορά στο κτηριακό δυναμικό της κάθε ενότητας, καθώς στην εσωτερική συγκεντρώνονται όλα τα μεγαλοπρεπή κτήρια της εκάστοτε ιστορικής περιόδου (ενετικά, αραβικά, οθωμανικά, νεοκλασικά κτλ) ενώ στην εξωτερική επικρατεί η λαϊκή ανώνυμη αρχιτεκτονική και η μικροκλίμακα. Έτσι σε αυτή την ενότητα εντοπίζονται ολόκληρες γειτονιές, που έχουν διατηρήσει τη δομή και τις υφές του παρελθόντος, γεγονός που δεν συμβαίνει στην εσωτερική ενότητα, όπου εκεί η πολυκατοικία έχει εισχωρήσει σε μεγάλο βαθμό, αλλοιώνοντας

τον παραδοσιακό χαρακτήρα. Αξιοσημείωτη είναι και η κατάσταση στην οποία βρίσκεται το δομημένο περιβάλλον της κάθε ενότητας, μιας και τα ερείπια, τα κακοσυντηρημένα ή τα κακής κατασκευής κτήρια, που εντοπίζονται στον εξωτερικό δακτύλιο, δίνουν εικόνες εγκατάλειψης και ερήμωσης. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι στις γειτονιές του εξωτερικού δακτυλίου θα συναντήσει εύκολα κανείς παιδιά να παίζουν στους δρόμους με καρότσια, ποδήλατα και μπάλες, ενώ στον εσωτερικό δακτύλιο τέτοιες δράσεις είθισται να πραγματοποιούνται σε κάποια πλατεία.

Εικ.10-15_ άποψη του δημόσιου χώρου στον εξωτερικό δακτύλιο
(Πηγή: προσωπικό αρχείο 2015)

Τέλος όσων αφορά σε κοινωνικό επίπεδο, μία ακόμα διαφορά είναι οι κοινωνικές ομάδες που κατά πλειοψηφία κατοικούν ή εργάζονται στις δύο αυτές περιοχές. Πιο συγκεκριμένα ο εξωτερικός δακτύλιος απαρτίζεται από μικρότερες περιοχές, όπου ανέκαθεν φιλοξενούσαν μετανάστες και λαϊκά στρώματα χαμηλού εισοδήματος (Δανεσσης Μ.- Σκέντζου Η. 2006:12), όπως είναι η γειτονιά του Λάκκου και η περιοχή της Αγίας Τριάδας. Η δυναμική των σχέσεων που υπάρχουν σε αυτές τις γειτονιές, αποτελούν βασικό χαρακτηριστικό της ταυτότητας του

τόπου, αλλά και κύριο συστατικό της ποιότητας ζωής του. Σε καμία από τις δύο χωρικές ενότητες ωστόσο, δεν υπάρχει ένα ομοιογενές σύνολο από κάποια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Στη γειτονιά του Λάκκου κατοικούν αρκετοί Ρομά, οι οποίοι έχουν μία ιδιαίτερη σχέση με τη χρήση του δημόσιου χώρου. Έτσι, τα παιδιά αυτών των οικογενειών παίζουν και βιώνουν το χώρο της γειτονιάς σε πολύ έντονο βαθμό, δημιουργώντας ευχάριστες ζωντανές εικόνες στα ερειπωμένα ή κακοδιατηρημένα σοκάκια αυτών των περιοχών. Επίσης αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι λόγω των χρήσεων, της δομής και της λειτουργίας του κέντρου, παρατηρείται μεγαλύτερη συσσώρευση πληθυσμού (επισκεπτών και εργαζόμενων) στην περιοχή της εσωτερικής ενότητας, συμπεριλαμβανομένου και του μεγάλου όγκου των τουριστών που επισκέπτονται την πόλη, κατά τη διάρκεια κυρίως της τουριστικής περιόδου.

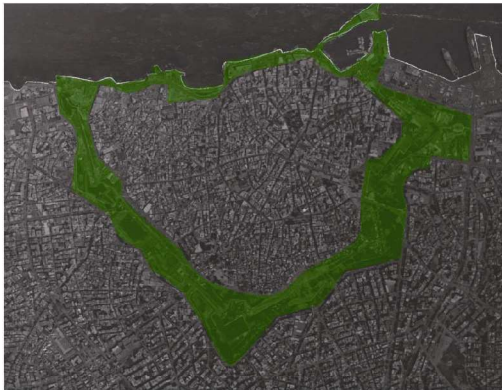

Εικ.16-18_ άποψη των περιοχών κατοικίας στον εσωτερικό δακτύλιο
(Πηγή: προσωπικό αρχείο 2015)

Εικ.19-21_ άποψη των περιοχών κατοικίας στον εξωτερικό δακτύλιο
(Πηγή: προσωπικό αρχείο 2015)

Ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τόσο το κέντρο όσο και ολόκληρη την πόλη του Ηρακλείου, είναι τα τείχη και η τάφρος. Όριο της παλιάς πόλης και ένα από τα σημαντικότερα μνημεία αυτής, «αποτελεί η ενετική οχύρωση της Β΄ ενετικής περιόδου, η μεγαλύτερη διασωθείσα οχύρωση της Μεσογείου. Ιδιαίτέρως ισχυρό και επιβλητικό στοιχείο του χώρου, έθεσε τα όρια ανάπτυξης και επέδρασε έντονα στην πολεοδομική οργάνωση της περιοχής που περικλείει, ενώ ταυτόχρονα καθόρισε τους σημαντικότερους άξονες ανάπτυξης της μεταγενέστερης πόλης» (Δανεσσής Μ.- Σκέντζου Η. 2006:9). Μορφολογικά τα τείχη και η τάφρος λειτουργούν ως μία αγκαλιά στην περιοχή μελέτης, ενώ από τη βόρεια πλευρά τους βρέχονται από το Κρητικό πέλαγος. Σε αυτή τη μεριά υπάρχει και το παλιό ενετικό λιμάνι, με το ενετικό κάστρο του Κούλε, εξίσου σημαντικό και αξιόλογο στοιχείο της πόλης. Θεσμικά τόσο τα τείχη όσο και η τάφρος αποτελούν ζώνη πρασίνου⁶, φιλοξενώντας παράλληλα και άλλες χρήσεις, κυρίως αθλητισμού και πολιτισμού (όπως θέατρα, θερινό σινεμά, στάδιο, γήπεδο, παιδικές χαρές), αλλά και χώρους στάθμευσης. Παρά την προσπάθεια, των τελευταίων ετών, της δημοτικής αρχής για αποκατάσταση και επανασύνδεση των τειχών με την πόλη, εξακολουθούν να υπάρχουν χώροι με εικόνες εγκατάλειψης, χωρίς εύκολη πρόσβαση, χωρίς νυχτερινό φωτισμό, με κατεστραμμένο αστικό εξοπλισμό και πολύ κακές έως ανύπαρκτες διαμορφώσεις, που τελικά καταλήγουν να καθιστούν τα τείχη για ακόμα μία φορά στην ιστορία τους ένα σκληρό όριο για την πόλη.

Εικ.22-23_ απεικόνιση της περιοχής των τειχών
& άποψη της παιδικής χαράς του πάρκου Μηνά Γεωργιάδη, αντίστοιχα
(Πηγή: Δανεσσής – Σκέντζου, 2006:8 και προσωπικό αρχείο 2016, αντίστοιχα)

⁶ Στο νοτιανατολικό κομμάτι της τάφρου βρίσκεται το πάρκο Μηνά Γεωργιάδη, το οποίο αναγνωρίζεται από τους κατοίκους του Ηρακλείου ως “το πάρκο” της πόλης. Το πάρκο διαθέτει πέρα από τους χώρους πρασίνου, ένα χώρο αναψυχής και μία παιδική χαρά, δημόσιες τουαλέτες, ενώ κάποιες μέρες τις εβδομάδες πραγματοποιείται εκεί η λαϊκή αγορά των βιοκαλλιεργητών. Παράλληλα, στο πάρκο λαμβάνουν χώρα διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Επίσης, όταν η προηγούμενη δημοτική αρχή έθεσε το θέμα της ανάπλασης του χώρου, στα πλαίσια μίας μελέτης που θα μείωνε τους ελεύθερους χώρους πρασίνου και θα έκοβε τα περισσότερα από τα δέντρα, η ιδέα προσέκρουσε στην αντίδραση μεγάλης μερίδας του κοινωνικού συνόλου και ματαιώθηκε, με αποτέλεσμα το πάγωμα της μελέτης. Τέλος το πάρκο αποτελεί ένα από τους σημαντικότερους πόλους έλξης παιδιών κάθε ηλικίας.

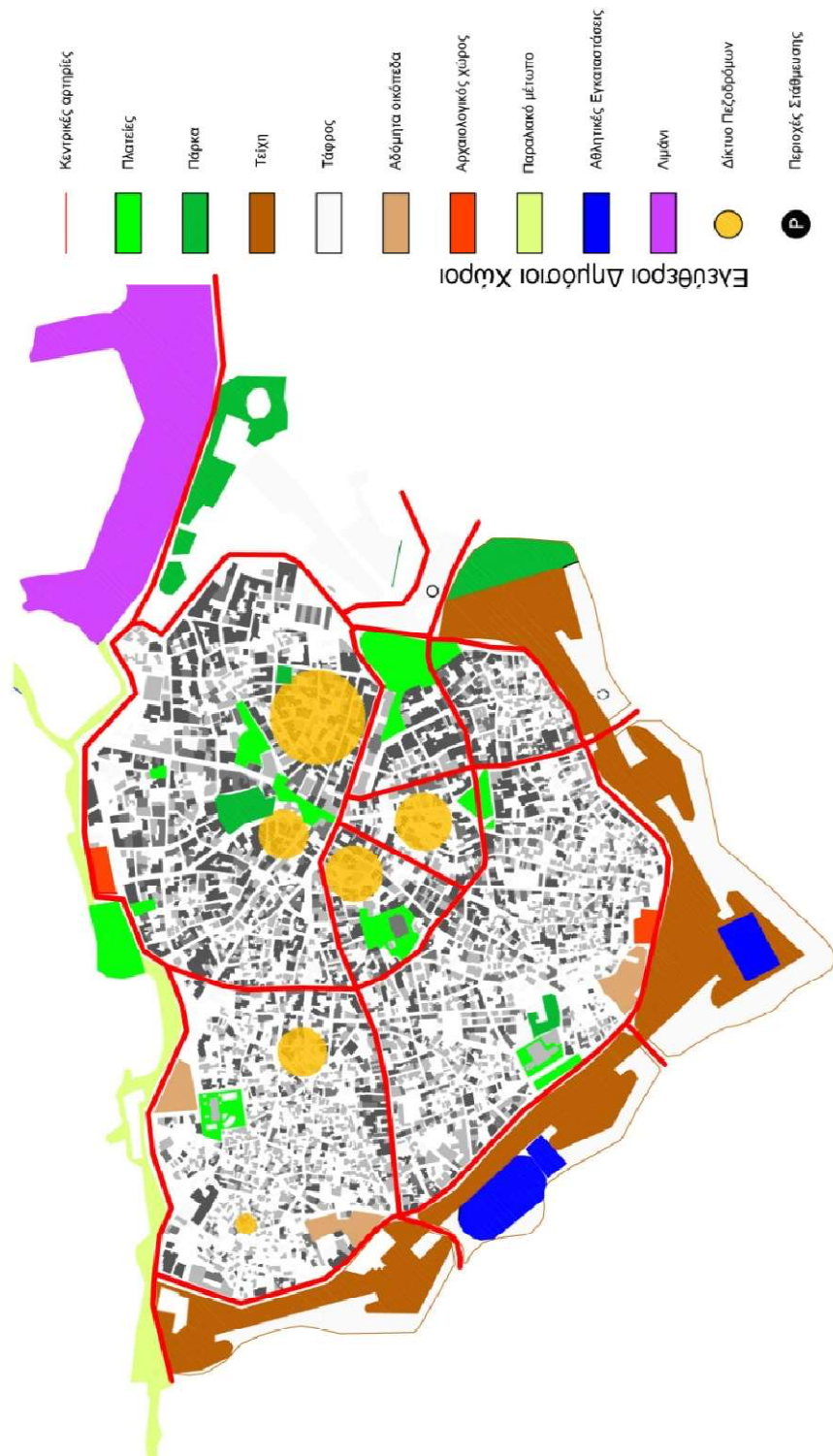

Εικ.24-25_ άποψη της τάφρου
(Πηγή: προσωπικό αρχείο 2015)

Το παραλιακό μέτωπο της πόλης, μέρος του οποίου συμπεριλαμβάνεται στην εντός των τειχών περιοχή, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους ανοιχτούς δημόσιους χώρους της πόλης. Στο δυτικό κομμάτι του παραλιακού μετώπου, η ανάπλαση και διαμόρφωση του οποίου πραγματοποιήθηκε τα τελευταία χρόνια, χωροθετούνται τρεις παιδικές χαρές, ένα skate park, ένας ποδηλατοδρόμος, ανοιχτοί ελεύθεροι χώροι, κιόσκια, παγκάκια, χώροι στάθμευσης κτλ. Η επισκεψιμότητα του τις ζεστές μέρες του έτους και πολύ περισσότερο κατά τη διάρκεια των θερινών μηνών, είναι μέγιστη. Οι χώροι παιχνιδιού που διαθέτει είναι από τους ελάχιστους που πληρούν σε ικανοποιητικό βαθμό τις προδιαγραφές που ορίζει η κείμενη νομοθεσία. Ωστόσο παρά το γεγονός ότι πραγματοποιείται ο απαραίτητος καθαρισμός του χώρου από τη δημόσια αρχή, το περιβάλλον γύρω από την παιδική χαρά είναι γεμάτο αποσείγαρα. Το γεγονός αυτό υπονομεύει τη δυνατότητα για μπουσούλημα, ακόμα και σε ένα χώρο που πληροί τις κατάλληλες προϋποθέσεις.

Εικ.26-29_ άποψη του παραλιακού μετώπου
(Πηγή: προσωπικό αρχείο 2015)

Εικόνα 30_ χάρτης απεικόνισης ελεύθερων δημόσιων χώρων στο κέντρο της πόλης του Ηρακλείου

(Πηγή: ίδια επεξεργασία, 2016)

3.2 Συνεντεύξεις

Για την ορθότερη παραγωγή της έρευνας, πριν από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, πραγματοποιήθηκε συνέντευξη/ συζήτηση με «προνομιακή πληροφορήτρια», προκειμένου να γίνει μία πρώτη επαφή, αλλά και εξοικείωση με τα στοιχεία εκείνα που συμβάλουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας ενός παιδιού, τόσο κοινωνικά, όσο και χωρικά, μεταξύ άλλων, μέσα από τη δομή και τις πρακτικές του σχολικού περιβάλλοντος. Η προνομιακή πληροφορήτρια Ιωάννα, είναι στην ηλικία των 35 ετών, έχει σπουδάσει στο παιδαγωγικό τμήμα προσχολικής εκπαίδευσης του και εργάζεται ως νηπιαγωγός. Είναι παντρεμένη με εκπαιδευτικό, μητέρα ενός τετράχρονου κοριτσιού και κόρη παιδιάτρου, συνεπώς η ζωή της, τόσο η προσωπική όσο και η επαγγελματική είχε πάντα πολύ έντονο το παιδικό στοιχείο και τις παιδικές παρουσίες. Η συνάντηση/ συζήτησή μας πραγματοποιήθηκε στο χώρο ενός καφέ στην πόλη του Ηρακλείου και η αφήγησή της δικής της εμπειρίας χαρακτηρίζεται από τέσσερα βασικά σημεία. Αρχικά το γεγονός ότι μας συνδέει μία σχέση φιλικής οικειότητας, δεύτερον το γεγονός ότι είναι και η ίδια μητέρα, αλλά το παιδί της μόλις έχει περάσει στο επόμενο στάδιο από την ηλικιακή ομάδα για την οποία πραγματοποιείται η παρούσα έρευνα, τρίτον από την επαγγελματική της ιδιότητα και τέταρτον από το ότι στην παιδική της ηλικία είχε βιώσει πολύ έντονα το κέντρο του Ηρακλείου, καθώς έμεναν εκεί και οι δύο της γιαγιάδες.

«Ως προς το χώρο (του σχολείου), ο χώρος διαμορφώνεται για να είναι αυτόνομα τα παιδιά. Όταν έρχονται το Σεπτέμβριο, δεν είναι όλα το ίδιο αυτόνομα. Οπότε είναι ανάλογα με το τι γίνεται στο σπίτι. Δηλαδή εγώ φέτος είχα παιδάκι σχεδόν 5 χρονών, το πιο μεγάλο μου προνήπιο και δεν ήξερε να πάει στην τουαλέτα.[...] Δεν ήξερε να πλύνει τα χέρια της, εννοώ δεν ήξερε να ανοίξει τη θρύση. Δεν ήξερε να βάλει το μπουφάν της. [...] και όταν το συζητήσα με τη μαμά της μου λέει «μα είναι μικρή μωρέ ακόμα, δεν ξέρει», λέω «5 χρονών δεν είναι μικρή για να βάζει το μπουφάν της!! Είναι μικρή για να οδηγήσει..αλλά όχι για να βάζει το μπουφάν της.»» Ιωάννα

Η Ιωάννα τόνισε τη σπουδαιότητα της αυτονομίας για την ανάπτυξη ενός παιδιού και πως αυτή επιτυγχάνεται μέσα από τη διαμόρφωση του χώρου και την παρότρυνση/ εμπιστοσύνη των φροντιστών του. Παράλληλα έδωσε μεγάλη έμφαση στην κοινωνικότητα και στη δύναμη της συνύπαρξης και της ομάδας. Τόσο η συνάντησή μας, καθώς και η επεξεργασία των ζητημάτων που συζητήσαμε, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των θεμάτων που προσεγγίστηκαν μέσα από τις αφηγήσεις, τα οποία αποτελούν το βασικό υλικό της έρευνας και αρθρώνονται ως εξής:

1. Η σχέση του παιδιού με το χώρο του σπιτιού, όσων αφορά στην αυτονομία/ ελευθερία και την ισοτιμία με τους υπόλοιπους συγγάτοικους.
2. Η σχέση του παιδιού με το δημόσιο χώρο και το χώρο της πόλης και πάλι όσων αφορά στην αυτονομία/ ελευθερία και την ισοτιμία με τους υπόλοιπους πολίτες.
3. Η σχέση του παιδιού με το φροντιστή του (μαμά, μπαμπάς, γιαγιά, νταντά, παιδαγωγοί του παιδικού σταθμού) και πως συμβάλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού, στην ηλικία που εξετάζουμε.

4. Η έννοια της ελευθερίας και της ελεύθερης βούλησης υπό το πρίσμα της κινητικότητας στους χώρους της καθημερινότητας του παιδιού.
5. Ποια φαίνεται να είναι η κοινωνική ταυτότητα του παιδιού και τι επιτάσσει στα βρέφη σε σχέση με τις βασικές πραγματικές τους ανάγκες.

Πραγματοποιήθηκαν επτά συνεντεύξεις από φροντιστές παιδιών, έξι μαμάδες και έναν μπαμπά, σε επτά διαφορετικούς χώρους, τέσσερις σε τέσσερα διαφορετικά καφέ της πόλης, μία στο χώρο εργασίας της ερευνώμενης και δύο σε δύο διαφορετικές κατοικίες, στο διάστημα 13 – 15 / 1 / 2016. Η επαφή με τα άτομα αυτά, επετεύχθη μέσω ενός ευρύτερου φιλικού δικτύου, εξασφαλίζοντας το απαραίτητο κλίμα εμπιστοσύνης που απαιτείται σε τέτοιου είδους ερευνητικές διαδικασίες. Χρησιμοποιούνται ψευδώνυμα για τις/τους ερευνώμενες/ους, αλλά και για τα κοντινά τους πρόσωπα ή όποια ονόματα αναφέρουν στις αφηγήσεις τους, προκειμένου να τηρηθούν οι απαραίτητες διαδικασίες προστασίας προσωπικών δεδομένων.

- I. Ο Πέτρος είναι 37 χρονών, πατέρας του Άγγελου (2,5 ετών) και ζει και εργάζεται στην πόλη του Ηρακλείου, ως εκπαιδευτής κατοικίδιων ζώων. Είναι παντρεμένος με την Όλια και από τότε που επέστρεψε η μητέρα στην εργασία της (δασκάλα σε σχολείο), αποτελεί τον κύριο φροντιστή του παιδιού, ειδικά για τις ώρες που λείπει η σύζυγος στη δουλειά. Κατοικούν σε όμορο δήμο ο οποίος αποτελεί πλέον προέκταση της πόλης του Ηρακλείου και μένουν πάνω από τους γονείς της γυναίκας του, ενώ οι γονείς του ίδιου κατοικούν στην ίδια πόλη. Επιπλέον το σπίτι του βρίσκεται σε αδιέξοδο δρόμο.
- II. Η Γιώτα είναι 36 χρόνων, μητέρα της Μαρίας (2,5 ετών) και του Γιάννη (4,5 ετών) και είναι πρόσφατα διεζευγμένη. Ζει και εργάζεται στο Ηράκλειο, κάνοντας την ειδικότητά της ως ψυχίατρος. Κατοικεί με τα παιδιά στην ίδια ιδιόκτητη πολυκατοικία με τους γονείς της, ενώ τις ώρες που εργάζεται πλέον τα παιδιά είναι στον παιδικό σταθμό ή στη γιαγιά.
- III. Η Νότα είναι 35 χρόνων, μητέρα της Νεφέλης (22 μηνών) και εγκυμονούσα στο δεύτερο. Ζει στο Ηράκλειο και εργάζεται σε εποχιακή οικογενειακή επιχείρηση που εδράζεται σε κοντινό δήμο. Μαζί με τον άντρα της και το παιδί τους κατοικούν στην ίδια ιδιόκτητη πολυκατοικία με τους γονείς της. Πριν μετακομίσουν στο σπίτι που κατοικούν σήμερα και πριν ακόμα γίνουν γονείς, ζούσαν στο κέντρο της πόλης του Ηρακλείου σε ιδιόκτητο διαμέρισμα.
- IV. Η Νίκη είναι 37 χρόνων, μητέρα του Σταύρου (20 μηνών) και ζει και εργάζεται στην πόλη του Ηρακλείου, ως ελεύθερη επαγγελματίας (γραφίστρια και συμμετέχει σε μία ομάδα κουκλοθέατρου). Είναι παντρεμένη με το Μάριο και κατοικούν επίσης σε ένα αδιέξοδο δρόμο στον ίδιο δήμο με τον Πέτρο. Όμοια με τη Νότα, πριν μετακομίσουν στο σπίτι που κατοικούν σήμερα και πριν ακόμα γίνουν γονείς, ζούσαν στο κέντρο της πόλης του Ηρακλείου.
- V. Η Στεφανία είναι 39 χρόνων, μητέρα της Κάτιας (16 μηνών) και της Ελπίδας (7,5 ετών) και ζει και εργάζεται στη πόλη του Ηρακλείου, ως λογίστρια διατηρώντας το δικό της γραφείο. Είναι παντρεμένη με τον Κώστα και κατοικούν σε ένα διαμέρισμα σε μία

γειτονιά κοντά στο κέντρο του Ηρακλείου. Τις ώρες που εργάζεται η Ελπίδα είναι στο σχολείο, ενώ την Κάτια την προσέχει η γιαγιά (μητέρα της Στεφανίας).

- VI. Η Άρτεμις είναι 35 ετών, μητέρα του Γιώργου (18 μηνών) και ζει και εργάζεται στη πόλη του Ηρακλείου, ως ελεύθερη επαγγελματίας (αρχιτέκτων). Είναι παντρεμένη με τον Αλέξανδρο και κατοικούν σε μία διπλοκατοικία (κάτω από τους γονείς του Αλέξανδρου) σε ένα προάστιο της πόλης, ενώ βρίσκονται σε διαδικασία μετακόμισης σε ιδιόκτητο διαμέρισμα κοντά στην περιοχή του κέντρου. Η μητέρα του Αλέξανδρου είναι από τη Γερμανία ενώ ο ίδιος, πέραν του γεγονότος ότι έχει αρκετούς φίλους και συγγενείς (όπως για παράδειγμα την αδερφή του) σπούδασε εκεί και πηγαينوέρχονται συχνά στην πόλη του Βερολίνου, οικογενειακώς.
- VII. Η Αθανασία είναι 36 ετών, μητέρα του Ορφέα (2,5 ετών) και του Ορέστη (5 ετών) και ζει και εργάζεται στην πόλη του Ηρακλείου, ως ελεύθερη επαγγελματίας (ψυχολόγος), διατηρώντας το δικό της γραφείο. Είναι παντρεμένη με τον Άρη, η δουλειά του οποίου ήταν η αιτία για να μετακομίσουν από την Αθήνα στο Ηράκλειο, πριν ακόμα γίνουν γονείς. Όταν απέκτησαν το πρώτο τους παιδί κατοικούσαν σε ένα προάστιο της πόλης, ενώ στο δεύτερο, είχαν ήδη μετακομίσει σε ένα διαμέρισμα κοντά στο κέντρο. Όταν η Αθανασία γέννησε τον Ορέστη αναγκάστηκε να σταματήσει τη δουλειά της για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, ενώ όταν έγινε μητέρα στον Ορφέα χρειάστηκε τη βοήθεια νταντάς, καθώς κανείς από τους παππούδες/ γιαγιάδες δεν κατοικεί στο Ηράκλειο.

Τα στοιχεία που παρήχθησαν από την ανάλυση και την επεξεργασία των αφηγήσεων, οργανώθηκαν βάση των θεματικών διερεύνησης σε τρία υποκεφάλαια, το σπίτι, το σχολείο και το δημόσιο χώρο της πόλης:

Για την καλύτερη κατανόηση της παιδικής ηλικίας και κατ' επέκταση του παιδιού σε σχέση με το χώρο κρίνεται απαραίτητο να ερευνήσουμε και να παρατηρήσουμε τους τόπους που βιώνει καθημερινά, τα μέρη δηλαδή της καθημερινότητάς του. Εκεί όπου πραγματώνεται όλη του η ζωή. Η επίσημη έρευνα στην γεωγραφία των παιδιών ξεχωρίζει τρεις χωρικές κατηγορίες, το σπίτι, το σχολείο (στην περίπτωση μας ο παιδικός σταθμός) και το δημόσιο χώρο της πόλης (την παιδική χαρά, τη γειτονιά, το πάρκο, την πλατεία, τους δρόμους και τα δημόσια κτήρια). Αυτή η αντίληψη της χωρικότητας είναι ίσως η καλύτερη που αναπτύχθηκε στη γεωγραφία και τις νέες κοινωνικές μελέτες της παιδικής ηλικίας γενικότερα. Η ομάδα των κοινωνιολόγων και κοινωνικών ανθρωπολόγων στο πλαίσιο των νέων κοινωνικών μελετών για την παιδική ηλικία έχει δώσει αυτή την ιδιαίτερη έμφαση στην εξέταση της χωρικότητας και εστιάζοντας σε αυτές τις τρεις κατηγορίες χώρων, εξερευνεί πώς η κάθε μία είναι αφιερωμένη στον έλεγχο και τη ρύθμιση του παιδικού σώματος και του μυαλού, μέσα από τα καθεστώτα της πειθαρχίας, τη μάθηση, την ανάπτυξη, την ωρίμανση και τις δεξιότητες (James et al 1998:38). Καθώς αποτελεί γεγονός πως η πόλη και ο χώρος γενικότερα συμβάλει στη διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων, αλλά και κοινωνικών κανόνων και προσδοκιών, αποτελώντας ένα σαφές πεδίο για τη συγκρότηση σχέσεων εξουσίας (Βαΐου, 1994).

Το σπίτι

Ο πρώτος «καθημερινός χώρος» τον οποίο θα εξετάσουμε είναι το σπίτι. Οι περισσότερες γεωγραφικές έρευνες για το σπίτι ως «τόπος των σχέσεων εξουσίας» (Sibley 1995b: 92) έχουν διενεργηθεί από ερευνητές και ερευνήτριες του φεμινιστικού κινήματος και εστιάζουν σε θέματα σχετικά με τις σχέσεις των φύλων στο εσωτερικό των νοικοκυριών, με επικεφαλή τα ετερόφυλα ζευγάρια. Συνεπώς, άλλα μέλη αυτών των οικογενειών, κυρίως τα παιδιά αλλά και οι γηραιότεροι, μελετούνται από την άποψη των απαιτήσεων χρόνου / φροντίδας που ξοδεύουν άλλα ενσώματα υποκείμενα, παρά ως κοινωνικοί φορείς με τα δικά τους δικαιώματα. Σε αντίθεση, οι Aitken (1994), και Sibley (1995a, 1995b) εντοπίζουν το σπίτι ως μια σημαντική περιοχή για τη διαπραγμάτευση των σχέσεων εξουσίας ενηλίκων-παιδιών. Οι Wood και Beck (1990, 1994), παρατηρούν ότι το σπίτι είναι ένας χώρος που συγκροτείται μέσα από οικογενειακούς κανόνες και κανονισμούς που οριοθετούν κατάλληλους τρόπους για να συμπεριφέρονται τα παιδιά. (Holloway S. και Valentine G. 2000:12-13).

Η «κανονική» διαρρύθμιση του σπιτιού και οι διαφορετικές χρήσεις του

Σημείο εκκίνησης σε αυτή μας την έρευνα αποτελεί η επικρατούσα αντίληψη για το χώρο του σπιτιού (διαστάσεις, χρήση, καταλληλότητα) σε σχέση με τις ανάγκες του κάθε ενόικου. Στις αστικές πλούσιες οικογένειες τα παιδιά δεν είχαν το δικό τους χώρο στο σαλόνι, μετέπειτα, έως και σήμερα, ο σχεδιασμός των διαμερισμάτων και των κατοικιών σπάνια προβλέπει τη χρήση των κοινών χώρων από τα παιδιά με τους δικούς τους όρους. Καθώς λοιπόν η χρήση του χώρου που πραγματοποιείται από το εκάστοτε υποκείμενο, αντανακλά τη θέση/ σχέση του στην ευρύτερη έννοια της ομάδας, δηλαδή στην περίπτωσή μας της οικογένειας κρίθηκε αναγκαίο λοιπόν να εντοπιστεί αυτή η θέση/σχέση.

«Έχουμε κάνει μία μετακόμιση από τότε που γεννήθηκε η μικρή και ένας από του λόγους ήταν ότι δε χωρούσαμε.» θα μου πει η Νότα.

Αντιστοίχως η Άρτεμις βρίσκονται σε διαδικασία μετακόμισης, καθώς μεταξύ άλλων το σπίτι που κατοικούσαν δεν ήταν κατάλληλο για τη δημιουργία οικογένειας, λόγω έλλειψης χώρου. Συνομιλώντας με τις/τους ερευνώμενες/ους συλλέχθηκε η πληροφορία ότι όλα τα παιδιά διέθεταν το δικό τους δωμάτιο. Το γεγονός αυτό εκφραζόταν μέσα από τις αφηγήσεις ως ένα στοιχείο ισοτιμίας μεταξύ των μελών της οικογένειας αλλά και ως αυτονόητη προϋπόθεση για την καταλληλότητα της επιλογής της κατοικίας.

«Δικό του δωμάτιο είχε από 4,5 μηνών, τότε δηλαδή μεταφέρθηκε και άρχισε να μένει.» Γιώτα

Παράλληλα μια επισήμανση που αναδείχθηκε από τις μελέτες στο επιστημονικό πεδίο «φύλο και χώρος» είναι ότι ο τρόπος παραγωγής της κατοικίας όσων αφορά στην κλίμακα στην οποία σχεδιάζονται και εντέλει κατασκευάζονται τα σπίτια, απευθύνεται σε ενήλικα όντα και μάλιστα σε έναν αρτιμελή δυτικό άντρα, βάσει του *modulor* του Le Corbusier. Ωστόσο οι διαστάσεις ενός μικρού παιδιού επιτάσσουν πολύ διαφορετικές συνθήκες από αυτές που επικρατούν στα σπίτια, τα οποία καλούνται να κινηθούν/ ζήσουν. Αυτό το γεγονός έχει άμεσο αντίκρυσμα στην ελευθερία των κινήσεων τους μέσα στο χώρο του σπιτιού, αλλά και στην αυτονομία τους. Έτσι

οι γονείς καλούνται να παρέμβουν στο χώρο διαμορφώνοντάς τον κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να συνυπάρξουν όσο το δυνατό καλύτερα με τα νεότερα μέλη της οικογένειας.

«Οι χώροι μας δεν είναι φιλικοί για τα παιδιά αυτής της ηλικίας οπότε αναγκάζεσαι να διαμορφώσεις έτσι το χώρο για να γίνει φιλικός για το παιδί.» Πέτρος

«Έφερε πολλές, πάρα πολλές αλλαγές στο σπίτι ο ερχομός του μωρού.» Γιώτα

Παρά το γεγονός ότι ο εσωτερικός χώρος μίας κατοικίας είθισται να λειτουργεί περιοριστικά για την ανάπτυξη των κινήσεων και των δεξιοτήτων ενός μικρού παιδιού, ωστόσο, αρκετές φορές η διαμόρφωση του σπιτιού μπορεί να λειτουργήσει ως πρόκληση, ενώ παράλληλα να περιορίσει τις κινήσεις του φροντιστή ο οποίος θα πρέπει να είναι διαρκώς σε εγρήγορση. Αυτό συνεπάγεται ότι ο φροντιστής θα πρέπει να διαθέτει τη διάθεση, το χρόνο και τη σοφία να προσφέρει στο παιδί αυτή την επιλογή, που μεταφράζεται ως ελευθερία και εξέλιξη για αυτή την ηλικία.

Η Αθανασία μου αφηγείται, *«Στο πρώτο, που ήταν μεζονέτα η σκάλα δε γινόταν να κλείσει. Ήταν σκάλα μοντέρνα που έμπαινε μέσα στο σαλόνι, είχε κουπαστή, αλλά ήτανε τα σκαλοπάτια τρύπια, δεν είχε στοπ, δεν έμπαινε και πόρτα, γιατί έφευγε η σκάλα από τον τοίχο, που θα μπορούσε να πάει η πόρτα. Εμένα με είχε εγκλωβίσει η σκάλα, αυτός τη λάτρευε, θα μπορούσε να είναι εκεί πέρα τη μισή μέρα, αλλά έπρεπε να είναι κάποιος από πάνω του να τον προσέχει, εκεί. Έμαθε βέβαια να χειρίζεται πάρα πολύ καλά τη σκάλα, δηλαδή έμαθε να κατεβαίνει με πολύ μεγάλη ασφάλεια. Απλά ήμουν εκεί για μπακ απ.»*

Όσον αφορά στο θέμα της προστασίας του βρέφους, στο χώρο του εμπορίου προωθούνται αντικείμενα και έπιπλα, όπως για παράδειγμα το παρκοκρέβατο, που εγκλωβίζουν τα παιδιά σε ένα πολύ περιορισμένο χώρο, με την αιτιολογία της προφύλαξης τόσο του ιδίου όσο και του ίδιου του χώρου του σπιτιού, λειτουργώντας κατασταλτικά στην κινητική του ανάπτυξη, στην επιθυμία για εξερεύνηση και γενικότερα στην ελευθερία του.

Η Νίκη θα μου πει *«Όταν ήρθε η ώρα να μπει μέσα, δεν ήθελε να μπει. Δεν το είχα σπουδαιολογήσει ότι θα φαίνεται σα φυλακή, εγώ το σκεφτόμουν σα σπιτάκι, φωλιά.»*

Αντίστοιχα και η Γιώτα μου περιγράφει *«Το χρησιμοποιήσαμε μόνο για ύπνο όταν ήταν πολύ μικρά. Δεν ήθελε κανένας τους να παίζει εκεί και δε μου άρεσε και εμένα δηλαδή, ήτανε κάπως σα να ήτανε απομονωμένο εκεί μέσα. [...] Αυτός ο τόσο περιορισμένος χώρος νομίζω δεν τους άρεσε και δε μου άρεσε και μένα, προτιμούσαμε να καθόμαστε στο χαλί και να κάνουμε μαζί...»*

Ομοίως και η Νότα θα μου πει *«Το παρκοκρέβατο ήταν δώρο, το οποίο, να αυτό ας πούμε δεν το χρησιμοποιήσαμε καθόλου. [...] Το 'χαμε βάλει στη λίστα, το έκανα σαν εμπόδιο να μην πέφτει στο κρεβάτι που έχουμε στη Χερσόνησο όταν πηγαίνουμε στους γονείς μου. Το έβαζα δηλαδή ξέρεις σαν στοπ, ε το πήραμε σε κána δυο διακοπές. Εντάξει μάλλον επειδή την κοιμίζα μαζί μου δεν είχε... Είναι και κατά πόσο θέλει να το εφαρμόσει ένας γονιός το παρκοκρέβατο.»*

Η Στεφανία επίσης μου λέει *«Πάρκο πήρα για να την περιορίσω, όπου η Ελπίδα έμενε όντως εκεί, το δεύτερο μου δε μένει καθόλου στο πάρκο.»*

Η Αθανασία μου αφηγείται τη δική της εμπειρία «Ένα πάρκο κατέβηκε γιατί ήτανε μεζονέτα το σπίτι, το οποίο δε βολεύει καθόλου όταν έχεις βρέφος, οπότε είχαμε κατεβάσει για τις ώρες που ήθελα να τον κοιμίζω στον κάτω χώρο που ήμουν εγώ, είχα κατεβάσει ένα παρκοκρέβατο και μετά που έφυγε το παρκοκρέβατο, ήρθε για λίγο το πάρκο το κανονικό που πιάνεται στους κρίκους για να σταθεί όρθιος, το οποίο το είχα μες στην κουζίνα.[...] Στο πάρκο έπαιζε λίγο δεν καθότανε πολύ, αλλά όσο ήτανε μέσα του άρεσε. Μπορεί να ήταν από 5 λεπτά μέχρι, 20. Αλλά του άρεσε, με παιχνίδια μέσα κτλ. Δεν κάθισε ποτέ παραπάνω όμως και αυτό ήτανε για κανένα δίμηνο, το πολύ. [...] Το ήθελα για να είναι θετικά περιορισμένος, να το θέσω έτσι. Δηλαδή, περιορισμένος έτσι ώστε να μπορώ να κάνω μία επικίνδυνη δουλειά, τύπου να αδειάσω την κατσαρόλα να στραγγίξω τα μακαρόνια με τα βραστά νερά και να είναι κάπου που να είναι εκεί και να μη μου 'ρθει ξαφνικά και πιτσιλιστεί.»

Σε μία δεύτερη σκέψη για το τι θα άλλαζε εάν ξαναρχόταν αυτή η πρώτη εμπειρία ως γονιός ο Πέτρος θα μου πει «Κάποια πράγματα δε θα τα έκανα, όπως για παράδειγμα να καλύψω τις γωνίες (προστατευτικά). Δεν είναι χαζά τα παιδιά..μια χαρά καταλαβαίνουν και έχουν αντίληψη του χώρου. Αν πρέπει να πλησιάσουν και πως πρέπει να πλησιάσουν.»

Αντίστοιχα η Γιώτα διαπιστώνει «Τα περισσότερα νομίζω δεν τα χρειαζόμουνα [...] Το παρκοκρέβατο θα ήτανε από αυτά που δε θα το έπαιρνα νομίζω καθόλου. Στην αρχή νόμιζα θα είναι πολύ χρήσιμο. Το ριλάξ επίσης [...]όλα αυτά τα σετ φαγητού[...] Θα είχα λιγότερα παιχνίδια, θα είχα λιγότερα έπιπλα μες στο σπίτι, δηλαδή αν μπορούσα την τραπεζαρία του σπιτιού να την πετάξω απ' το μπαλκόνι, θα την πετούσα. Πιάνει πολύ χώρο, τη χρησιμοποιείς δυο φορές το χρόνο και είναι εκεί όλο το χρόνο.»

Στο πλαίσιο αυτό αναδεικνύεται το γεγονός ότι αρκετές από τις πρακτικές και τα αντικείμενα που προωθούνται μέσω του εμπορίου ως απολύτως απαραίτητα, καταλήγουν να είναι είτε χρήσιμα για ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα, είτε άχρηστα, έως και ακατάλληλα.

Παράλληλα, όσων αφορά στο χώρο της κατοικίας πέρα από τα κατασκευαστικά στοιχεία ενός κτηρίου (διακόπτες, πόμολα, βρύσες, νιπτήρες, παράθυρα κ.τ.λ.), υπάρχει και μία σειρά υλικών αγαθών/ αντικειμένων (έπιπλα, φωτιστικά, ηλεκτρικές συσκευές κ.τ.λ.) που εξυπηρετούν στις καθημερινές ανάγκες ενός ενήλικα, αλλά δυσκολεύουν ή καθιστούν λιγότερο ασφαλείς τις καθημερινές κινήσεις ενός μικρού παιδιού.

Η Νίκη μου περιγράφει, «Έφερε πάρα πολλές αλλαγές στο χώρο του σπιτιού, τώρα έχουμε αλλάξει τελείως τη διαρρύθμιση ας πούμε για το Σταύρο, για να μπορεί να κινείται, για να μπορεί να 'χει τα παιχνίδια του, για να μη χτυπάει, ντύσαμε το τραπεζάκι, το κάναμε μαλακό.»

Όμοια και η Γιώτα, «Άλλαξε η διαρρύθμιση, φύγανε επικίνδυνα αντικείμενα απ' το χώρο. Μετακινήθηκαν τα έπιπλα για να έχει πιο πολύ άνεση, όταν άρχισε τέλος πάντων να έχει αυτονομία. Από τους έξι μήνες και μετά, περίπου δηλαδή όταν άρχισε να στηρίζεται.»

Μία ανάλογη αντιμετώπιση είχαν και η Νότα, η οποία θα μου πει, «Στο άλλο σπίτι που μετακομίσαμε δεν πήραμε και ακριβώς τίποτα, δηλαδή στο σαλόνι έχουμε ένα καναπέ και μία τηλεόραση, επειδή θα είχαμε ένα μωρό και δε θέλαμε να βάλουμε κτλ. [...] θα κάναμε άλλα πράγματα αν δεν είχαμε μωρό.»

Αντίστοιχα και η Άρτεμις μου λέει, «Βγάλαμε πολλά πράγματα, από το καθιστικό κυρίως, γιατί το καθιστικό έγινε ο χώρος παιχνιδιού.»

Πέρα όμως από το θέμα της ασφάλειας ενός μικρού παιδιού στο χώρο, θίγεται και το θέμα της χρήσης του χώρου. Όμοια με τους ενήλικες, έτσι και τα παιδιά στο δυτικό πολιτισμό χρησιμοποιούν στις καθημερινές τους δραστηριότητες πλήθος αντικειμένων, όπως παιχνίδια, βιβλία κτλ. Έτσι στο χώρο του σαλονιού, που αποτελεί τον κοινό χώρο συνάντησης της οικογένειας, φαίνεται να τοποθετούνται μια σειρά νέων αντικειμένων προκειμένου να γίνει προσιτός για όλους.

Η Αθανασία μου αφηγείται, «Έφερε αλλαγές, κατέβηκαν πολλά παιχνίδια στο καθιστικό, έφυγαν όλα τα διακοσμητικά και στο χώρο που περνούσαμε τις πιο πολλές ώρες, εκεί στην κουζίνα και στο καθιστικό, έφερα όλα αυτά που του άρεσαν πιο πολύ. Δηλαδή τα παραμυθάκια σε μία γωνία, ένα χώρο που να κρέμεται κάτι από πάνω να ξαπλώνει όταν ήτανε ακόμα πολύ βρεφάκι..τύπου ας πούμε ότι είναι στην κούνια και είναι το μόμπιλε, του είχα κάνει έτσι σε ένα άλλο σημείο που κρεμότανε κάτι ώστε στο καθιστικό και να ξαπλώνει και να κάθεται μετά. Μετά που μπουσουλούσε κλασσικά στη βιβλιοθήκη στα δύο κάτω ράφια φεύγουνε τα τσιριμάτζαλα μένουνε τα βιβλιάρια που επιτρέπεται να τα βγάζει, να ανοίγει, να παίζει τέλος πάντων. Πρίζες καλυμμένες. Δεν έφυγαν έπιπλα, γιατί ήταν baby friendly τα έπιπλα γενικά, μπήκανε μαλακές γωνίες στις ακρούλες, σε μερικά που ήτανε κάπως..»

Παρά το γεγονός ότι όλα τα παιδιά διαθέτουν τους δικούς τους προσωπικούς χώρους, τα δικά τους δωμάτια, ωστόσο ο χώρος του σαλονιού φαίνεται να είναι το μέρος που περνούν τον περισσότερο χρόνο μαζί με τους φροντιστές τους.

Η Γιώτα θα μας πει, «Κυρίως στο σαλόνι και στην κουζίνα θα μας βρεις. Εκεί είμαστε τις περισσότερες ώρες εκεί έχουν και δικό τους χώρο να απασχοληθούν.»

Ωστόσο παρατηρήθηκε ότι όταν οι κατοικίες διέθεταν αυλή ή κήπο, τα παιδιά επέλεγαν να περνούν αρκετό χρόνο, αν όχι τον περισσότερο έξω. Φέρνοντας ένα παιδί σε επαφή με το εξωτερικό περιβάλλον το βοηθάμε να το κατανοήσει, να το γνωρίσει, να το διερευνήσει και να το ανακαλύψει (Μιχαλακοπούλου - Χιωτάκη 2001:12)

Η Άρτεμις θα μου πει χαρακτηριστικά, «Περισσότερο χρόνο περνάμε απ' έξω από το σπίτι . Έχουμε αυλή οπότε του αρέσει πιο πολύ να είναι έξω, χειμώνα καλοκαίρι. Στο σπίτι του αρέσει μόνο όταν ξυπνάει έτσι λίγο..καμιά δυό ώρες το πολύ και το βράδυ, πριν τον ύπνο. Έξω στην αυλή κάνουμε διάφορα πράγματα..σκαλίζουμε το χώμα, πάμε στις κότες, τον κόκορα, βλέπουμε την Ντίνα και το Μπέλο (τα σκυλιά μας) και τον Τιτάνα (το γάτο).»

Αντίστοιχα η Νίκη μου λέει, «Στο σαλόνι και στο δωμάτιο του. Θα βγει και στην αυλή, θα κάνει κούνια, το καλοκαίρι έπαιζε με τα νερά... Γενικά του αρέσει η κίνηση πολύ του Σταύρου, δεν μπορεί να κάθεται, θέλει να βγαίνει έξω οπωσδήποτε να πηγαίνει βόλτα, θέλει επαφή με ζώα πάρα πολύ και τώρα θέλει και επαφή με παιδιά σε αυτή τη φάση.»

Όμοια και η Νότα μου περιγράφει, «...θα βγει σχεδόν καθημερινά στον κήπο μας, ή με τον μπαμπά της που φυτεύει διάφορα πράγματα, τύπου κρεμμύδια, μπρόκολα κ.τ.λ. Την πήραμε στις ελιές ας πούμε και τρελάθηκε. Τους αρέσει πάρα πολύ η φύση.»

Κατά αυτό τον τρόπο ένας χώρος, όπως ο χώρος του σαλονιού ή της αυλής, μπορεί να αλλάξει χρήση και πέρα από τη χρήση του ως χώρος χαλάρωσης ή συνάντησης, να μετατραπεί σε χώρο παιχνιδιού και εξερεύνησης. Αυτό εξαρτάται από τη διάθεση των χρηστών του και κυρίως των ενήλικων χρηστών, μιας και αυτοί είναι που θα δημιουργήσουν τις συνθήκες που θα επιτρέψουν στους ανήλικες συγκάτοικους/ χρήστες να κινηθούν ελεύθερα σε αυτόν. Αυτές οι συνθήκες στην πορεία θα γίνουν η αιτία για μια ομαλή ή μη συνύπαρξη των μελών της οικογένειας. Αν ο χώρος είναι φιλικός για το παιδί, εξασφαλίζοντάς του την απαραίτητη ελευθερία κινήσεων, τότε και ο ενήλικας φροντιστής του θα είναι σε θέση να είναι πιο ήρεμος και κατ' επέκταση πιο φιλικός, πιο ευδιάθετος και πιο ξεκούραστος με αποτέλεσμα να είναι και πιο αποδοτικός σε αυτό που καλείται να κάνει, δηλαδή τη φροντίδα του παιδιού, αλλά και τις δικές του δραστηριότητες/ δουλειές στο χώρο αυτό. Υπό αυτή την έννοια ο χώρος εγγράφεται ως υλικός και σχεσιακός ταυτόχρονα.

Κανόνες ασφάλειας - αυτονομία

Αναγνωρίζεται ότι η ελευθερία κινήσεων ενός μικρού νηπίου και κατ' επέκταση η αυτονομία του, αποτελεί αναπόσπαστο δικαίωμα, ενώ ταυτόχρονα κατέχει σπουδαίο ρόλο στη ζωή και την ανάπτυξη του. Για να είναι όμως ένα παιδί αυτόνομο και ελεύθερο, απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η κίνησή του να πραγματοποιείται σε ένα κατάλληλα διαμορφωμένο περιβάλλον και να συνυπάρχει με ένα φροντιστή που θα έχει τη διάθεση και το χρόνο που απαιτείται. Αποτέλεσμα αυτής της ελευθερίας κινήσεων είναι ότι, το παιδί θα φέρει αναστάτωση στο νοικοκυριό, ανοίγοντας ντουλάπια και συρτάρια, θα λερώσει και θα λερωθεί, θα βρέξει και θα βραχεί, θα σκαρφλώσει, θα πέσει, θα ανακαλύψει, χρώματα, υφές, μυρωδιές, γεύσεις, ήχους, κινδύνους. Μέσα από αυτή τη διαδικασία όμως θα μάθει, να κινείται, να προστατεύεται, να τρώει, να πίνει, να ψάχνει και να βρίσκει, να τακτοποιεί, να ντύνεται, να μεταφέρει, να μοιράζεται. Θα ανακαλύψει τα δικά του όρια, τους δικούς του φόβους, τα δικά του θέλω και θα εκτιμήσει τις δικές του δυνάμεις, δημιουργώντας κατά αυτό τον τρόπο τη δική του προσωπικότητα.

«Για μένα έχει ιδιαίτερο νόημα η έννοια της ελευθερίας, της αυτονομίας. Θεωρώ ότι στέκεσαι στα πόδια σου. Αυτό είναι κάτι που ξεκινάει από μικρή ηλικία.[...] και λέω τώρα εγώ με το μικρό μου το μυαλό, είναι προτιμότερο να μεγαλώσει έχοντας μέσα στο κεφάλι του τη δυνατότητα της επιλογής ή να μην την έχει. Εγώ θα θελα να ξέρω ότι πρέπει να σκεφτεί για να διαλέξει τι θα κάνει, αλλά να το χω μάθει να σκέφτεται, δηλαδή στην ουσία να του επιτρέψω να διαλέξει γιατί αυτό είναι. Άμα του λέω κάνε αυτό κάνει εκείνο ή δε θα κάνουμε αυτό σίγουρα ή δε θα κάνουμε το άλλο..ε του κλείνεις πόρτες.[...] Να βρεις μία ισορροπία. Να παρεμβαίνεις εκεί που πρέπει να παρέμβεις.» Γιώτα

Όλοι οι γονείς με τους οποίους συναντήθηκα είχαν τη διάθεση και τη θέληση να συνυπάρχουν με ένα ελεύθερο αυτόνομο και ισότιμο μικρό παιδί. Όμως οι χωρικές συνθήκες των κατοικιών, ο χρόνος και οι φόβοι λειτουργούσαν ως ανασταλτικοί παράγοντες για την εφαρμογή και την πραγματοποίηση αυτής της επιθυμίας. Ωστόσο στα παραδείγματα που εξετάσαμε η πρόθεση των γονιών είχε ως αποτέλεσμα τα παιδιά να έχουν τη δυνατότητα να εκπληρώσουν τις προσωπικές τους ανάγκες και επιθυμίες σε ικανοποιητικό βαθμό.

Έτσι η Νότα μου αφηγείται «Έχουμε φτιάξει έτσι το σπίτι που κινείται τελείως ελεύθερα. [...] Την κούνια την έχουμε καταργήσει εδώ και 11 μήνες και κοιμάται στο πάτωμα, σε ένα στρώμα που έχουμε βάλει στο πάτωμα. Έχει πολύ μεγαλύτερη ελευθερία κτλ. [...] Από τότε που βάλουμε το κρεβάτι της στο πάτωμα πάει στο δωμάτιο της πολύ περισσότερο από πριν, πριν δεν έμπαινε καθόλου. [...] Της έχουμε βάλει και κάτι κομωδινάκια και τα παιχνίδια είναι μοιρασμένα, μισά στο δωμάτιο, μισά στο σαλόνι και παίζει εκεί, ή θέλει να παίζουμε μαζί, ή κάποιες φορές όταν νυστάζει, πάει κλείνει το φως και ξαπλώνει και μου λέει μαμά νάνι και πάμε. [...] Την κάνει πιο αυτόνομη το να μην είναι σε κούνια και να πρέπει να την βάλεις ή να σε φωνάζει.»

Όμοια η Γιώτα θα μου πει «Είναι αυτόνομη και έχει και πρόσβαση, εκτός αν θέλει κάτι που δεν μπορεί, τότε θα ζητήσει βοήθεια. [...] Άμα θέλει να πλύνει τα χέρια της η μικρή, παίρνει την καρτέκλα, την παίρνει ανεβαίνει και περιμένει να ανοίξουμε τη βρύση. Απλά δε φτάνει να την ανοίξει. [...] Γύρω στα δύο άρχισε να τρώει μόνη της, γιατί δεν της είχαμε δώσει εμείς την ελευθερία να το κάνει.»

Η Νίκη αντίστοιχα περιγράφει «Οι πρίζες δε είναι σε κατάλληλη θέση.. Το μπάνιο το έχουμε κλειστό..η κουζίνα είναι μικρή, δε χωράει να βάλεις κάτι, είναι θέμα χώρου οπότε δεν μπορεί να πλύνει τα χέρια του, μόνος του. Τα παιχνίδια του τα παίρνει μόνος του, τα περισσότερα τουλάχιστον, αυτά που παίζει καθημερινά.[...] Έτρωγε από έξι μηνών μόνος του, οπότε τώρα ίσως το χει κατακτήσει και δεν... όταν θα φάμε όλοι μαζί, γενικά όταν βρίσκεται σε ένα τραπέζι που τρώνε όλοι είναι πολύ καλύτερα, τρώει πιο καλά και έχει πιο ενδιαφέρον να κάτσει.»

Η Άρτεμις μου λέει «Είναι σε ένα βαθμό αυτόνομος..στο να πάρει τα παιχνίδια, να πει νερό..να ανάψει τα φώτα... δεν τα φτάνει ακόμα. Στο υπνοδωμάτιο που ανεβαίνει πάνω στο κρεβάτι, ανοιγοκλείνει το φως και του αρέσει και ιδιαίτερος .. [...] Δεν ισχύει το ίδιο και με το φαγητό, πρέπει να του δώσω κάτι αν το θέλει, αλλά θα φάει μόνος του. Θα κάτσει στο τραπέζι μαζί μας, τρώμε όλοι μαζί. Κάθεται στη δική του καρτέκλα και του αρέσει να τρώμε όλοι μαζί, ιδιαίτερα στο σπίτι μας γιατί στο σπίτι μας είναι τελείως ελεύθερος να τα κάνει χάλια, να εκφραστεί, οπότε τρώμε με τις ώρες.. [...] Έτρωγε μόνος του από έξι μηνών, από την αρχή, προσπαθούσε τουλάχιστον.»

Τέλος, η Αθανασία μου αφηγείται «Το φαγητό θα έπρεπε να το ζητήσει και το είχα δει στο σπίτι μιας φίλης και μ' άρεσε πολύ που είχε αυτό το επιπλάκι που βάζουμε τις πατάτες, τα κρεμμύδια, που έχει τα ραφάκια. Το είχε μέσα στην κουζίνα, όχι στο μπαλκόνι που το έχουμε συνήθως, οπότε είχε μάνγκο, ακτινίδια, μανταρίνια, μπανάνα και πήγαινε ας πούμε η μικρή της, ήταν όλο αδόμητο και χάος δλδ έπαιρνε μία μπανάνα την ξεφλούδιζε έτρωγε μία, την πέταγε στο σαλόνι. Πήγαινε έπαιρνε το δάγκωνε το αβοκάντο όλο μαζί, το άφηνε. Αλλά είχε αυτοδιαχείριση στο φαγητό και δοκίμαζε γεύσεις έτσι και αυτό το είχα ζηλέψει, μου άρεσε δηλαδή. Εγώ δεν το έκανα. Επίσης ότι άλλο σε σνακ δεν το κατέβαζα κάτω γιατί δεν ήθελα να το έχει πρώτη μούρη να το τρώει, δηλαδή ριζογκοφρέτες και μπισκοτάκια, γιατί θα τα τσάκιζε, οπότε και αυτά τα είχα ψηλά. Γενικά δεν υπήρχαν χαμηλά φαγητά, όμως πιστεύω ότι είναι ωραίο, να υπάρχουν επιλεγμένα φαγητά χαμηλά. [...] Δεν μπορεί να ανάψει το φως και θα ήταν ωραίο να μπορούσε..γιατί ο διακόπτης είναι ψηλά..και ο Ορέστης μάλιστα μέχρι πέρυσι, δηλαδή τώρα χάρηκε πάρα πολύ όταν έφτασε το διακόπτη στο δωμάτιό του. [...] Σε ένα σπίτι που δεν έχει πρόσβαση, είναι ωραίο να υπάρχουν βοηθήματα που να το κάνουν προσβάσιμο.

Δηλαδή διπλό σκαλάκι στην κουζίνα για να μπορεί να ανεβαίνει μόνο του και να πλένει τα χέρια του στο νεροχύτη.»

Παρά το γεγονός ότι τα περισσότερα παιδιά δεν είναι σε θέση να εκπληρώσουν όλες τις ανάγκες τους, συνεπώς δεν είναι εξ' ολοκλήρου αυτόνομα, οι περισσότεροι γονείς τα κρίνουν ως ισότιμα μέλη της οικογένειας στο χώρο του σπιτιού.

Η Νίκη θα μου πει χαρακτηριστικά *«Όχι είναι πολύ παραπάνω από μας, καμία σχέση ο Σταύρος είναι αρχηγός και εμείς είμαστε από κάτω, οι αυλικόι.»*

Όμοια και η Άρτεμις αναφέρει *«Έχει περισσότερο χώρο από εμάς.»*

Ενώ η Αθανασία μου λέει *«Όχι. Είναι υπό. Δεν μπορεί να διαχειριστεί το χώρο εξίσου..»*

Η αντίληψη λοιπόν που διαθέτει η/ο κάθε μία/ένας για το χώρο αλλά και τη σχέση της/ του με αυτόν εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες. Καθώς λοιπόν οι γονείς βίωναν το χώρο του σπιτιού πριν έρθει το νέο μικρότερο μέλος, είχαν πολύ περισσότερο, αλλά και αρκετά διαφορετικό χώρο από αυτό που μπορούν να έχουν σήμερα. Επίσης το γεγονός ότι πρέπει να βρίσκονται διαρκώς προς εξυπηρέτηση/ φροντίδα του βρέφους, συνεπώς να μην έχουν τις στιγμές ηρεμίας ή/ και δημιουργίας που είχαν παλιότερα στον ίδιο χώρο, δημιουργεί εύστοχα την αίσθηση του λιγότερο ισότιμου μέλους. Παράλληλα τα μικρά παιδιά στον ίδιο χώρο είναι κυρίως εξαρτημένα από τους γονείς και πραγματοποιούν τη χρήση του χώρου που τους επιτρέπεται από τους φροντιστές τους.

Έτσι η Νότα μου περιγράφει *«Δε θα κάτσω να κάνω δικά μου πράγματα την ώρα που μπορεί να με φωνάξει, γιατί με κουράζει αυτό που χάνω τον ειρμό μου, αλλά τύπου να μαζέψω την κουζίνα και να είναι η Αλίκη μέσα, θα πάω όμως από ανασφάλεια να τσεκάρω. Αυτό βέβαια είναι καμιά φορά και κακό γιατί μπορεί να με πάρει χαμπάρι και να με ζητήσει εκείνη την ώρα, ενώ καθότανε μια χαρά και έπαιζε μόνη της πριν. [...] Τις στιγμές που εγώ θα θέλω να κάνω κάτι θα είναι για δουλειά. Γιατί έχω επιλέξει να αφιερώνω όλο το χρόνο στην Νεφέλη οπότε το δικό μου κομμάτι πάει λίγο..»*

Όμοια και η Αθανασία μου αφηγείται, *«Λίγες στιγμές. Αυτό παίζει όταν έχω παίξει μαζί του και μετά το έχει χορτάσει και τον βλέπω ότι αρχίζει και ασχολείται μόνος του και φεύγω διακριτικά και πάω και πλένω πιάτα ας πούμε. Θα είναι δουλειά του σπιτιού. Μπορεί να πάω να λουστώ ή να κάνω ένα γρήγορο ντουζάκι την ώρα που αυτός θα είναι κάτω και θα παίζει..όπου μπορεί να έρθει στο μπάνιο ας πούμε και να ανοίξει την κουρτίνα και να του πω, κάνει μπάνιο η μαμά, να του βρέξω λίγο, να του βάλω λίγο σαπούνι στα χεράκια και μετά να ξεπλυθώ. Δηλαδή στο πεντάλεπτο, δεκάλεπτο.»*

Αντίστοιχα η Γιώτα μου λέει *«Αν ήθελα να κάνω κάποια δουλειά, ή θα το έβαζα στο πάρκο ή στο καρεκλάκι του φαγητού για να νιώθω ότι έχω κάπως τον έλεγχο, είναι ασφαλές και μετά τις υπόλοιπες ώρες ήμασταν κάτω κατά κανόνα μαζί»*

Συνεπώς, η αντίληψη που δημιουργείται για το χώρο από το εκάστοτε υποκείμενο, επηρεάζεται και εξαρτάται πέρα από τις υλικές του διαστάσεις, τη συνολική δομή και μορφή που διαθέτει και από τις σχέσεις των υποκειμένων που συνυπάρχουν, αλλά και από τη βιωματική του

εμπειρία όχι μόνο του παρόντος, αλλά και του παρελθόντος. Ο χώρος σε άμεση συνάρτηση με το χρόνο και τα συναισθήματα, συμβάλλουν στον τρόπο που εγγράφεται στο ενσώματο υποκείμενο η οπτική με την οποία αντιλαμβάνεται το χώρο.

_ Ο κατασκευασμένος παιδικός κόσμος

Από τη στιγμή που ένα ενήλικο ον θα αποκτήσει το ρόλο του γονέα, φέρει ένα τεράστιο φορτίο ευθύνης σε σχέση με τη νέα ζωή, με την οποία καλείται να συνυπάρξει. Προκειμένου να ανταπεξέλθει όσο το δυνατό καλύτερα σε αυτό το καθήκον αναζητά ποικιλοτρόπως μεθόδους, τεχνικές και πρακτικές που θα συμβάλλουν στην πραγματοποίησή του. Η ενημέρωση για αυτές τις διαδικασίες υλικές και μη, πραγματοποιούνται μέσα από το χώρο του διαδικτύου, του εμπορίου αλλά και του ευρύτερου κοινωνικού κύκλου, που το εκάστοτε υποκείμενο διαθέτει. Παράλληλα αποτελεί γεγονός πως σε ένα βαθμό αναπαράγει πρακτικές που το ίδιο το κοινωνικό υποκείμενο είχε βιώσει στην παιδική του ηλικία.

Στο πλαίσιο αυτό οι νέοι γονείς επιλέγουν, μεταξύ άλλων να ενημερωθούν από ένα δίκτυο του φιλικού και οικογενειακού τους κύκλου. Επιπλέον προτιμούν να κάνουν χρήση αντικειμένων που τους προσφέρονται από αυτά τα δίκτυα και είναι σε θέση επαναχρησιμοποίησης, από το να προμηθευτούν καινούρια από το χώρο του εμπορίου. Αυτή η πρακτική ενώ συνέβαινε και στο παρελθόν, ωστόσο παρατηρείται να εφαρμόζεται πιο έντονα τα τελευταία χρόνια, λόγω της οικονομικής κατάστασης που επικρατεί στα νοικοκυριά.

Χαρακτηριστικά η Νίκη μου λέει «Ενημερώθηκα από την ξαδέρφη μου, τη μία και την άλλη, μου φέρανε τα πράγματα..ε και άμα είχα καμία συγκεκριμένη απορία, ρωτούσα γνωστούς που είχανε παιδιά.»

Όμοια και η Νότα αναφέρει «Ότι μπορούσα να βρω μεταχειρισμένο ε και υγιεινά οκ το προτιμούσα. Δηλαδή την κούνια της την πήραμε μεταχειρισμένη, αλλά πήραμε καινούριο στρώμα.»

Η βιομηχανία τόσο των παιχνιδιών όσο και των αντικειμένων γενικότερα που απευθύνεται στα παιδιά και πολύ περισσότερο στα βρέφη είναι ένα τεράστιο κεφάλαιο από μόνο του. Από τη στιγμή που θα γεννηθεί ένα μωρό, ένας από τους βασικούς προβληματισμούς του δυτικού γονέα είναι πως θα καταφέρει να ανταποκριθεί σε όλη αυτή την πληθώρα αντικειμένων που παρουσιάζεται ως άκρως απαραίτητη για τη σωστή ανατροφή και διαπαιδαγώγηση του παιδιού.

Ο Πέτρος θα μου πει, «Όπως υπάρχει η λίστα γάμου και η λίστα βάφτισης, έτσι υπάρχει και η λίστα για το παιδί. Πας σε ένα μαγαζί και σου λένε τι θα χρειαστείς»

Αντίστοιχα η Νότα αφηγείται, «Είναι κάποια πράγματα όπως είναι ο γάμος και η βάφτιση κτλ, έτσι και η γέννα που είναι εξεζητημένα χωρίς να υπάρχει λόγος. [...] Η ενημέρωση που είχαμε ήταν από κάποιο πολυκατάστημα και ήταν και πολύ περίεργα, γιατί πολλές φορές δεν καταλάβαινα, τι είναι η πάνα, τι είναι το εεεε ζιπουνάκι, άλλο το ένα και άλλο το άλλο, όχι να

στρώσεις από εδώ, όχι... τελικά εντάξει κάποια πράγματα είναι πολύ απλά..και δε θυμάμαι τώρα τα ονόματα αλλά τα άκουγα έτσι λίγο πολύ περίπλοκα»

Όμοια η Αθανασία αναφέρει, «Μπήκα ίντερνετ και διάβαζα οδηγούς, τύπου mothercare, όπου χαώθηκα και τα ήθελα όλα.»

Η Στεφανία με τη σειρά της θυμάται, «Είχα πάρει το φυλλάδιο από ένα βρεφικό κατάστημα που το χα πάντα μπροστά μου.»

Εικ. 31_ πηγή διαδικτυο

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι ο τρόπος που προβάλλεται το βρέφος/ παιδί μέσα σε αυτά τα φυλλάδια είναι πολύ συγκεκριμένος, με πολύ συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Ένα από τα πιο ευδιάκριτα και πιο έντονα στοιχεία είναι αυτά που το προσδιορίζουν ως προς το φύλο. Τα περισσότερα αντικείμενα, (ρούχα, αξεσουάρ, λευκά είδη, παιχνίδια, είδη φαγητού κτλ) χωρίζονται σε δύο κατηγορίες “αγορίστικα”, για το αντρικό φύλο και “κοριτσιίστικα” για το γυναικείο. Πέραν όμως της αισθητικής τους εμφάνισης ιδιαίτερα σημαντικό θέμα είναι και το τι αναπαριστούν, κυρίως τα παιχνίδια, συνεπώς και ποιους ρόλους προωθούν προς μίμηση και κατ’ επέκταση προς διαίωνιση των παρουσιών αντιλήψεων και στερεοτύπων. Αναφορικά θα πούμε πως τα “κοριτσιίστικα” παιχνίδια αναπαράγουν τους ρόλους της νοικοκυράς, της μάνας, της πριγκίπισσας, της γυναίκας που περιποιείται τον εαυτό της με καλλυντικά, κοσμήματα και αξεσουάρ. Ενώ αντίστοιχα τα “αγορίστικα” παιχνίδια απαρτίζονται από εργαλεία, μηχανοκίνητα οχήματα, δεινόσαυρους, πειρατές και γενικότερα ρόλους που τους εντοπίζεις περισσότερο στο δημόσιο χώρο

(πραγματικό και φανταστικό) παρά εντός του σπιτιού. Φυσικά υπάρχουν και ουδέτερα παιχνίδια όπως οι κύβοι, τα τουβλάκια, τα ζώα και άλλα που αφήνουν το περιθώριο της επιλογής στο γονέα, όμως δεν αποτελούν την πλειοψηφία. Ωστόσο αυτό δε σημαίνει πως ένα “αγορίστικο” παιχνίδι δε θα μπορούσε να βρει χρήση από ένα κορίτσι ή και το αντίστροφο. Το θέμα όμως σε αυτή την περίπτωση, είναι κατά πόσο είναι θεμιτό και αποδεκτό από το ενήλικο περιβάλλον του, εντός και εκτός σπιτιού, αντίστοιχα.

Η Γιώτα θα μου πει, «Στα παιχνίδια δε θέλω να τους το περάσω αυτό το φυλετικό. Δηλαδή ας παίζουνε με ότι θέλουνε. Σαν εμπόριο υπάρχει κατά κόρων, ροζ κουρτίνα, μπλε πετσέτα, όλα τα καθαριστικά ...υπάρχουν πάρα πολλά και το στηρίζουνε κιόλας. [...]Τους έχουμε πάρει μια μικρή κουζίνα και παίζουνε και οι δύο και επίσης της μικρής της αρέσουνε πάρα πολύ τα αυτοκινητάκια, ίσως και λίγο παραπάνω απ’ ότι το Γιάννη.»

Η σημασία του παιχνιδιού που φέρνει αναστάτωση είναι μέγιστη για αυτή την ηλικιακή ομάδα που μελετάμε (θα αναλυθεί αναλυτικότερα στην πορεία της έρευνας), παράλληλα είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί στον εσωτερικό χώρο ενός διαμερίσματος. Έτσι οι δραστηριότητες που πραγματοποιούνται εντός του διαμερίσματος/ κατοικίας περιορίζονται σε αυτές που γίνονται με τα προκαθορισμένα παιχνίδια του εμπορίου ή γενικότερα τα αντικείμενα που βρίσκονται στο σπίτι.

Η Γιώτα θα μου πει, *«Της αρέσει να ψάχνει τα βιβλία και να τα διαβάζουμε, να βγάζει όλα τα παιχνίδια από τα δύο καλάθια που τα έχω και απλώνει όλα τα παιχνίδια στο πάτωμα, μετά όμως θα βοηθήσει και να τα μαζέψουμε, πρέπει όμως να το πω.»*

Η Νότα αντίστοιχα λέει, *«Το να διαβάζουμε βιβλία, νομίζω ότι της αρέσει που βλέπει τις εικόνες και λέμε πράγματα.»*

Η Νίκη όμοια εντοπίζει, *«Με τις μπάλες παίζει πολύ, τα αυτοκίνητα, τα γνωστά και παραμύθια. Τα βιβλία είναι και το κόλλημα του.»*

«Της αρέσει να μπαίνει στο δωμάτιο της Ελπίδας και να της παίρνει κάτι κουζινικά και να τα βάζει στα δόντια της και της αρέσει επίσης ένα παιχνίδι που είναι με μπάλες που το πατάς και φουφουνίζει και φεύγουνε στον αέρα», Στεφάνια.

Καθώς λοιπόν αρκετά αντικείμενα του εμπορίου δεν είναι και τόσο ουσιαστικά αναγκαία για τα παιδιά, αλλά αντιθέτως απευθύνονται περισσότερο στις ανάγκες και τους φόβους του δυτικού γονέα, ποια είναι εκείνα τα αντικείμενα και οι δραστηριότητες που ένα μικρό παιδί αρέσκειται και επιδιώκει να πραγματοποιήσει; Η μίμηση είναι μία απίστευτη διαδικασία για αυτή την τρυφερή ηλικία, σε τέτοιο βαθμό που θα μπορούσε να επηρεάσει ή και να προσδιορίσει την προσωπικότητα του παιδιού.

Έτσι η Γιώτα αφηγείται *«Συνήθως παίζουν με άλλα αντικείμενα. Τους αρέσει πάρα πολύ το τηλέφωνο, κάνουν ότι παίρνουν τηλέφωνο και μιλάνε μόνα τους. Ζητάνε τη χτένα να χτενιστούν ή να χτενίσουν εμένα. Την οδοντόβουρτσα, να κάνουν ότι πλένουν τα δόντια. Α, τους αρέσουν πάρα πολύ τα μαγειρικά, δλδ κουτάλια, να ταΐσουν, να ταΐστούν, να κάνουν ότι τρώνε, να κάνουν ότι μαγειρεύουνε. Μίμηση ότι θα δούνε από μας κυρίως και τώρα και από τον παιδικό λίγο. Με τα παιχνίδια του εμπορίου δεν μπορώ να πω ότι είναι ενθουσιασμένα εκτός από τα βιβλία. Με τα βιβλία έχουμε μία αγάπη.»*

Αντίστοιχα και η Άρτεμις μου λέει *«Του αρέσουν πάρα πολύ τα κλειδιά, να τα βάζει στις κλειδαριές, να ανοίγει ντουλάπια, να ταΐζει, πάρα πολύ του αρέσει να ταΐζει τους σκύλους και τη γάτα, πάρα πολύ και τις κότες.»*

Από την πλευρά της η Νότα θα μου πει *«Όταν είμαστε μαζί, κάποιο χρόνο θα αφιερώσουμε στις δουλειές, τις οποίες τις κάνουμε παρέα. Δηλαδή, βάζουμε μαζί τα πιάτα στο πλυντήριο των πιάτων, του στυλ ας πούμε κουτάλια, πιρούνια, τέτοια πράγματα που να μην είναι επικίνδυνα.»*

Είναι γεγονός πως το προσωπικό παράδειγμα του γονέα εντυπώνεται στα κύτταρα του μικρού εφ' όρου ζωής, έτσι όσο σχολαστικοί και σωστοί και αν είναι οι γονείς, δεν πρόκειται να εμφυτευτεί τίποτα σωστό στο μικρό, εάν πρώτα δεν εφαρμόσουν στη δική τους συμπεριφορά

αυτά που του διδάσκουν [Παπαβέντσης 2014(2009):46]. Πόσο εύκολο όμως είναι για μία εργαζόμενη μητέρα ή για ένα εργαζόμενο πατέρα αντίστοιχα, να κάνει πράξη όλα αυτά που θεωρητικά θα ήθελε να κάνει με τα παιδιά του;

Η Γιώτα μου περιγράφει «Υπάρχουν πολλά που θα θελα να κάνω με το παιδί που δεν τα κάνω λόγω έλλειψης χρόνου ή λόγω κούρασης, ή λόγω ας πούμε..της ψυχολογίας..πολλά πράγματα και γι' αυτό έχω και λίγο τύψεις το ομολογώ.... Τις πλαστελίνες για παράδειγμα που τους αρέσουν γενικά οι πλαστελίνες, ή να ας πούμε τώρα θα ήθελα επειδή στο σχολείο κάνουν τις νερομπογιές και τους αρέσουνε πάρα πολύ, αλλά δεεε αρκούμαι ακόμα στους μαρκαδόρους ή στις καραμπογιές. Οι τοίχοι έχουνε γίνει ένα χάλι αλλά δεν πειράζει τέχνη, αφηρημένη μεν αλλά τέχνη.»

Καθώς λοιπόν οι συνομιλήτριες/ες αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητα που έχει ο ρόλος του γονέα για την ανάπτυξη του παιδιού και πόσο σημαντική παράμετρο αποτελεί για τη διάπλαση της προσωπικότητάς του, αγωνίζονται να βρουν το χρόνο, να δημιουργήσουν το χώρο και να υλοποιήσουν τις πρακτικές αυτές που θα συμβάλουν στο να ανταπεξέλθουν όσο το δυνατό ορθότερα σε αυτή τη νέα πραγματικότητα.

Αλλαγές στην καθημερινότητα των γονέων – ο ρόλος της γιαγιάς και του παππού

Το εργασιακό καθεστώς που επικρατεί στον ελλαδικό χώρο αποτελεί αιτία δέσμευσης χωρικής και χρονικής για τα κοινωνικά υποκείμενα, λειτουργώντας ως περιοριστικός παράγοντας στην διεκπεραίωση του γονεϊκού τους καθήκοντος. Συνεπώς, οι γονείς καλούνται να απουσιάζουν από το χώρο της κατοικίας στο μεγαλύτερο εύρος των ωρών της ημέρας. Παράλληλα, η λειτουργία του θεσμού της ευρύτερης οικογένειας (γιαγιά, παππούς) σε συνδυασμό με τις χωρικές συνθήκες κατοίκησης, που αυτή πραγματοποιείται, συμβάλουν στην αναπαραγωγή πρακτικών για την ανατροφή του παιδιού. Έτσι το ρόλο του φροντιστή, καλείται να τον επιτελέσει η γιαγιά ή ο παππούς. Ωστόσο δεν αποτελούν εξαίρεση οι μητέρες που αποφασίζουν/ αναγκάζονται να εγκαταλείψουν ή να περιορίσουν τα εργασιακά τους καθήκοντα, προκειμένου να εκπληρώσουν τις γονεϊκές τους υποχρεώσεις. Καθώς αποτελεί γεγονός, βάση ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί στο χώρο των σπουδών του φύλου, πως οι γυναίκες αναλαμβάνουν αυτό το ρόλο ως μια δραστηριότητα που τους αναλογεί, λόγω του βιολογικού τους φύλου. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι κάποιες βιολογικές διαφορές χρησιμοποιούνται για να νομιμοποιήσουν προϋπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις και για την ακρίβεια σχέσεις εξουσίας (Λυκογιάννη 2004:2). Ως απόρροια των παραπάνω συνθηκών και για τις περιπτώσεις που η οικογένεια δεν είναι σε θέση να καλύψει αυτό το κενό που δημιουργείται, ο ρόλος αυτός διεκπεραιώνεται από τη νταντά ή τον παιδικό σταθμό.

Η Αθανασία μου λέει «Στο πρώτο αναγκάστηκα να σταματήσω τη δουλειά μου.... στο δεύτερο νταντά... Νιώθω ότι τον πρώτο χρόνο αυτό (νταντά, παιδικός) δε χρειάζεται. Δηλαδή θεωρώ ότι το κράτος μπορούσε να δώσει χρήματα στη μαμά, για να συντηρείται η οικογένεια καλύτερα τον πρώτο χρόνο, γιατί θεωρώ ότι πρέπει να είναι μαζί με το παιδί συνέχεια. Δε θεωρώ ότι πρέπει να υπάρχει ένας χώρος ή ένα πρόσωπο που να περνάει το παιδί ένα πεντάωρο εξάωρο όταν

είναι 2,3,4,5 μηνών για να δουλεύει η μαμά. Πιστεύω ότι η μαμά δεν πρέπει να δουλεύει απλά να πληρώνεται.»

Όμοια η Ιωάννα μιλώντας από τη σκοπιά της μητέρας θα μου πει «Από ένα έως και σχεδόν τρία την κρατούσε η μαμά μου καθημερινά τις ώρες που εγώ και ο Φάνης συμπίπταμε στις δουλειές, που ήταν λίγη ώρα δεν ήταν πολύ, δηλαδή κανένα δίωρο ή τρίωρο.... Καλά δεν το συζητώ εγώ είμαι και από τους τυχερούς, άλλοι γυρίζουν στις 40 μέρες και πριν τις 40 μέρες. Δεν το συζητώ. Εγώ έμεινα ένα χρόνο με το παιδί μου, είχα αυτή την πολυτέλεια, που θεωρώ ότι πρέπει κρατικά να υπάρχει σε όλες τις μαμάδες για τα δύο πρώτα χρόνια ζωής τουλάχιστον. Ανεξάρτητα από τις γιαγιάδες που και αυτές επιτελούν ένα άλλο σκοπό. Και να και η μαμά μπορεί να θέλει να βγει ένα απόγευμα να πάει κάπου και να το αφήσει στη γιαγιά, αλλά... Θεωρώ ότι η μαμά είναι αυτή που δε θα έπρεπε να δουλεύει τα δύο πρώτα χρόνια και να πληρώνεται και είμαι κάθετη σε αυτό. Θεωρώ ότι τα δύο πρώτα χρόνια το παιδί, δεν ξέρω αν επειδή το δικό μου θήλασε και ότι αν δε θήλαζε θα ήταν το ίδιο, αλλά θεωρώ ότι καλώς ή κακώς τα δύο πρώτα χρόνια της ζωής του το παιδί είναι διαφορετικά δεμένο με τη μαμά του απ' ότι με το μπαμπά του, γιατί εξυπηρετεί και μία βασική του ανάγκη που είναι η τροφή του.... Έχουμε μπει σε ένα πλαίσιο ότι από έξι μήνες και μετά αρχίζουν οι τροφές οπότε μειώνεται το γάλα, δε συμβαίνει σε όλα τα παιδιά. Στο δικό μου παιδί πάντως δε συνέβη. Το ότι αρχίζουν οι τροφές δε σημαίνει ότι τρέφεται από τις τροφές, εμένα μέχρι τα δύο θήλαζε όπως θήλαζε και νεογέννητο πάντως.»

Η Γιώτα έχοντας τη δική της οπτική θα μου πει «*Και να μη δούλευα, πάλι θα το πήγαινα στον παιδικό. Ακόμα και νοικοκυρά να είσαι και να μην έχεις μία θέση εργασίας κάπου και μόνο που έχεις δουλειές του σπιτιού, να πλύνεις, να μαγειρέψεις να σιδερώσεις και όλα αυτά..εγώ ας πούμε δε θα μπορούσα να το κάνω αυτό το πράγμα..μου φαίνεται πολύ πιο δύσκολο από αυτό που κάνω τώρα... Και πάλι και αυτή η μάνα έχει δικαίωμα να έχει το χρόνο της, το παιδί εξίσου το δικαίωμα να βγει έξω.»*

Η ιδεολογική κατασκευή ότι το σπίτι είναι ο ιδανικός χώρος για την ανατροφή ενός μικρού παιδιού είναι ευμετάβλητη. Για παράδειγμα η επιμονή για την εκπαίδευση ήδη από την προσχολική ηλικία, δημιούργησε νέους όρους για το ποιο είναι το καλύτερο περιβάλλον για ένα μικρό παιδί, οι βρεφονηπιακοί σταθμοί ή το σπίτι. (Holloway S. και Valentine G. 2000:13). Η αντιμετώπιση που είχε η κάθε οικογένεια στο παραπάνω θέμα ποικίλει, ενώ κοινό παρανομαστή αποτελεί το γεγονός ότι όλοι ήθελαν τις ορθότερες συνθήκες για τη διαπαιδαγώγηση και την ανατροφή του παιδιού τους και ήταν διατεθειμένοι να τις υλοποιήσουν με οποιοδήποτε κόστος. Ενώ παράλληλα ο/η καθένας/μία προσπαθούσαν να έχουν την καλύτερη και την όσο το δυνατό πιο επιστημονική ενημέρωση για το πώς να λειτουργήσουν. Ωστόσο, αποτελεί γεγονός, ότι όσες οικογένειες είχαν τους γονείς τους σε κοντινή απόσταση, εκμεταλλεύοντουσαν αυτή τη συνθήκη, αφήνοντας τα παιδιά για κάποιο διάστημα, ειδικά τα δύο πρώτα έτη.

Η Γιώτα ζει με τα παιδιά στην ίδια πολυκατοικία με τους γονείς της, όπως και αρκετά ζευγάρια στην πόλη μας και έτσι μου λέει «*Το να υπάρχουν οι γονείς σε αυτή την απόσταση είναι δικλίδα ασφαλείας, κακή, αλλά είναι... Είναι κακή πραγματικότητα της πόλης μας.»*

Το ίδιο ισχύει και για τη Νότα, η οποία μου περιγράφει «Ως επί το πλείστον την παίρνει η μαμά μου ένα δώρο το πρωί, είτε για να κοιμηθώ, είτε για να κάνω δουλειές.... Πρέπει συνεχώς να ξαναορίζεις τα όρια αλλά από άποψη βοήθειας, δε συγκρίνεται, ειδικά να είναι η μαμά σου.»

Η Άρτεμις θα μου πει με τη σειρά της, «Υπάρχει βοήθεια από γιαγιάδες, παππούδες.... Ιδανικά θα ήθελα να γινόταν να υπάρχει ένας εξειδικευμένος άνθρωπος να μου κρατάει το παιδί τις ώρες που εγώ πρέπει να δουλεύω.. βέβαια σε αυτή την ηλικία που είναι τώρα ο Γιώργος δεν έχω βρει κάτι τέτοιο στο Ηράκλειο. Από δύο μόνο και μετά και μόνο ιδιωτικό.»

Το θέμα γιαγιά ή παιδικός φάνηκε να προβληματίζει ιδιαίτερα όλες/ους τις/ τους ερευνώμενες/ους και οι απόψεις που συλλέχτηκαν ποικίλουν. Η όποια βοήθεια από τους παππούδες/ γιαγιάδες ήταν πάντα θεμιτή όμως περισσότερο, σε επίπεδο βοήθειας και λιγότερο σε θέμα ανατροφής ή διαπαιδαγώγησης.

Το σχολείο

Το σχολείο, δηλαδή ο παιδικός σταθμός δεν αποτελεί υποχρεωτική εκπαίδευση για την ηλικιακή ομάδα για την οποία διεξάγεται η παρούσα έρευνα. Η υποχρεωτική εκπαίδευση ξεκινάει από την ηλικία των 5 ετών, δηλαδή το νηπιαγωγείο, βάση του νόμου που ψηφίστηκε το 2006⁷, για τον Ελλαδικό χώρο. Ωστόσο πλην κάποιων εξαιρέσεων τα παιδιά ξεκινούν να πηγαίνουν στον παιδικό σταθμό από την ηλικία των 2 ή 3 ετών. Η απόφαση για το αν το παιδί πρέπει ή όχι να πάει στον παιδικό σταθμό και από ποια ηλικία και έπειτα φάνηκε να προβληματίζει ιδιαίτερα τους γονείς, όπως ήδη έχει καταγραφεί.

«Ούτε γιαγιά, ούτε παιδικός, επειδή ήθελα να την πάω παιδικό, γιατί θεωρούσα λέει και καλά ότι είναι κάτι που τους κάνει καλό και τέλος πάντων μετά από διάφορα, συζητήσεις κτλ έχει βγει ότι δεν είναι έτοιμα κάτω των τριών χρονών να πάνε στον παιδικό. Είναι κάτι καινούριο επειδή οι γυναίκες τώρα δουλεύουμε και δεν προλαβαίνουμε κτλ.[...] Και γιατρός μας το 'χει πει ότι είναι σαν πάρκινγκ για τα παιδιά ο παιδικός και νηπιαγωγός μας είπε, ότι αν έχεις την επιλογή να την προσέξει ένας δικός σου άνθρωπος, είναι βλακεία να κολλάει τόσες πολλές αρρώστιες από τόσο μικρό. Αυτό που σκέφτομαι εγώ για να βοηθηθώ είναι να βρω μια κοπέλα που να είναι η δουλειά της και να είμαστε μαζί.» Νότα

Για τους γονείς που είχαν τη δυνατότητα να έχουν τη βοήθεια της γιαγιάς, αποτελούσε εξίσου έντονο προβληματισμό το τι θα ήταν σωστό να επιλέξουν προκειμένου να πράξουν το καλύτερο για το παιδί, σε συνδυασμό με τις δικές τους υποχρεώσεις.

«Και τα δύο για λίγη ώρα. Τους κάνει καλό η σχέση με τη γιαγιά... περνάνε καλά με τις γιαγιάδες, τα αγαπάνε και είναι ευτυχημένα όταν είναι μαζί τους, παίζουν ωραία. Απλά είναι μόνο στο σπίτι η γιαγιά.» Θα μου πει η Νίκη.

⁷ Το 2006 ψηφίστηκε η υποχρεωτική φοίτηση στο νηπιαγωγείο για ένα έτος (Ντάρας_ Ντζέμος_ Τασιούλα_ Φράγκου_ 2014, βλέπε επίσης Νικολουδάκη_ 2005)

Αντίστοιχα και η Στεφανία μου εκφράζει τον προβληματισμό της: «Θα ήθελα ένα συνδυασμό. Το χειμώνα γιαγιά και το καλοκαίρι για να μην τρέχω, που φεύγουν και μένουν στου Κοκκίνη, θα ήθελα παιδικό. Αλλά δεν είναι καλό, γιατί τους δημιουργείς λέει σύγχυση έτσι. Μου το 'πανε δεν το 'ξερα.»

Η Άρτεμις από μεριά της υποστηρίζει, «Παιδικός. Γιατί εκεί θα συναναστρέφεται και με άλλα παιδάκια, θα κοινωνικοποιείται... είναι επαγγελματίες, οπότε θα κάνουν και πιο δημιουργικές δραστηριότητες... όχι ότι δεν περνάει όμορφα με τις γιαγιάδες, αλλά τις γιαγιάδες ούτως ή άλλως θα τις βλέπει.» Παράλληλα εκφράζει και ένα προβληματισμό σε σχέση με την ποιότητα και τις συνθήκες του παιδικού, για τα δεδομένα της πόλης του Ηρακλείου «Εδώ στο Ηράκλειο ιδιωτικός. Από αυτά που έχω ακούσει για τα δημόσια, που δεν είναι καλό το περιβάλλον, δεν τα προσέχουνε, τους δίνουν ότι να 'ναι να φάνε, που έχουν πολλές ελλείψεις. Υπολειπουργούν.»

Όμοια και η Γιώτα θα μου πει, «Παιδικός... Μετά τα δύο παιδικός. Οι γιαγιάδες είναι πολύτιμες για τα παιδάκια, γιατί σίγουρα παίρνουν πολύ αγάπη και μια φροντίδα πιο ιδιαίτερη, πιο πολύ και από τη γονεϊκή, αλλά όχι για ανατροφή. Η γιαγιά θα το μεγαλώσει με άλλες αρχές από αυτές που θέλεις εσύ, θα μου πεις γιατί η δασκάλα στον παιδικό. Δεν το πας στον παιδικό για το γνωστικό κομμάτι, για μένα τουλάχιστον. Το πάς πιο πολύ για την ένταξη. Το πας για να μάθει να συνυπάρχει με άλλα παιδάκια, για να μάθει να σέβεται κάποιους κανόνες. Να μάθει ας πούμε να μοιράζεται, να έχει κοινωνικές δεξιότητες, να μοιράζεται παιχνίδια... όλα αυτά. Στο σπίτι αυτό το χάνει το παιδί με τη γιαγιά... Το παιδί από νωρίς πρέπει να καταλάβει αυτό το πράγμα ότι η συνύπαρξη των ανθρώπων και αυτό θα το καταλάβει πιο εύκολα με τα παιδιά της ηλικίας του, ή και μεγαλύτερα και μικρότερα, πρέπει να μάθει αυτό ότι υπάρχουνε, όλο αυτό το παιχνίδι που παίζουμε γιατί όλοι ένα παιχνίδι παίζουμε, έχει και κάποιους κανόνες.» Επίσης μου αναφέρει «Το άλλο κομμάτι του παιδικού, είναι ο τόπος που συγκεντρώνονται τα παιδιά γιατί δεν έχουν κάπου αλλού, ειδικά τώρα που τουλάχιστον θέλουν και οι δυο γονείς να δουλεύουν. Λόγω χώρου και χρόνου. Ξέρεις ότι είναι κάπου ασφαλή.»

Στην ίδια φιλοσοφία η Αθανασία θίγοντας το θέμα της κοινωνικοποίησης και της δημιουργικής απασχόλησης μου αφηγείται, «Αν υπήρχε ένας παιδικός στο πλαίσιο αυτό που πάει τώρα ο μικρός, δεν είναι παιδικός, κάνουνε όλη την ώρα μουσικοκινητικά και τέτοια, αυτό. Όχι γιαγιά. Γιατί η γιαγιά θα έχει μία ρουτίνα πολύ διαδικαστική και αναγκαστικά κάποιες στιγμές θα το παρκάρει. Θα χάσει την κοινωνικοποίηση, δε συμφωνώ να είναι με τη γιαγιά μέχρι τα τέσσερα και μετά να πάει ξαφνικά προνήπιο. Του κάνει καλό να είναι σε ένα άλλο πλαίσιο. Δεν είναι σοκ, απλά δεν κερδίζει όσα θα μπορούσε. Δηλαδή, σε μια άλλη εποχή, από ενάμισι χρονών και μετά, θα ήτανε στην κοινή αυλή, στην ευρύτερη γειτονιά ας πούμε, εκεί στο κοινόβιο που υπήρχε, ότι ήτανε τρία σπίτια με μια κοινή αυλή, από 'δω από 'κει, θα πήγαινε στη δίπλα, όταν εγώ θα ήθελα να μαγειρέψω ας πούμε ή κάτι άλλο, δηλαδή θα υπήρχε αυτό... ενώ με τη γιαγιά υπάρχει δύσκολα. Γιατί συνήθως η γιαγιά έχει το νοικοκυριό της, έχει τα άγχη της, να βάλει τα πλυντήρια, θα το πάρει στο καρότσι να το πάει ένα σουπερ μάρκετ, θα γυρίσουνε πίσω... δε θα πάρει αυτά που είναι...»

Όπως φαίνεται από τις παραπάνω αφηγήσεις ο μεγαλύτερος προβληματισμός επικεντρώνεται στο θέμα αφενός της υγείας, αλλά κυρίως της κοινωνικοποίησης του παιδιού και της συνύπαρξης του με άλλα παιδιά της ηλικίας του. Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί ότι οι γονείς στο

σύνολό τους αναζητούν ένα κλειστό προστατευμένο χώρο, όπως είναι το σπίτι ή το σχολείο, προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα ασφαλές περιβάλλον για την καθημερινότητα του παιδιού. Παράλληλα το γεγονός ότι όλες/οι οι πληροφοριοδότες/ες αναφέρονται αποκλειστικά στη γιαγιά, ενώ ο παππούς απουσιάζει συνήθως από τις αφηγήσεις, επιβεβαιώνει την επικρατούσα αντίληψη που ορίζει τη γυναίκα ως τον κύριο υπεύθυνο και κατάλληλο για την ανατροφή και φροντίδα του παιδιού.

Η προνομιακή πληροφορήτρια μου αφηγείται την εμπειρία της ως μητέρα και πως αυτό επηρέασε την άποψή της σε σχέση με το θέμα του παιδικού. «Μέχρι τα δύο δεν ήθελα να πάει παιδικό και για τις αρρώστιες και από τη στιγμή που την πηγαίναμε στις δραστηριότητες και είχε την κοινωνικοποίηση που ήθελα να έχει, ερχόταν σε επαφή με παιδιά στο κοινωνικό μας περιβάλλον δεν ήθελα. Θεωρούσα ότι δεν το χρειαζότανε. Όμως λίγο πριν γίνει τρία, το καλοκαίρι δηλαδή που μας πέρασε ένιωσα ότι είχε έρθει η ώρα η Δανάη να πάει κάπου που να είναι και άλλα παιδάκια... Έβλεπα κάτι παράξενες συμπεριφορές όταν πηγαίναμε στις κούνιες, δηλαδή πράγματα που δεν τα έκανε... άρχισε να διεκδικεί... ήταν βέβαια και η φάση που προφανώς συμβαίνει σε αυτή την ηλικία, αλλά ξέρεις, ήταν στιγμές που ένιωθα ότι δίνουμε τα πάντα για τη Δανάη, κάνουμε το καλύτερο, αυτό που θεωρούμε εμείς καλύτερο και ότι δεν ήθελα ρε παιδί μου να βλέπω ένα παιδί να δρα σε «κακομαθημένο» που δε σέβεται ας πούμε τον άλλο, το άλλο παιδάκι, θεωρεί ότι αυτή μπορεί να έχει προτεραιότητα σε σχέση με τον άλλο. Που όλα αυτά είναι της ηλικίας της βέβαια, αλλά θεωρώ ότι όταν ενταχθείς σε μία ομάδα το κατακτάς πολύ γρήγορα. Και είμαι πολύ χαρούμενη εκεί που πηγαίνει, μου αρέσει πάρα πολύ. Βλέπω ότι περνάει πολύ καλά, δηλαδή το μεταφέρει στο σπίτι μετά. Οπότε ναι μετά τα τρία, προτείνω κάτι τέτοιο. Εγώ στο δικό μου το παιδί και με το πρόγραμμα που έχω εγώ και ο Φάνης, επειδή δουλεύουμε λίγες ώρες και έχουμε και εναλλάξ οράριο. Οπότε και στο σχολείο μένει λίγο, μένει 3 ώρες... Βέβαια παρόλο που πριν γίνω μαμά, επειδή είμαι και εκπαιδευτικός, όταν ερχόντουσαν οι μαμάδες τους έλεγα ότι από το να μείνει με τη γιαγιά καλύτερα να είναι στο σχολείο και το πίστευα. Αλλά τώρα που έχω γίνει μαμά, καλές είναι και οι γιαγιάδες. Καλός είναι και ο παιδικός, απλά πρέπει να είσαι σίγουρος και δυστυχώς δεν μπορείς να είσαι σίγουρος για το τι άνθρωπος είναι με το παιδί σου. Οπότε θεωρώ ότι όσο πιο μεγάλο είναι τόσο περισσότερο μπορείς να εκμαιεύσεις απ' το παιδί σου τι συμβαίνει στο σχολείο και αν είναι όντως ευτυχισμένο και περνάει καλά. Ενώ πιο μικρό πάς λίγο... και επειδή τα έχω δει από μέσα, έχω δύσκολα εμπιστοσύνη σε αυτό που μπορεί να φαίνεται ότι είναι πολύ ωραίο και σουπερ.»

Συνεπώς το σχολείο αναγνωρίζεται ως ένα μέσο ελέγχου των παιδιών με βασικό σκοπό την κοινωνικοποίησή τους, προσδιορίζοντας τους ρόλους τους στη ζωή και τις θέσεις τους στην κοινωνία. Ωστόσο ο τρόπος λειτουργίας, το περιβάλλον και οι διαδικασίες μέσα από τις οποίες πραγματοποιείται η φιλοξενία των παιδιών στο χώρο του παιδικού σταθμού και ιδιαίτερα του δημόσιου παιδικού σταθμού, αποτελούν σε ένα βαθμό ανασταλτικούς παράγοντες για κάποιους γονείς στο να στείλουν τα παιδιά τους, όπως αποτυπώθηκε μέσα από τις αφηγήσεις. Το κενό αυτό που δημιουργείται έρχονται να καλύψουν άλλοι ιδιωτικοί χώροι φροντίδας μικρών παιδιών, όπως μας περιγράφουν η Αθανασία και η Ιωάννα, οι οποίοι εκπληρώνουν σε ικανοποιητικότερο βαθμό τις απαιτήσεις των γονέων για το έργο που καλείται να επιτελέσει ένας τέτοιος χώρος. Στο πλαίσιο λοιπόν που το σχολείο γενικότερα εξυπηρετεί τη στρωματοποιημένη κοινωνία δίνοντάς συμβατούς πολίτες, οι οποίοι θα να είναι έτοιμοι να αναλάβουν ρόλους, καθώς θεωρείται σκόπιμο να προσηματούσουν τη φυλή, την τάξη και τις

έμφυλες ταυτότητες (Holloway S. και Valentine G. 2000:11-12), οι γονείς στην προσπάθειά τους να ελέγξουν αυτές τις διαδικασίες, επιλέγουν το χώρο σύμφωνα με τη δική τους κρίση και δυνατότητα, χωρίς βέβαια η επιλογή τους να οδηγεί πάντα στον έλεγχο αυτής της διαδικασίας, ενώ τελικά μπορεί να την εδραιώνει και περισσότερο.

Δημόσιος χώρος

Η πρόσβαση και η κινητικότητα, συνεπώς ο τρόπος που χρησιμοποιεί και βιώνει το δημόσιο χώρο το ενσώματο υποκείμενο, αντανακλά τη θέση που κατέχει στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Παράλληλα, η θέση αυτή προσδιορίζεται ως το αποτύπωμα πρακτικών και αναπαραστάσεων, που παράγονται από κοινωνικά υποκείμενα, που διακατέχονται από έμφυλες σχέσεις δύναμης και εξουσίας. Καθώς λοιπόν ο χώρος αποτελεί ένα προϊόν υλικών πρακτικών εξουσίας [Massey 2008 (2005): 147], έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εντοπίσουμε ποιοι είναι αυτοί οι χώροι τους οποίους βιώνουν τα μικρά παιδιά, αλλά και με ποιους τρόπους.

Δημόσιος θηλασμός_ δικαίωμα ή αιτία αποκλεισμού;

Η διαδικασία του θηλασμού αποτελεί για το βρέφος μία δραστηριότητα που καλύπτει μία πολύ βασική του ανάγκη. Ωστόσο αποτελεί γεγονός πως το κοινωνικό σύνολο πολλές φορές εστιάζει στη μητέρα που θηλάζει και στην εικόνα που παράγεται μέσα από αυτή την πρακτική, παρά στην ουσιαστική ανάγκη που εξυπηρετεί. Κατά αυτό τον τρόπο την προσδιορίζει ως δραστηριότητα που θα έπρεπε να πραγματοποιείται αποκλειστικά εντός του ιδιωτικού χώρου του σπιτιού ή έστω εντός ενός ειδικά διαμορφωμένου χώρου που έχει σχεδιαστεί για να παραλάβει αυτή τη χρήση και πάλι εντός κάποιου ιδιωτικού χώρου, κάποια δηλαδή σημεία θηλασμού στην πόλη σε ιδιωτικούς χώρους που διαθέτουν την απαραίτητη σήμανση. Η νομοθεσία παράλληλα επιτρέπει το δημόσιο θηλασμό, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι τον προωθεί ή ότι έστω εξασφαλίζει μία ομαλή συνθήκη για την πραγματοποίησή του.

Έτσι η Στεφανία θα μου πει *«Με την Ελπίδα κλείστηκα πάρα πολύ μέσα, δεν πήγα ούτε για καφέ. Ήταν αιτία ο θηλασμός, αποκλειστικά ο θηλασμός, ήτανε και η νοοτροπία του Κώστα, που δεν ήθελε ποτέ να θηλάσω έξω.[...] Πωπωπω φρίκη. Έβγαινα αλλά μετά τους πρώτους 4 μήνες που ξέρεις ότι 8 η ώρα τρώει το γάλα, όταν ερχόταν η ώρα που έπρεπε να θηλάσω έπρεπε να είμαι σπίτι. Δε πα να ήτανε η καλύτερη παρέα, το τελειότερο πράγμα που θα μπορούσε να μου συμβεί στη ζωή μου, δεν θα... έπρεπε να φύγουμε.»* Στη συνέχεια αποκτώντας το δεύτερο παιδί, μετά από έξι χρόνια και έχοντας κάπως αλλάξει οι συνθήκες, δηλαδή όλο και περισσότερες μητέρες εμφανίζονται να θηλάζουν σε δημόσιους χώρους της πόλης, έχοντας ορίσει και μία ημέρα του χρόνου ως ημέρα δημόσιου θηλασμού, διεκδικώντας το δικαίωμα αυτό στο δημόσιο χώρο της πόλης, η Στεφανία διεκδίκησε και εκείνη με τη σειρά της το δικό της προσωπικό δικαίωμα αλλά και του παιδιού της, *«Ευτυχώς ήτανε μπροστά (ο Κώστας) που μας είπε η γιατρός ότι θα της έκανε καλό να θηλάζει για κάτι δερματικά που της είχαν παρουσιαστεί.[...] Έχω θηλάσει σε ένα γωνιό γωνιό να μη με δούνε σε κάτι κακοτερένια σκαλοπατάκια, τέτοια ναι... και λίγο παραέξω από την τουαλέτα, όχι μέσα, αλλά παραέξω..*

εντάξει το περάσαμε και αυτό... Ή αυτό που κάνουμε, να και τώρα αν θα θήλαζα θα έβαζα τη μαντίλα και θα έκανα έτσι να την κουκουλώσω να μη φαίνεται.»

Η Νίκη από μεριά της μου λέει «...το έκανα γιατί είχα αποφασίσει να το κάνω αλλά δεν ένιωθα ότι είναι εγκεκριμένο από όλους. Μπορεί να έκανα ότι ήμουν άνετη, αλλά δεν ήμουν.»

Αντίστοιχα η Αθανασία μου αφηγείται, «Θηλασμός, έξω, από την αρχή. Ένιωθα κάτι ενδιάμεσο, δηλαδή έβλεπα βλέμματα περίεργα, μέχρι 8 μηνών, χρόνο περίπου, έβλεπα θετικά βλέμματα, μετά έβλεπα αρνητικά βλέμματα.. έβλεπα ότι τους φαίνετε λίγο περίεργο γιατί η αναλογία άρχισε να μεγαλώνει, το να φαίνεται μεγάλο πάνω μου ενοχλούσε.»

Ενώ η Άρτεμις έχοντας τη δική της οπτική μου λέει, «Δεν έδωσα σημασία, όποτε ήθελα θήλαζα. Δεν έδωσα σημασία, όποτε δεν πρόσεξα αν ήταν φιλικό ή όχι το περιβάλλον, δεν με ενδιέφερε καθόλου. Όποτε ήθελα να θηλάσω, θήλαζα.»

Όμοια και η Ιωάννα μου αφηγείται, «Ποτέ ποτέ ποτέ δεν ένιωσα άβολα. Δεν το έχω νοιώσει ποτέ αυτό το πράμα. Από την πρώτη μέρα είμαστε έξω, θήλαζα παντού. Θηλάζω. Δεν με απασχόλησε ποτέ. Δεν ξέρω πως συνέβη, πιστεύω πάλι ότι έχει να κάνει με το γεγονός ότι δύο πολύ κοντινά μου πρόσωπα θηλάζαν τα παιδιά τους, όποτε ήταν μία εικόνα που για μένα ήταν φυσιολογική. Ο πατέρας μου είναι παιδίατρος όποτε από πολύ μικρή τον ακούω να λέει στις μαμάδες «να θηλάζετε τα παιδιά σας», όποτε ήταν πάλι κάτι που ήρθε αβίαστα και δεν με απασχόλησε αν με κοιτούσε κάποιος ή... δεν ένιωσα ποτέ άβολα, ποτέ. Αλλά δε θεωρώ ότι το πάλεψα αυτό το πράγμα, ήρθε αβίαστα.»

Από τις παραπάνω απαντήσεις εντοπίζουμε ότι η διαδικασία του θηλασμού και το κατά πόσο μία μητέρα θα τη διεκδικήσει δημόσια, εξαρτάται τόσο από το κοινωνικό σύνολο, όσο και από τα δικά της προσωπικά βιώματα, μέσα από την ιδιωτική προσωπική της ζωή. Αυτό όμως που θα έπρεπε να τονιστεί σε αυτό το σημείο είναι πως στην πραγματικότητα το δικαίωμα ή ο αποκλεισμός σε/από αυτή την πρακτική αφορά στο βρέφος. Συνεπώς τα βρέφη που τρέφονται κατά αυτό τον τρόπο, παρά το γεγονός ότι αποτελεί μία φυσική διαδικασία, μπορούν να βρεθούν εγκλωβισμένα στον ιδιωτικό χώρο του σπιτιού ή να ταϊστούν σε ακατάλληλους χώρους, όπως είναι ο χώρος της τουαλέτας ή με ακατάλληλες συνθήκες (καλυμμένα για να μη φαίνονται). Καθώς λοιπόν τα βρέφη δεν είναι σε θέση να εκπληρώσουν τις βασικές τους ανάγκες μόνα τους, πόσο μάλιστα να διεκδικήσουν το δικό τους δικαίωμα στην πόλη, καταλήγουν να αποκλείονται στην ιδιωτική σφαίρα, το οποίο εγγράφεται ως ένα είδος ακρωτηριασμού (Βαΐου 1994:61). Σύμφωνα με τη θεωρία της επιτελεστικότητας της Butler, οι επαναλαμβανόμενες επιτελέσεις που διενεργεί το εκάστοτε υποκείμενο, δεν μπορούν να αποκλίνουν από τα όρια των πολιτισμικών κανόνων/ στερεοτύπων που ορίζει το κοινωνικό/ πολιτικό πλαίσιο (έμφυλη τάξη πραγμάτων) μέσα στο οποίο δρα το υποκείμενο (Σκέντζου 2012, βλ. επίσης Μαρνελάκης 2003). Έτσι με βάση τα παραπάνω η κατασκευή του φύλου ορίζεται ως ένα «πράττειν» (doing) και όχι ως ένα «είναι» (being) και μέσα από αυτή την παραδοχή επιτυγχάνεται η αποφυσικοποίηση του βιολογικού φύλου. Κατά συνέπεια με αυτά τα δεδομένα πραγματοποιείται μία μετακίνηση του ενδιαφέροντος από την “υλικότητα” του σώματος, όπου θεωρούνταν η βάση πάνω στην οποία εγκαθιδρύονται διάφορες πολιτισμικές και κοινωνικές ερμηνείες, στους “τρόπους” με τους οποίους το σώμα αποκτά την υλικότητά του, “υλοποιείται” (Μαρνελάκης, 2003). Αυτή η θεωρητική προσέγγιση

πραγματοποιείται και επαληθεύεται μέσα από το σχολιασμό και τις αφηγήσεις των πληροφοριοδοτριών, ιδίως της Νίκης και της Αθανασίας.

Κινητικότητα – προσβασιμότητα – ασφάλεια

Στις αφηγήσεις τους οι ερευνώμενες αναφέρονται, με ιδιαίτερη συναισθηματική φόρτιση, σε ένα είδος εγκλωβισμού που βιώνουν στην καθημερινότητά τους, όπου ως κυρίαρχη αιτία αναγνωρίζεται η δυσκολία στη μετακίνηση στο δημόσιο χώρο της πόλης. Στο πλαίσιο αυτό, τα μικρά παιδιά, που εξαρτώνται άμεσα από τους φροντιστές τους, επηρεάζονται και βιώνουν όμοια τόσο τις συναισθηματικές όσο και τις υλικές πρακτικές που πραγματοποιούνται λόγω του αποκλεισμού. Κατά αυτό τον τρόπο ο χώρος της πόλης αποτελεί ένα πεδίο σχέσεων εξουσίας, καθώς με τη δομή και τη μορφή του συμβάλει στην εσωτερίκευση κοινωνικών κανόνων και προσδοκιών, ορίζοντας τις ροές και τις θέσεις των εκάστοτε ενσώματων υποκειμένων (Βαΐου 1994:58).

Η Γιώτα μου αφηγείται, *«Πολύ πολύ εγκλωβισμένη. Δύσκολο και πολύ ανασφαλής, πολύ ανασφάλεια στο να είσαι μόνη σου και όχι μόνο με τα δύο και μ' ένα παιδί. Σα να 'σαι σε μια συγκεκριμένη ομάδα, που την κλείνουν μες στο σπίτι... Και νομίζω θα γίνεται ακόμα για αρκετά χρόνια, δυστυχώς... Θα μας έκανε πολύ καλό η δυνατότητα να μπορούμε να βγούμε έξω, είτε με τα πόδια, είτε να κατέβουμε μέχρι ένα σημείο με το αυτοκίνητο και μετά να περπατήσουμε. Γιατί και για τα παιδιά και για το γονιό θα ήτανε μία εκτόνωση, πιστεύω. Σαν ψυχαγωγία, να είχες μια δυνατότητα κάπως να... ή να δεις ένα φίλο σου να πεις δυο κουβέντες κι αυτά να παίζουν σ' ένα χώρο ασφαλή. Αλλά δεν είναι εύκολο αυτό, να πω ότι θα τους πάρω, στην ηλικία που είναι τώρα και τα δύο, να κατέβουμε ας πούμε στο πάρκο, μόνη μου. Αν έχω παρέα θα το κάνω.»* στη συνέχεια απαντώντας μου στην ερώτηση για το τι πιστεύει εκείνη ότι είναι η αιτία για αυτό που βιώνει θα μου πει *«η πόλη σα δομή, ότι όλη η πόλη είναι γεμάτη αυτοκίνητα, παντού παρκαρισμένα. Ότι πρέπει οπωσδήποτε να πας σε πάρκινγκ για να έχεις έστω αυτή τη διαδικασία του μπες βγες ασφαλή. Το ότι δεν έχει χώρους πρασίνου και ειδικά κοντά στο σπίτι. Είναι μια πόλη γεμάτη αυτοκίνητα που σε αναγκάζει να πάρεις το αυτοκίνητο. Είναι η παγίδα που πέφτουμε. Γιατί δεν είναι και μία πόλη που περπατιέται εύκολα. Δηλαδή για κάποιον που δε μένει στο κέντρο, αν πρέπει να πάρει το παιδί μαζί του... πως...»*

Όμοια η Άρτεμις, εντοπίζοντας ότι όλες τους οι μετακινήσεις πραγματοποιούνται αποκλειστικά με τη χρήση του ιδιωτικού τους οχήματος, μου λέει *«Το ότι ο μικρός τον πρώτο καιρό – χρόνο δεν ήθελε να μπαίνει στο αυτοκίνητο με τίποτα, με έκανε να νοιώσω τελείως εγκλωβισμένη. Ζορίστηκα πάρα πολύ.»*

Αντίστοιχα η Αθανασία μου περιγράφει *«Είχε να κάνει με μένα, γιατί εγώ δυσκολεύομαι να κάνω τη μετακίνηση, κάποιος άλλος μπορεί να μη δυσκολευότανε. Αλλά δεν ήταν κάτι που θα μου το έκανε εύκολο, δηλαδή θα ήθελα να είναι όλα πιο προσβάσιμα, ώστε όταν εγώ είμαι κουρασμένη από τους θηλασμούς τους βραδινούς και όλο αυτό, απλά να βάζω ένα μπουφάν και να βγαίνω με το καρότσι.»*

Σε αυτό το πλαίσιο, η διαδικασία της χρήσης του αυτοκινήτου μεταφράζεται σε χρόνο και κόπο, έτσι η Νίκη μου περιγράφει «Είναι ένα πρότζεκτ να τον βάλεις στο αμάξι και να πας στο κέντρο, ένα τέταρτο. Μετά άλλο θέμα να βρεις να παρκάρεις, που μπορεί τελικά να εξαντλήσεις όλο σου το χρόνο, αλλά και την υπομονή του. Ύστερα άλλο ένα πρότζεκτ να τον βγάλεις από το αμάξι, να τον πας όπου είναι να τον πας, που θα είναι αρκετή ώρα, αυτός κουράζεται πεινάει... δεν... Στη γειτονιά μου αυτό που με αποθαρρύνει είναι ότι δεν έχω σε πολλά μέρη να πάω και βαριέμαι εγώ η ίδια να πρέπει να περάσω ότι να 'ναι δρόμους απέναντι, για να πάω στο παρκάκι ας πούμε. Και να βαριέται εκεί πέρα γιατί δεν είναι και πολύ οκ και μετά να πρέπει να του βρω ένα άλλο μέρος και να μη βρίσκω.»

Για τις περισσότερες πληροφοριοδότες η χρήση της δημόσιας συγκοινωνίας ήταν ανέφικτη, είτε εξαιτίας της αρκετά μεγάλης απόστασης της στάσης από το σπίτι, είτε της δυσκολίας της τοποθέτησης του καρτσιού στο λεωφορείο, καθώς αποτελεί τη μοναδική υποδομή δημόσιας συγκοινωνίας που διαθέτει η πόλη του Ηρακλείου.

Έτσι η Γιώτα μου λέει «Αν υπήρχε μία σωστή και ασφαλής υποδομή, ναι θα τη χρησιμοποιούσα. Αλλά το ότι θα πρέπει να με βοηθήσει κάποιος για να βάλω το καρτόσι μέσα... και που μέσα... και πως και πότε... ε δεν...»

Από μεριά της η Νότα θα μου πει «Για παιδί είναι λίγο μακριά η στάση, όπου θα πρέπει να την πάρω αγκαλιά για να πάμε, μετά ότι μπορεί να έχει πολύ κόσμος, άρα θα μου δημιουργήσει πολύ ανασφάλεια, του στυλ, ωπ ξεκινάει το λεωφορείο και είμαστε όρθιοι, θα μας πει κάποιος να κάτσουμε, ξέρω 'γω. Ε και ενώ άμα την έχω στο μάρσιπο που είναι ασφαλισμένη, πάω. Παλιά που ήταν πιο μικρή και την είχα στο μάρσιπο πήγαινα συνέχεια με το λεωφορείο. Ωστόσο, νομίζω ότι δεν έχω συναντήσει ποτέ παιδιά μέσα στο λεωφορείο, ειδικά τόσο μικρά, ποτέ.»

Ακόμα όμως και για τους φροντιστές που δε θα κάνουν χρήση αυτοκινήτου και θα αποφασίσουν να κινηθούν μόνο με το καρτόσι, οι συνθήκες δεν φαίνονται να είναι και πολύ διαφορετικές. Ωστόσο ο τρόπος που το βιώνει ο/η κάθε ένας/μία ποικίλει.

Έτσι ο Πέτρος μου περιγράφει «Πηγαίνω από το δρόμο δεν πάω από το πεζοδρόμιο. Τα αυτοκίνητα παρκάρουν παντού και να μην παρκάρανε, έτσι όπως είναι τα πεζοδρόμιά μας, αν δεν είναι τα αυτοκίνητα, θα 'ναι ένα δέντρο, ένα κομμένο πεζοδρόμιο.»

Όμοια η Νότα μου αφηγείται «Εκεί που είχα ζοριστεί πολύ ήτανε στο παλιό μας σπίτι στην Άνδεων (στο κέντρο της πόλης), κάτω απ' το γήπεδο του Καζαντζάκη, όπου όλη αυτή η οδός να πάει μέχρι πλατεία Κορνάρου δεν έχει πεζοδρόμια.[...] Δε νιώθω όμως ότι θα κλειστώ μέσα γι' αυτό. Δε θα εκνευριστώ. Δηλαδή δε ζορίστηκα ιδιαίτερα με το καρτόσι όπως άκουγα άλλες φίλες. Η κουμπάρα μου που μου 'λεγε πωπω θα δεις πως είναι με το καρτόσι, εγώ δεν μπορώ να προχωρήσω. Πολλές φορές άμα δεν μπορούσα να περάσω ήμουνα στη μέση του δρόμου και πήγαινα... Είναι και η διάθεση καμιά φορά, γιατί είναι λίγο ταλαιπωρία.»

Ένα άλλο θέμα που θίχτηκε από τις ερευνώμενες είναι αυτό της προσβασιμότητας. Στις αφηγήσεις τους τόνισαν κυρίως τη δυσκολία της πρόσβασης εξαιτίας της χρήσης του καρτσιού, τόσο για τα δημόσια κτήρια, όσο και για τα ιδιωτικά.

Έτσι η Νίκη μου αφηγείται, «Δεν αισθάνομαι ότι έχω πρόσβαση παντού. Να σου πω ένα παράδειγμα, δεν το έζησα εγώ, μία άλλη, στην τράπεζα δεν μπορούσε να μπει. Κάθονται και φωνάζουν κάποιον να ανοίξει την πόρτα. Απλά εγώ δεν έχω πάει με καρότσι, για να το ζήσω... Γενικά δεν το 'χω δουλέψει το καρότσι πολύ. Προτιμούσα το μάρσιπο, ειδικά άμα ήθελα να κάνω τέτοια δουλειά.[...] Κάτι σκαλιά που έχει να ανέβεις και πρέπει να σηκώνεις το καρότσι πάνω στα σκαλιά.»

Αντίστοιχα η Στεφανία μου λέει, «Είναι πάρα πολύ δύσκολο με τα καρότσια. Δε χωράνε τα καρότσια στα ασανσέρ, αν υπάρχουν και αυτά, εκτός από την εφορία που έχουν ένα πιο άνετο. Εγώ την είχα με το μάρσιπο, με το καρότσι που να πας για δουλειά... Στο κέντρο κατεβαίνουμε με το καρότσι, ας πούμε, και σε γιατρό να πας, σε οφθαλμίατρο να πας, ξέρω 'γω πέρα από τον παιδίατρο, δεν χωράει το καρότσι. Το σηκώνω σουζα το καρότσι, στριμωχνόμαστε, αν βρεθεί κανένας καλός άνθρωπος να με βοηθήσει, έχει καλώς, αλλιώς... Όσο για τα πεζοδρόμια... τι να συζητήσω...»

Καθώς λοιπόν η κινητικότητα και η προσβασιμότητα αντίστοιχα αποτελούν διαδικασίες όπου η πραγματοποίησή τους από τους φροντιστές απαιτεί ιδιαίτερους χειρισμούς, αν όχι ικανότητες, οι συνομιλήτριες /ες μου εξέφρασαν πέρα από τη δυσαρέσκεια τους και ένα αίσθημα ανασφάλειας που βιώνουν σε αυτές τις συνθήκες.

Έτσι η Άρτεμις μου περιγράφει, «όταν κινούμαι με το αυτοκίνητο αισθάνομαι καλά. Όταν είμαστε με το καρότσι, δεν αισθάνομαι καλά γιατί και εγώ δεν είμαι, είμαι στρεσαρισμένη δεν ξέρω από πού να περάσω, πρέπει να ξέρω ακριβώς τα δρομάκια εδώ στο κέντρο κτλ. Νιώθω εκτός κλίματος, οπότε δεν περνάει και ο μικρός καλά.»

Όμοια η Νότα μου λέει «Στην παλιά μας γειτονιά αισθανόμουν ανασφάλεια. Γιατί είχα τα αμάξια από πίσω, έπρεπε να σταματάω, να περιμένω να περάσουν, να ξαναβγαίνω, μέχρι να κατέβω πλατεία Κορνάρου.»

Από μεριάς του ο Πέτρος αποδίδει την αίσθηση της ασφάλειας που νιώθει, στην καλή επικοινωνία με το παιδί: «Με ακούει και στο πεζοδρόμιο τον αφήνω, αν πάει να φύγει να πάει στο δρόμο, θα του πω Άγγελε και σταματάει. Αυτή η αίσθηση ασφάλειας πηγάζει από τον Άγγελο και όχι από το περιβάλλον γύρω μου. Εμπιστεύομαι τον Άγγελο γι' αυτό.»

Η Ιωάννα αντίστοιχα εντοπίζει πώς η δύναμη της συνήθειας μπορεί να λειτουργήσει ως ένας συμβιβασμός, «Νομίζω ότι έχω συνηθίσει, επειδή έχω μεγαλώσει σε αυτή την πόλη, έχω συνηθίσει ότι τα πράγματα είναι έτσι, οπότε προσέχεις και δε νοιώθω κίνδυνο. Απλά είμαι σε εγρήγορση, δεν είμαι χαλαρή όπως όταν είμαστε στο Αγιοφάραγγο. Καμία σχέση με όταν είμαστε στη φύση, ας πούμε. Αλλά είναι κουραστικό. Είναι ένας συμβιβασμός. Εντάξει είναι τραγικά τα πράγματα όταν αποκτάς παιδί και έχεις να μετακινηθείς με καρότσι καταλαβαίνεις πόσο χάλια είναι τα πεζοδρόμια.»

Εικ. 32_ απεικόνιση του νοητού άξονα κίνησης του καροτσιού
πηγή διαδικτυο - ίδια επεξεργασία

Ένα άλλο θέμα που αναδείχθηκε μέσα από τις αφηγήσεις σε σχέση με την ασφαλή θέση του παιδιού όταν αυτό κινείται μέσω του καροτσιού, είναι η ίδια η γεωμετρία του καροτσιού. Αυτός ο νοητός άξονας στον οποίο τοποθετείται ένα μικρό παιδί όταν κάθεται στο καρότσι είναι ιδιαίτερα προβληματικός σε σχέση με τον υπόλοιπο χώρο. Το ύψος που βρίσκεται το κεφάλι και τα μάτια του παιδιού είναι αιτία που το καθιστά εκτεθειμένο σε διάφορες επικίνδυνες ή ανθυγιεινές καταστάσεις, όπως η εξάτμιση του αυτοκινήτου ή πολύ περισσότερο του λεωφορείου, η καύτρα του τσιγάρου κάποιου που καπνίζει στο δρόμο, η μυτερή αιχμή της γωνίας μιας χάρτινης τσάντας από ψώνια. Όμως πέρα από την επικινδυνότητα, τίθεται και το θέμα της οπτικής, που διαθέτει από αυτό το ύψος, όπως για παράδειγμα τις ρόδες των αυτοκινήτων ή τη θέα κάτω από τα τραπεζάκια σε ένα καφέ – εστιατόριο.

Έτσι η Νότα επισημαίνει: *«Γιατί είναι πιο ισότιμο όταν είναι ψηλά, ρε παιδί μου παρά εκεί κάτω κοντά στη εξάτμιση του αυτοκινήτου και τέτοια.»*

Ωστόσο στο χώρο του εμπορίου υπάρχουν και καρότσια με διαφορετική γεωμετρία που τοποθετούν το παιδί αρκετά ψηλότερα και επιπλέον διαθέτουν τη δυνατότητα της επιλογής να κοιτάει μπροστά ή στον “οδηγό”, προσφέροντας του διαφορετική ποιότητα στην κίνηση. Αυτά τα καρότσια όμως διαθέτουν και το ανάλογο κόστος το οποίο δεν είναι εύκολα προσιτό.

Εικ. 33-34_ τα καρότσια με τη διαφορετική γεωμετρία
Πηγή: διαδικτυο

Η Ιωάννα που διαθέτει ένα τέτοιο καρότσι μου αφηγείται, *«Σήμερα ήρθε η μαμά μου, έφερε τη Δανάη στο σχολείο και την έφερε σε ένα ποδηλατάκι από αυτά που τα σέρνεις... και στην επιστροφή την πήρα εγώ, την οδηγούσα να πάμε στη μαμά μου και της λέω “πω πω δε μου αρέσει καθόλου που είναι τόσο χαμηλά η Δανάη, νιώθω ότι θα την πατήσει κανένα αυτοκίνητο, νιώθω ότι το παιδί βλέπει τις ρόδες” και μου λέει “είναι γιατί έχεις συνηθίσει το καρότσι”, λέω “ναι έχεις δίκιο”. Δεν νοιώθω αυτό τον κίνδυνο, εγώ αυτό το κίνδυνο δεν τον νοιώθω. Αυτό που ένοιωσα δηλαδή σήμερα, δεν το είχα ξαναπάρει αυτό το πράγμα. Το έχει η μαμά μου για να τη μεταφέρει, το ποδηλατάκι. Ε, δε μου άρεσε καθόλου η αίσθηση.»* επιπλέον η Ιωάννα μου αναφέρει και το δεύτερο θέμα σε σχέση με τη θέση, *«Της Δανάης επειδή το καρότσι μας μπορείς να κοιτάς και μπροστά και προς εμάς και πριν την αποκτήσω, επειδή το καρότσι αυτό το*

είχε άλλη μία φίλη μας... ενώ θεωρούσα στο δικό μου το μυαλό ότι ήταν ενός έτους, ήταν μεγάλαααλος πια και τον έβαζε να κοιτάει προς αυτήν, έλεγα μα πω πωωωω, ξέρεις, πολύ υπερβολή. Εγώ το σχολίαζα αυτό, από μέσα μου και της έλεγα κιάλας της φίλης μου μα βάλτο βρε να κοιτάει το δρόμο να περνάει ευχάριστα το παιδί. Τώρα λοιπόν που έχω εγώ το δικό μου το παιδί, που είναι και τριών όχι απλά μεγάλο, είναι ολόκληρο γαϊδούρι, ε, δε θέλει να κοιτάζει μπροστά, θέλει να κοιτάζει εμάς και να σου πω, ούτε εγώ θέλω να κοιτάζει μπροστά. Γιατί μου φαίνεται ότι είναι σαν να πηγαίνω μετά μόνη μου βόλτα. Τη Δανάη αν τη ρωτήσεις, αν τη ρωτήσεις δέκα φορές τις εννιάμισι θα σου πει όχι θέλω να βλέπω τη μαμά μου και το μπαμπά μου.»

Η γειτονιά

Ο πρώτος δημόσιος χώρος που καλείται να βιώσει ένα μικρό νήπιο, αλλά και ο φροντιστής του είναι ο χώρος της γειτονιάς. Αποτελεί γεγονός πως ο μεταβατικός χώρος από την κατοικία στο δημόσιο χώρο παίζει σημαντικό ρόλο στη σχέση του κάτοικου με την κοινότητα και πως όσο πιο διευρυμένος είναι αυτός ο χώρος τόσο πιο ανοιχτή είναι αυτή η σχέση (Βρυχεία 1984:3). Στο σύγχρονο αστικό τοπίο, αυτός ο μεταβατικός χώρος, σπάνια είναι μία αυλή ή ένας κήπος, αντιθέτως το ρόλο αυτό καλείται να παίξει το μπαλκόνι, το παράθυρο, ίσως κάποια εσοχή, ή ακόμα και το πεζοδρόμιο. Το παιχνίδι στη γειτονιά αποτελούσε μία γνώριμη εικόνα στις περασμένες δεκαετίες, ωστόσο ο σύγχρονος τρόπος ζωής και κατοίκησης, το δομημένο περιβάλλον μιας μεγάλης πόλης, σε συνδυασμό με την αλόγιστη χρήση του αυτοκινήτου, αποτέλεσαν σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα, με αποτέλεσμα την εξάλειψη αυτού του φαινομένου, τουλάχιστον για αυτή την ηλικιακή ομάδα.

Έτσι η Νότα μου αφηγείται, «Εδώ είναι πολύ ωραία για μικρό παιδί. Είναι πάρα πολύ ωραία γιατί δεν έχει πολλά αυτοκίνητα... Συνήθως τη βόλτα στη γειτονιά την κάνει η μαμά μου, δηλαδή μπορεί να πάρει το ποδήλατό της ή το καρότσι... πέρυσι ας πούμε το κάνανε συνέχεια, κάθε πρωί που την έπαιρνε πηγαίνανε το σκύλο μας τότε. Αν και τώρα επειδή θέλει να περπατάει, δηλαδή δεν κάθεται ιδιαίτερα, ούτε στο καρότσι, ούτε στο ποδήλατο είναι πιο δύσκολο για κείνη, ε και εγώ να σου πω επειδή συνέχεια έχω κάτι να κάνω κτλ, προτιμάω να το κάνει κάποιος άλλος, για να κάνω εγώ δουλειές εντωμεταξύ»

Παρά το γεγονός ότι η Γιώτα μένει αρκετά κοντά με τη Νότα, σχεδόν στην ίδια γειτονιά, όχι όμως στον ίδιο δρόμο, μου λέει «Δεν είναι και πολύ γειτονιά... Έχει άλλα παιδιά που παίζουν σε άλλα σημεία, λίγο πιο μακριά από μας και είναι και άλλες ηλικίες, λίγο πιο μεγάλα, άλλα παιχνίδια. Μεγαλώνοντας ίσως θα μπορούσαν να είναι εκεί, αλλά δεν ξέρω να πω και πάλι αν θα ένιωθα ασφαλής.»

Η Στεφανία αντίστοιχα κατοικεί σε μία γειτονιά σε μικρότερη απόσταση από το κέντρο, αλλά όχι τόσο διαφορετική από αυτή της Νότας και της Γιώτας: «Δε θα την άφηνα να παίζει στη γειτονιά. Παλιά παίζανε κάτω στην πιλοτή μας. Τώρα έχουνε σταματήσει να παίζουνε. [...] Οι κούνιες είναι κανένα δεκάλεπτο με τα πόδια, είναι στη γειτονιά. Βέβαια δεν είναι εύκολο να πηγαίνουμε γιατί είναι πολύ στενά τα πεζοδρόμια εκεί και είμαστε στο δρόμο πάνω, αλλά η μητέρα μου θα την πάει σχεδόν καθημερινά.»

Η Αθανασία από μεριά της συγκρίνει τις δύο γειτονιές που έχει βιώσει, την πρώτη με το πρώτο της παιδί όπου κατοικούσαν σε ένα προάστιο και τη δεύτερη, με δύο παιδιά πλέον, αρκετά κοντά στο κέντρο και μάλιστα από τις ωραίες γειτονιές της πόλης, καθώς τα περισσότερα κτήρια διαθέτουν πρασιές: *«Μοναξιά. Δεν υπήρχανε άλλοι κοντά, γιατί δεν υπήρχε κοντά και πάρκο, διότι αν έβγαινα θα έκανα μια βόλτα μόνη μου με το καρότσι και αν το παιδί έκλαιγε στη μέση του πουθενά, μόνη μου θα έπρεπε να κάτσω κάπου να το θηλάσω ή να γυρίσω πίσω με μάρσιπους και ιστορίες και καρότσια. Γενικά ήτανε μια ταλαιπωρία... Δηλαδή εκεί που μέναμε κούνιες έπρεπε να πάω με το αυτοκίνητο και έπρεπε να είμαι μέσα στο σπίτι με ένα μωρό... ή να τσουβαλιάσω να κατέβω κάτω στο κέντρο, να βρω να παρκάρω, να βγάλω καρότσι, να πάμε εκεί που είναι, στο γυρισμό να μου έχει κοιμηθεί στο καρότσι, να πρέπει να το βγάλω, να το ξυπνήσω, να το βάλω στο αυτοκίνητο, να γυρίσω σπίτι. Όπου γύριζα κομμάτια. Δεν είχα ξεκουραστεί και έλεγα εντάξει θα το κάνω τον άλλο μήνα πάλι. Αυτή που είμαστε τώρα είναι πολύ καλύτερη γιατί είμαστε κοντά στο κέντρο και γιατί έχει γύρω γύρω πολλά σημεία, πολλές κούνιες.»*

Η Άρτεμις που κατοικεί σε προάστιο, που έχει αναπτυχθεί πριν ακόμα ενταχθεί στο σχέδιο πόλης, γεγονός σύνθηρες για την πόλη του Ηρακλείου, μου λέει, *«Η γειτονιά μας είναι προάστιο, έχει χωράφια γύρω γύρω, δεν είναι πολύ φιλική, έχει πολλά αδέσποτα, αδέσποτους σκύλους, οπότε με το καρότσι δεν υπάρχει περίπτωση, ιδιαίτερα όταν ήτανε μικρούλης, να πας καμιά βόλτα. Πάμε σε συγκεκριμένα χωράφια γύρω γύρω, σε ακτίνα ασφαλείας από το σπίτι που είναι και τα δικά μας σκυλιά. Πάμε με τα πόδια και αγκαλιά. Με το καρότσι ποτέ, γιατί είναι χώμα, οπότε πως..δεν..και στο δρόμο το αποφεύγω, είναι και ανηφόρα κατηφόρα, έχει και σκύλους, δεν.. Δεν υπάρχει κοντά καμιά παιδική χαρά, ούτε πλατεία, τίποτα..είναι αδόμητη περιοχή τελείως.»*

Η συχνότητα που τα παιδιά βγαίνουν από το σπίτι είναι καθημερινή για τα περισσότερα και 3 με 4 μέρες την εβδομάδα για κάποια άλλα και οι χώροι που κινούνται ποικίλουν ανάλογα τις συνθήκες.

«Η βόλτα μας η καθημερινή είναι με το αμάξι μες στο αμάξι, που θα φύγουμε εκτός πόλης.»
Γιώτα

Η Νότα μου περιγράφει *«βγαίνουμε και για δουλειά και για βόλτα. Όταν έχω δουλειές προτιμώ να την παίρνω μαζί μου, παρά να την αφήσω εδώ ας πούμε με τη μαμά μου ή με τον Αντρέα ..ας πούμε μου λέει ο Αντρέας «να κάτσουμε εμείς εδώ». Γιατί; Θέλω να βγαίνει έξω. Βγαίνουμε είτε για σούπερ μάρκετ που την αφήνω και περπατάει πολύ. Είμαι από πίσω της και μαζεύω τα πράγματα, εντάξει αλλά..αφού αυτό είναι ρε παιδί μου δηλαδή τι. Ε, στην αγορά, θα πάμε βόλτα μετά στον Άγιο Μηνά στα περισσότερα, στο πάρκο. Ε, τι άλλο κάνουμε..Πάμε κολυμβητήριο, ωδείο και έναν άλλο χορό που η μικρή περνάει πολύ ωραία και πάμε μία φορά την εβδομάδα. Ε, και μετά κέντρο.»*

Αντίστοιχα η Νίκη που μένει σε ένα διαμέρισμα που βρίσκεται σε δρόμο που καταλήγει σε αδιέξοδο, μου αφηγείται *«Πάμε σούπερ μάρκετ. Καθημερινή μας απασχόληση είναι να πάμε σούπερ μάρκετ, γιατί δεν έχουμε και που αλλού να πάμε, δεν έχουμε πολλές επιλογές... Πάμε μία βόλτα στη γειτονιά και βλέπει τις γάτες, το δρόμο.. Εκεί στο αδιέξοδο που έχουμε κοκόρια και πρόβατα και τέτοια... πάμε και τα βλέπει, τα χαϊδεύει.. μετά περνάμε απέναντι, πάμε στο*

σούπερ μάρκετ, πάμε τράπεζα καμιά φορά.. Ανάλογα αν έχω καμιά δουλειά, την κάνω με το Σταύρο, κάπως, προσπαθώντας έτσι πολύ.. Πάμε στο μεγάλο δρόμο, στην Καζαντζίδη και κοιτάμε τα αυτοκίνητα. Πάνω στην Καζαντζίδη, με το που βγαίνεις έχει λεωφορεία, τράκτορες, γιατί πάνε όλα στο λιμάνι. Έχει όλη τη γκάμα ρε παιδί μου, έχει τα πάντα. Έχει αμάξια που δεν είχα δει ποτέ μου, μόνο τώρα τα παρατηρώ. Μετά πάμε στα πάρκα κανα δυο πάρκα εκεί που 'χω βρει τώρα τελευταία. Γενικά έχει αρκετά πάρκα αλλά μη φανταστείς τώρα, μικρούλια πάρκα, δηλαδή με μία κούνια και μία τσουλήθρα ας πούμε.»

Όμοια και ο Πέτρος, που κατοικούν σε αδιέξοδο δρόμο, θα μου πει «Θα πάμε βόλτα θα πάρουμε το σκύλο θα πάμε στο πάρκο, θα τον αφήσουμε να κατουρήσει, θα κάνουμε ένα μεγάλο κύκλο, σταματάμε στο φούρνο παίρνουμε καμιά αηδία. Ή θα κάνουμε τη βόλτα αυτή ή θα πάρουμε το αμάξι να κατέβουμε κέντρο ή σε κανένα σπίτι.»

Η Αθανασία μιλώντας για την παλιά τους γειτονιά (προάστιο της πόλης) θυμάται, «Βγαίναμε από την αρχή, έξω στη γειτονιά, όπου δεν είχε τίποτα να πάω εκεί κοντά, οπότε βγαίναμε στο δρόμο να δει το δέντρο ας πούμε. Και μετά βγαίναμε βόλτα με το καρότσι.»

Η βόλτα για τα παιδιά, ήδη από τους πρώτους μήνες της ζωής τους είναι ζωτικής σημασίας. Ο παιδίατρος Παπαβέντσης ορίζει πως τα βρέφη που εκτίθενται με ασφάλεια και αγάπη σε νέα ερεθίσματα γίνονται περισσότερο ενεργητικά, αποκτούν αυτοπεποίθηση, παίρνουν από μόνα τους πρωτοβουλία να εξερευνήσουν τον κόσμο, να υπερκεράσουν το φόβο του αγνώστου. Διεκδικούν από το εκάστοτε εξωτερικό τους περιβάλλον τη χαρά και την ικανοποίηση και τελικά καταλήγουν πιο έξυπνα, εύστοφα και κοινωνικά νήπια και παιδιά καθώς μεγαλώνουν. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, «Τα «περπατημένα» μωρά γίνονται πιο εύκολα «περπατημένοι» ενήλικες.» [Παπαβέντσης 2014(2009):132]

Στο πλαίσιο αυτό η απάντηση στο τι θα άλλαζες στη γειτονιά σου, ήταν σχεδόν ομόφωνη, πράσινο, καθαριότητα, αυτοκίνητα, πεζοδρόμια, φως, παιδική χαρά. Έτσι η Νότα θα μου πει «Θα έβαζα πολύ πράσινο, θα απαγόρευα σίγουρα το παρκάρισμα των αυτοκινήτων σε κάποια σημεία τουλάχιστον. Θα έφτιαχνα μία παιδική χαρά.»

Η Νίκη αντίστοιχα μου λέει «Θα θελα μια παιδική χαρά που να έχει πιο φιλικό δάπεδο σίγουρα, να μην έχει κακά από σκύλους, βρωμιές γενικά, σκουπίδια, πεζοδρόμια. Γιατί τα πεζοδρόμια είναι ψηλά, είναι στενά, δε συνεχίζονται, είναι γεμάτα τραπέζια και καρέκλες, είναι αδύνατον να κινηθείς με καρότσι σε πεζοδρόμιο. Αλλά εντάξει δε με αποθάρρυνε αυτό γιατί έχω συνηθίσει και έχουν συνηθίσει και οι άλλοι να σε βλέπουν.»

Όμοια η Αθανασία επισημαίνει «Πεζοδρόμια. Φως στις κούνιες. Πράσινο παραπάνω, αν και δεν έχει λίγο εκεί που είμαστε, έχει γενικά δέντρα και λουλούδια και το βλέπω ότι τα ζητάνε, δηλαδή α αυτό, α το άλλο, ένα φύλλο από δω να κόψουμε ένα από κει, παρατηρούν τις διαφορές.»

Η Άρτεμις με τη σειρά της μου περιγράφει «Θα ήθελα τα σπίτια να είναι λίγο πιο απομακρυσμένα μεταξύ τους, να έχουν πολλά φυτά, πολύ πράσινο, πεζοδρόμια σίγουρα, φως. Γενικά να ήταν πιο καθαρά... με λιγότερα αυτοκίνητα ίσως..»

Συνεπώς, ο χώρος της γειτονιάς, όπως αποτυπώνεται από αφηγήσεις, δεν αποτελεί ένα χώρο φιλικό προς τα μικρά νήπια. Η παρουσία του νηπίου σε αυτό το χώρο πραγματοποιείται υπό την επίβλεψη ενός ενήλικα και η έννοια της ελευθερίας αποδυναμώνεται. Η υλική και σχεσιακή διάσταση αυτού του γεγονότος αντανακλά την κυρίαρχη αντίληψη [εντός της οποίας συγκαταλέγονται και οι σύνθετες πρακτικές παραγωγής των ελληνικών (επαρχιακών) πόλεων], που θέλει τα μικρά νήπια αν όχι αποκλειστικά εντός του χώρου της κατοικίας, σίγουρα εντός ειδικά διαμορφωμένων χώρων (εσωτερικών ή εξωτερικών) για τις μικρές ηλικίες. Ωστόσο, όπως καταγράφηκε από τις συνεντεύξεις, καθημερινές πρακτικές, όπως για παράδειγμα η κίνηση βαρέων οχημάτων σε ένα μεγάλο δρόμο, μπορεί να αποτελέσουν μοναδικές εμπειρίες για ένα μικρό νήπιο, εμπλουτίζοντας τα βιώματά του και δίνοντας του νέα ερεθίσματα, λειτουργώντας κατά αυτό τον τρόπο αντίστροφα από αυτό που θα υπολόγιζε ένα ενήλικο υποκείμενο.

Η γειτονιά του κέντρου

Όπως έχει ήδη καταγραφεί το κέντρο της πόλης του Ηρακλείου, γίνεται αντιληπτό ως ένα κέντρο δύο ταχυτήτων. Από τη μία το εσωτερικό κομμάτι που αποτυπώνεται ως “αναπτυγμένο” και συγκεντρώνει λειτουργίες αναψυχής, εμπορίου και διοικητικές και από την άλλη η περιοχή που κυριαρχεί η χρήση της κατοικίας, με αρκετές γειτονιές να κατοικούνται κυρίως από ομάδες αλλοδαπών και τσιγγάνων. Στην ερώτηση λοιπόν αν θα ήθελες το παιδί σου να μεγαλώνει σε μία γειτονιά του κέντρου, οι απαντήσεις ήταν ξεκάθαρα διαχωρισμένες, με βάση αυτή τη χωρική αντίληψη.

Έτσι η Νότα μου αφηγείται «*εννοείς στην καλή μεριά του κέντρου; Εκεί που ήμουν εγώ γινόταν λίγο πανικός και είχε και πάρα πολύ φασαρία. Υπάρχει συνέχεια κίνηση. Εμείς επειδή εκεί πέρα που μέναμε, δεν υπήρχαν άλλα πεζοδρόμια και ήταν ακριβώς μπροστά στο σπίτι μας το πεζοδρόμιο, γινότανε χαμός από κάτω, τουλάχιστον 30 άτομα μαζεύοντουσαν. Τι πάει να πεις όταν δε σέβεσαι και τον άλλο που είναι μαζί... Επειδή ταλαιπωρήθηκα πάρα πολύ 3 χρόνια που μέναμε εκεί πέρα και με τη φασαρία.. δηλαδή για μένα είναι πολύ σημαντικό να σέβεσαι τον άλλο και να μην τον ενοχλείς.. ε, μου' χουν βγει πολύ αρνητικά συναισθήματα. Όχι ότι θα έκανα κακό, αλλά είμαι λίγο αγενής, δηλαδή ενώ εδώ θα χαιρετήσω τους γείτονες, εκεί δεν τους μιλάω, όταν πηγαίνω. Μου έχει βγει ένας αρνητισμός... Δεν ξέρω και αν έχουν επιλογές και οι ίδιοι, δηλαδή αν τα σπίτια τους, αν αυτοί έχουν μάθει να μαζεύονται 30 άτομα, τα σπίτια είναι πολύ μικρά... είναι κάτι που έχουν συνηθίσει αλλά θεωρώ ότι θα τους άρεσε περισσότερο να καθόντουσαν σε ένα πάρκο, αντί να είναι μέσα στο δρόμο. Ενώ ήταν πολύ καθαροί, πολύ καθαροί, δηλαδή δεν είχαμε θρωμιά, που σε άλλες περιοχές μπορεί να υπάρχει θρωμιά, αλλά πόσο είναι ωραίο για κάποιον να απλώνει τα ρούχα του στα κάγκελα στο δρόμο, που περνάνε τα αυτοκίνητα.. δηλαδή πόσο καθαρίστηκαν τελικά...» Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι η περιγραφή της γειτονιάς από τη Νότα είναι αρκετά όμοια με την εικόνα της «παλιάς» γειτονιάς που αναφέρθηκε παραπάνω στην περιγραφή της Αθανασίας, με ένα αίσθημα νοσταλγίας. Ωστόσο, η Νότα μου μεταφέρει αυτή την εικόνα με πολύ διαφορετικά συναισθήματα από αυτά της Αθανασίας, ενώ παράλληλα η Αθανασία δεν εντοπίζει αυτές τις εικόνες στην παρούσα γειτονιά, παρόλο που έχει μια καθημερινή επαφή. Συνεπώς, παρά το γεγονός ότι η εικόνα αυτής της περιοχής θυμίζει γνώριμες νοσταλγικές και ωραιοποιημένες*

εικόνας από το παρελθόν, ωστόσο οι επιτελέσεις και οι πρακτικές που πραγματοποιούνται στη συγκεκριμένη γειτονιά από την κοινωνική ομάδα που κατοικεί σε αυτό τον τόπο, οδηγούν σε διαφορετικές νοηματοδοτήσεις, δημιουργώντας άλλα συναισθήματα και βιώματα από αυτά που θα περίμενε κανείς, με βάση την προαναφερθείσα αφήγηση.

Στην ερώτηση αν θα άφηνες το παιδί να παίζει σε αυτή τη γειτονιά, η Νότα έχοντας ξεκάθαρα ένα αίσθημα ενοχής, θα μου πει: *«Δεν μου αρέσει που είμαι εντός εισαγωγικών ρατσίστρια σε αυτό το θέμα. Δε θα την άφηνα τη μικρή να παίζει εκεί. Δε θα μ' άρεσε γιατί σε αυτή την ηλικία δε θα είχε καλές επιρροές. Στην ηλικία ας πούμε των τριών θεωρούν ότι δεν πειράζει να φτύνουμε ο ένας τον άλλο, δε θα μ' άρεσε να μάθει να φτύνει... Ότι μαθαίνουν κάνουν και αυτό πάει από γενιά σε γενιά κτλ και τελικά πόσο μπορούν να ξεφύγουν τα παιδιά από αυτό που μαθαίνουν, γενικά σα γονείς, μπορούν να μάθουν κάτι άλλο στα παιδιά τους... δηλαδή... Αλλά εντάξει θα επέλεγα.. όχι να μη βγαίνει στη γειτονιά. Είναι η γειτονιά που μεγάλωσα και εγώ δεν έπαιζα σε εκείνη τη γειτονιά και δεν υπήρχαν τότε ούτε μετανάστες, ούτε τίποτα. Ούτε γύφτοι, ούτε τσιγγάνοι. Γιατί δεν ήταν πολύ φιλική σα γειτονιά.»* Ο προσδιορισμός λοιπόν, για το τι είναι φιλικό ή όχι για ένα παιδί αλλά και γενικότερα, περικλείει μια αντίληψη και θέση με βάση τα προσωπικά βιώματα του εκάστοτε υποκειμένου, αλλά ταυτόχρονα επηρεάζεται συνειδητά ή μη και από άλλους παράγοντες, όπως τις επικρατούσες αντιλήψεις, τα κυρίαρχα κανονιστικά πρότυπα και το σύστημα αρχών με το οποίο έχει μεγαλώσει και ακόμα και σήμερα υπερασπίζεται και βιώνει.

Αντίστοιχα η Στεφανία έχοντας και εκείνη τα δικά της προσωπικά βιώματα με την εν λόγω γειτονιά μου περιγράφει: *«Δε θα ήθελα στο κέντρο γιατί ενώ τα έχει όλα βέβαια κοντά, η μαμά πιο πολύ, τα έχουμε όλα κοντά μες στα πόδια μας, μπα είμαι ευχαριστημένη εκεί, γιατί έχουμε το πάρκο. Τώρα που το σκέφτομαι έχει και το κέντρο πάρκο. Απλά είμαι πολύ..μεγαλύτερη ανασφάλεια θα είχα. Λόγω του κόσμου, ξέρεις, που κυκλοφορεί... Το μέσα από τα τείχη, δε σκέφτηκα καν το Πανάνιο και αυτά. Όχι (δε θα έμενα) και είναι πολύ ρατσιστικό βέβαια.. γιατί.. Εμείς είχαμε κάποιους συγγενείς εκεί και έχουμε κάποιους συγγενείς και πηγαίναμε. Εκεί πέρα λοιπόν στα στενά που λέμε, δεν ξέρω πως το λένε, είναι πάρα πολλοί τσιγγάνοι. Δεν ξέρω αν είναι τώρα τόσο πολλοί. Δεν ξέρω αν είναι τόσο πολλοί πάντως έχει και πολλούς ξένους. Εκεί φοβάμαι και εγώ η ίδια να περάσω όταν είναι σκοτάδι, δηλαδή όταν έχει πέσει ο ήλιος. Ο Κώστας έμενε εκεί, έμενε όμως όχι τόσο κοντά σ' αυτούς, έμενε, πιο προς τον Άγιο Μηνά που ήταν πάρα πολύ ωραία εκεί. Όντως ήταν πολύ ωραία και είναι ένα τετράγωνο όμως, δηλαδή συζητάμε τώρα για ένα τετράγωνο έτσι; Μένουμε εκεί, εντάξει ο Κώστας έμενε, αλλά πήγαينا.*

Εικ. 35-36_ άποψη της γειτονιάς του Λάκκου
Πηγή: διαδίκτυο, από το αρχείο του καφενείου “ο λάκκος”

Εκεί ναι (θα έμενα), δε θα με χαλούσε ίσως.. ναι δε θα με χαλούσε, όχι ίσως. Είναι μάλλον και τα χαμηλά σπίτια, σου δημιουργούν αυτή την ανασφάλεια, ενώ ο Κώστας έμενε σε μία πολυκατοικία, η οποία δημιουργούσε έτσι μία ασφάλεια..δεν ξέρω, ίσως ήταν αυτό..» Όμοια και για τη Στεφανία ο όρος ασφάλεια εμπεριέχει σε ένα βαθμό μία αίσθηση που σωματοποιείται μέσα από την προσωπική αντίληψη των νοηματοδοτήσεων που παράγονται από το έμψυχο και άψυχο υλικό της παρούσας γειτονιάς.

Στη συνέχεια η Στεφανία θα μου πει, «Καταρχήν αυτή η γειτονιά εκεί, το σχολείο, έχουνε πάρει όλοι οι Έλληνες γονείς τα παιδιά τους και είναι νομίζω με το ζόρι να' ναι δύο τμήματα. Ναι έχει γίνει..πως το λένε..είναι διθέσιο. Το λέγανε στο ραδιόφωνο γιατί έχουνε σταματήσει οι Έλληνες να πηγαίνουν τα παιδιά τους εκεί, λόγω αυτών των τσιγγάνων και των αλλοδαπών. Θα επέλεγα το κέντρο σε άλλες του γειτονιές. Πιστεύω ότι θα είχα μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων σα μαμά. Δε θα το σκεφτόμουνα να πάω στον παιδίατρο, δε θα το σκεφτόμουν να τις πάω, γιατί έχει και κούνιες βέβαια εδώ στο κέντρο, ή να πάμε για ένα καφέ, τώρα το σκέφτομαι.»

Η Αθανασία κατοικεί σε μία γειτονιά αρκετά κοντά στη γειτονιά που περιγράφουν η Νότα και η Στεφανία (τη γειτονιά του Λάκκου), διατηρώντας μία καθημερινή επαφή: «Είναι πολύ κοντά η γειτονιά μας στη γειτονιά του Λάκκου. Όταν πάμε στο κέντρο, περνάμε από το Λάκκο. Έχω ακούσει και ερωτήσεις περίεργες, δηλαδή μου έχει πει (ο μικρός) ας πούμε γιατί αυτά τα παιδιά είναι ξυπόλητα. Γιατί εσύ μου έχεις πει ότι δεν κάνει να περπατάω εδώ πέρα γιατί έχει γυαλιά και αυτό περπατάει. Γιατί είναι τα πόδια του κατάρμαυρα; Γιατί το σπίτι τους δεν έχει σκεπή;» στην ερώτηση αν θα επέλεγε το κέντρο για κατοίκηση θα μου πει, «Ναι. Θα το επέλεγα, γιατί βγαίνεις πολύ πιο εύκολα και δεν κάνεις χρήση αυτοκινήτου. Αυτό είναι βασικό. Θεωρώ ότι το αυτοκίνητο είναι τελείως ακατάλληλο για το πρώτο χρόνο της ζωής. Αυτό το καρκελάκι που δένεσαι για να πας και σου χαλάει τον ύπνο, σε ξυπνάει, σε δένει, σε αφήνει μόνο σου πίσω και μια μαμά οδηγεί μπροστά. Όλο αυτό πιστεύω ότι αναγκάζονται να το καταλάβουνε. Θα προτιμούσα το μέσο κέντρο, δηλαδή μια *mainstream* κατάσταση, για να μην είναι η καθημερινότητά του. Δηλαδή μου αρέσει πάρα πολύ το παιδί να βλέπει διαφορετικά πράγματα και να παρατηρεί και να ρωτάει, να περάσουμε και από το Λάκκο να περάσουμε και από οπουδήποτε, αλλά όχι να είναι η γειτονιά του. Γιατί θα πάρει πάρα πολλά στοιχεία από εκεί. Δηλαδή να μπορώ να περνάω να βλέπει και όντως, όταν έχουμε κάνει την κουβέντα του έχω πει ας πούμε, αγάπη μου αυτοί οι άνθρωποι λέγονται Ρωμά ας πούμε, λέγονται τσιγγάνοι και τους αρέσει πάρα πολύ να ζούνε έτσι , δεν.. γι' αυτούς είναι πολύ ωραίο. Δηλαδή τα παιδιά χαίρονται που έχουν συνηθίσει να παίζουν με αυτά τα παιχνίδια, εμείς δεν το έχουμε συνηθίσει, θα κρυώναμε σε αυτό το σπίτι ας πούμε. Δεν είναι ότι θα γίνουμε και κολλητοί του.» Ωστόσο όμοια και η Αθανασία μου εκφράζει τον προβληματισμό της σε σχέση με την κοινωνικοποίηση του παιδιού με αυτή την ομάδα και μου λέει: «Ανάλογα, δηλαδή αν ήθελα να το βγάλω έξω και έμενα εκεί πέρα στο Λάκκο, δε θα το έβγαζα έξω. Δε θα το έβγαζα γιατί , είναι ότι δεν ξέρω τι θα πάρει από αυτά που θα δει σαν ερεθίσματα, γιατί δυστυχώς αυτά τα παιδιά πέρα από το καλό ότι είναι πιο ελεύθερα, έχουν και πολλές ενήλικες συμπεριφορές. Δηλαδή μπορεί ας πούμε να δει ένα δωδεκάχρονο να καπνίζει, ή μπορεί να δει να παίζει με κάτι περίεργο, ή να του ζητήσουνε λεφτά, δηλαδή τέτοια πράγματα. Δε θα το άφηνα ανεξέλεγκτο εκεί επειδή απλά είμαι σε ένα πεζόδρομο ας πούμε και είναι άλλα 20 παιδάκια απ' έξω. Αλλά άνετα θα το έβγαζα. Νομίζω ότι σε μικρή ηλικία άμα είναι μία ομάδα πολύ διαφορετική, χαώνεται λίγο. Δε θα 'χα πρόβλημα όμως να είναι με άλλες εθνικότητες, δηλαδή με Αλβανούς,

με Ρουμάνους και τέτοια. Σε μια γειτονιά που θα έμεναν άλλα παιδάκια και θα παίζουν έξω μπάλα, παιχνίδια, οτιδήποτε. Δεν είναι θέμα δηλαδή ρατσισμού, είναι μία πραγματικότητα.»

Η Νίκη ζούσε με το Μάριο στο κέντρο, ένα στενό δίπλα στη γειτονιά του Λάκκου, έτσι στην ερώτηση αν θα επέτρεπε στο παιδί να παίξει στη γειτονιά θα μου πει: «Εννοείται ότι θα το άφηνα να παίξει έξω.. ωραία γειτονιά ήτανε από αυτή την άποψη.. εγώ θα τον άφηνα όπου ήθελε να πάει...». Παράλληλα εντοπίζει άλλα θέματα που την είχαν προβληματίσει τότε: «Έξω

Εικ. 37_ είσοδος κατοικίας στην εσωτερική ενότητα (πηγή: προσωπικό αρχείο 2016)

από το σπίτι μου είχα το θέμα που δεν μπορούσα να ανοίξω την πόρτα και να βγάλω το ποδήλατο, οπότε με το καροτσάκι φαντάζομαι θα γινότανε το ίδιο πράγμα, δε θα μπορούσα να βγάλω το καροτσάκι και δε θα μπορούσα να το περάσω και από πάνω μαζί με το μωρό, όπως έκανα με το ποδήλατο. Επίσης, όταν έμενα στο κέντρο είχε γίνει το εξής φαινόμενο, είχα μάθει σπάντα πορείες, δηλαδή θα έκανα ένα κύκλο για να πάω στο μέρος που θέλω να πάω, επειδή είχα άπλα και άνεση. Τώρα δεν είμαι, δεν περπατάω στο κέντρο, οπότε πάω ντουγκρού και... Δεν

έχω μάθει να κινούμαι στο κέντρο, ενώ όταν ήμουν με το ποδήλατο ήξερα από πού θα πάω. Και που έκανα κύκλο δε με ένοιαζε, από το να πας και να τρακάρεις έτσι άσχημα. [...] Εντάξει το κέντρο είναι απαράδεκτο γιατί δεν έχει πεζοδρόμια. Υπάρχουν πολύ κεντρικά σημεία, όπως στη μικρή Έβανς όπου έτσι και συναντηθούν δύο καροτσάκια το ένα πρέπει να το σηκώσεις, να το κατεβάσεις κάτω στο δρόμο, όπου δε χωράει.. τραγικό, κατάλαβες που λέω.. τραγικό. Κατά τα άλλα, σίγουρα έχει πιο πολλά μέρη να πας, πιο πολλές πλατείες. Βέβαια, όταν θα πάρω το παιδί μαζί, θα πάω στη γειτονιά, γιατί στο κέντρο ούτως ή άλλως είναι ένα θέμα το παρκινγκ και μετά όπου και να πάω θα' ναι πάρα πολύ μακριά, από το να γυρίσω πίσω στο αμάξι, να τον ξαναβάλω στο αμάξι..καταλαβαίνεις..δεν έχει αντοχή. Δεν είναι στη ηλικία που αντέχει τόσο πολύ πλέον. Πιο μικρός ήτανε πιο εύκολο να το κάνω όλο αυτό. Τώρα δεν μπορώ να το κάνω πλέον.»

Το δομημένο περιβάλλον της πόλης, καθώς και η χρήση που πραγματοποιείται από τα ενσώματα υποκειμένα δημιουργούν διαφορετικές ροές και πυκνότητες στο χώρο. Επίσης, ο τρόπος με τον οποίο τα υποκειμένα κάνουν χρήση του χώρου κατά την απόλυτη, σχετική και σχεσιακή του έννοια αντανακλά σχέσεις δύναμης και εξουσίας (Harvey 2005). Με αφορμή την παρατήρηση της Νίκης «Δεν έχω μάθει να κινούμαι στο κέντρο», αντιλαμβανόμαστε το διαφορετικό βίωμα του χώρου που πραγματοποιείται από ομάδες ατόμων που κάνουν χρήση καροτσιού και καλούνται να χαράξουν ασφαλείς διαδρομές, προκειμένου να κινηθούν στο δημόσιο χώρο της πόλης. Υπό αυτό το καθεστώς εισάγεται η έννοια της εμπειρίας, η οποία παίζει καθοριστικό ρόλο στο βαθμό και στον τρόπο κίνησης του εκάστοτε υποκειμένου, αλλά και της οικειοποίησης του χώρου, που οδηγεί σε διαφορετικές πρακτικές και αφηγήσεις.

Η Άρτεμις αντίστοιχα μου αναφέρει «Αν έμενα κέντρο θα προτιμούσα το πιο κεντρικό κομμάτι... στην άλλη θα έμενα.. ανάλογα με το σπίτι. Αν είχε θέα.. αν ήταν έτσι ψηλά.. Σα γειτονιά, γιατί

όχι.. μ' αρέσει που είναι έτσι μικρούλα.. και θα άφηνα και το παιδί να παίζει, δε θα' χα πρόβλημα, βέβαια χωρίς να έχω ζήσει εκεί ή να έχω κάποια εμπειρία, αλλά πιστεύω θα το άφηνα. Επίσης δε θα είχα το κομμάτι του αμαξιού, θα μπορούσα να είμαι πολύ πιο γρήγορα όποτε χρειαστώ κάτι από το κέντρο εκεί, μαζί με το μικρό, χωρίς καρότσι, χωρίς αμάξι.»

Όμοια η Νότα θα μου πει, «Τουλάχιστον ξέρεις ότι αν μένεις στο κέντρο, θα βγεις και με το χεράκι θα το πάρεις το παιδί. Ακόμα και στο σούπερ μάρκετ, αν θες να πάρεις δυο πράγματα και όχι όλο το νοικοκυριό που χρειάζεσαι, θα το κάνεις. Κάνεις και άλλο νοικοκυριό στο κέντρο.»

Η Αθανασία εντοπίζει και ένα άλλο χαρακτηριστικό του κέντρου: «Μ' αρέσει πάρα πολύ στο κέντρο, που εγώ το βιώνω τώρα γιατί είμαι κέντρο απόκεντρο, δηλαδή στα 10 λεπτά είμαι στο κέντρο, ότι θα ξεκινήσει η μαμά να κάνει ας πούμε λαϊκή βιολογική, ξέρω 'γω στο πάρκο, έχει να πάει και μία τράπεζα, έχει να αλλάξει και μία φόρμα στο μαγαζί. Το παιδί θα κάνει αυτή την ωραία βόλτα με τη μαμά, χωρίς πολλά μέσα μεταφοράς και θα ζήσει με τη μαμά, το κατάστημα, με το ασανσέρ που ανεβαίνει και θα πατήσει και το κουμπάκι να γουστάρει, δηλαδή θα πάρει και τον πολιτισμό, θα πάρει και τα δέντρακια του πάρκου, θα πάρει και την τράπεζα.. θα ζήσει δηλαδή ότι κάνει η μαμά και τι ωραία που με παίρνει και εμένα παρείτσα και μετά στο τέλος θα τη πέσει και στο καρότσι θα κάτσει και η μαμά για ένα καφέ στο πάρκο. Ότι είναι όλα κοντά. Δηλαδή ζεις την καθημερινότητα, τις δουλειές, το ταχυδρομείο, δηλαδή κάνεις από το πιο δύσκολο μέχρι το πιο εύκολο..Ενώ στο προάστιο ακόμα και το ταχυδρομείο, το χάνει το παιδί αυτό.. Μ' αρέσει το παιδί να μπορεί να ζει δίπλα στη μαμά αβίαστα, παράλληλα. Παράλληλες ζωές που να μην εγκλωβίζει ο ένας τη ζωή του άλλου.»

Σε αυτό το πλαίσιο δίνεται η δυνατότητα στο μικρό παιδί ακόμα και στο μωρό να βιώσει εμπειρίες που θα του μείνουν ανεξίτηλα χαραγμένες και με τη σειρά τους θα συμβάλουν στην ομαλή ανάπτυξή του. Καθώς τα μικρά παιδιά διαθέτουν εντυπωσιακές ικανότητες να απορροφούν καταστάσεις που διαδραματίζονται στο περιβάλλον τους και να προσαρμόζονται αναλόγως, όσο μεγαλύτερο είναι το καλούπι, τόσο μεγαλύτερα θα γίνουν και τα ίδια. Σε αντίθετη περίπτωση όσο μικρότερο είναι, όσο πιο περιορισμένος είναι ο χώρος των εμπειριών (υλικός και νοηματικός), παραμονεύει ο κίνδυνος να παλινδρομήσουν σε βρεφικές συμπεριφορές και να “μικρύνουν”. Αποτελεί λοιπόν αναπόσπαστο δικαίωμα αυτής της κοινωνικής ομάδας, όπως και στα υπόλοιπα κοινωνικά υποκείμενα, η δυνατότητα να βιώσουν εμπειρίες διαφορετικές, ανυψωτικές και υπερβατικές [Παπαβέντσης 2014(2009):135].

Μέσα από το σύνολο των αφηγήσεων, ένα θέμα που αναδείχτηκε είναι ότι, πέραν του αστικού εξοπλισμού και της λειτουργικότητας του δομημένου περιβάλλοντος, ιδιαίτερη βαρύτητα φαίνεται να κατέχει το κοινωνικό σύνολο και οι πρακτικές που αναπαράγει, σε σχέση με την αλληλεπίδραση που δύναται να έχουν με την κοινωνική ομάδα που μελετάμε. Ο προβληματισμός αυτός τοποθετείται στα πλαίσια μιας γενικευμένης αντίληψης σε σχέση με τον καταμερισμό του χώρου της πόλης και την οικειοποίηση του δημόσιου χώρου του εκάστοτε κοινωνικού υποκειμένου. Καθώς οι αναπαραστάσεις των ενσώματων υποκειμένων φαίνεται να δημιουργούν, όρια και ταυτότητες εντός του πολεοδομικού ιστού. Έτσι ενώ υλικά ένας χώρος, όπως είναι ένας πεζόδρομος ή ένα μικρό πάρκο, μπορεί να αποτελεί ένα προστατευμένο περιβάλλον για ένα μικρό νήπιο, η σχεσιακή, η σχετική και η βιωματική οπτική του φροντιστή για το χώρο, λόγω του ενσώματου δυναμικού που το πλαισιώνει, τον καθιστά ακατάλληλο. Η

αντίληψη λοιπόν, για την καταλληλότητα ενός χώρου δεν περιορίζεται στα υλικά του χαρακτηριστικά, αντιθέτως είναι άμεσα εξαρτημένη από ιδεολογικούς παράγοντες. Παρά το γεγονός ότι καμία από τις πληροφοριοδότες δεν αισθανόταν άνετα με την απαγόρευση της συναναστροφής και της αλληλεπίδρασης του παιδιού τους με τα παιδιά της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας που κατοικεί στη γειτονιά του Λάκκου, ωστόσο αποτελεί μια πραγματικότητα για κάποιες. Η πληροφορία που μας μετέφερε η Στεφανία, ως είδηση από το ραδιόφωνο, ότι αρκετοί Έλληνες έχουν πάρει τα παιδιά τους από το σχολείο της περιοχής, επιβεβαιώνει τη γενίκευση αυτής της αντίληψης για μία μερίδα του πληθυσμού που κατοικεί στην πόλη. Παράλληλα καταγράφηκε ένα αίσθημα ανασφάλειας που βιώνουν οι συνεντευξιαζόμενες όταν κινούνται σε αυτή τη γειτονιά κυρίως τις βραδινές ώρες, ενώ παρατηρήθηκε ότι αυτό το αίσθημα ήταν περισσότερο έντονο σε όσες έχουν λιγότερη επαφή με το κέντρο και τους κατοίκους του. Οι χώροι και οι χρόνοι που μας περιέχουν και μας περιτριγυρίζουν στις καθημερινές ζωές μας επηρεάζουν τόσο τις άμεσες εμπειρίες μας όσο και τον τρόπο που ερμηνεύουμε και κατανοούμε τις αναπαραστάσεις (Harvey 2005:30). Σε αυτό το πλαίσιο η Στεφανία αναζητώντας την αιτία που η κίνησή της σε αυτή τη γειτονιά της δημιουργεί αρνητικά συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας, αποδίδει αυτή την αντίδραση στη μορφή/δομή του χώρου, δηλαδή στα χαμηλά σπίτια.

Χώροι φιλικό για τα παιδιά

Οι δημόσιοι χώροι της πόλης που εμφανίζονται να είναι περισσότερο φιλικό για τα παιδιά είναι τα πάρκα, οι πλατείες και οι παιδικές χαρές. Η νομοθεσία που αφορά στις παιδικές χαρές θεωρητικά συμβάλει στη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για την ομαλή και ασφαλή λειτουργία τους. Η υλοποίηση τους και η συντήρησή τους όμως, απέχει πολύ από τη θεωρητική αυτή προσέγγιση. Παράλληλα η τρυφερή ηλικία που μελετάμε αποτελεί μία ιδιαίτερη ομάδα με ειδικά χαρακτηριστικά, που δε συμβαδίζει απαραίτητα με τις απαιτήσεις του συνόλου της παιδικής ηλικίας. Η ανάγκη για μπουσουλήμα και εξερεύνηση δεν καλύπτεται με μία ψηλή τσουλήθρα και ένα δάπεδο γεμάτο ακαθαρσίες και αποτσίγαρα.

Η Γιώτα μου περιγράφει την πλησιέστερη παιδική χαρά στο σπίτι τους, «...παλιά σκουριασμένα, σπασμένα, σκουπίδια. Έχει παιδάκια, είναι πιο μεγάλα και δεν παίζουν με τα παιχνίδια της παιδικής χαράς, παίζουν ξέρω 'γώ ποδόσφαιρο. Απλά χρησιμοποιούν το χώρο, πιο πολύ μπάλα παίζουνε.»

Αντίστοιχα η Νίκη μου αφηγείται «Στο μεγάλο πάρκο πάντα έχει κόσμο. Αλλά σε αυτό το πάρκο έχει πολλές ακαθαρσίες από σκύλους. Έχει τσουλήθρες... να, ένα άλλο πρόβλημα είναι ότι, για τα μικρά παιδάκια δεν έχει τσουλήθρες κατάλληλες.. οπότε θα θέλει να σου ανέβει στη μεγάλη την τσουλήθρα και μετά δεν τον κάνεις καλά. Να τον πας σε ένα πάρκο που δεν μπορεί να κάνει τα μισά από αυτά που έχει και να θέλει να τα κάνει, δεν έχει νόημα. Έτσι το χω κόψει τελείως αυτό το πάρκο και πάμε σε αυτά που πάμε, που είναι πιο μαζεμένα δεν έχουν πολλά πράγματα. [...] Επιλέγω να πηγαίνω σε αυτή την παιδική χαρά γιατί δεν έχει κίνηση, είναι έτσι σε αδιέξοδο και δεν περνάνε αυτοκίνητα. Νιώθω ασφαλής γι' αυτό, όχι ότι ο χώρος είναι ωραίος. [...] Θα ήθελα να πηγαίνω σε ένα ωραίο πάρκο, θα θελα να ναι λίγο ρε παιδί μου, πιο προστατευμένο

Εικ. 38_
άποψη της παιδικής χαράς
στο παραλιακό μέτωπο
(πηγή: προσωπικό αρχείο 2016)

και φτιαγμένο για τα παιδιά αυτής της ηλικίας. Εντάξει πέρα από τις κούνιες δεν υπάρχει τίποτα άλλο»

Η Ιωάννα μου αφηγείται, «Έχουμε κούνιες κοντά στη γειτονιά, αλλά δεν τις επιλέγω γιατί η μία κούνια, το ένα παρκάκι που είναι πολύ κοντά, έχει κάτι κούνιες που μέχρι δύο χρονών δεν μπορούσε να ανέβει, γιατί είναι αυτές που είναι ζωάκια και πρέπει να ανέβεις και να κρατάει το παιδί καλά, οπότε δεν την επέλεγα για αυτό το λόγο. Επειδή δεν της άρεσε και της Δανάης να..μάλλον φοβότανε δεν ένοιωθε ασφαλής. Οπότε πήγαμε δυο τρεις φορές το δοκιμάσαμε και δεν της άρεσε.»

Όμοια η Νότα μου λέει «Έχει πάρα πολύ λίγες κούνιες θεωρώ στο Ηράκλειο και έχει και σε κάτι άκυρα μέρη πάνω στο δρόμο. Ας πούμε αυτό που είναι στον πεταλοειδή κοντά στο σπίτι της Σοφίας, εντάξει, καυσαέρια από δω, αμάξια από κει, μαζί με τα παιδιά.»

Κατά τη διάρκεια των χειμερινών μηνών, όπου σκοτεινιάζει από τις 5 με 6 η ώρα το απόγευμα, σύμφωνα με τις αφηγήσεις, αλλά και όπως διαπιστώθηκε με επιτόπια έρευνα, σε αρκετές παιδικές χαρές είτε δεν υπάρχει φωτισμός, είτε είναι παντελώς ακατάλληλος για τη χρήση τους από τα παιδιά. Έτσι, κατά τη διάρκεια των απογευματινών ωρών, είτε είναι ερειπωμένες, είτε αλλάζουν οι χρήστες και τη θέση τους παίρνουν κυρίως ενήλικες ομάδες. Συνεπώς ο χρόνος και οι συνθήκες περιβάλλοντος (φωτισμός και θερμοκρασία), είναι εκείνες που προσδιορίζουν αρκετές φορές τους χρήστες ενός χώρου και όλα αυτά τα στοιχεία μαζί αποτελούν εντέλει την ταυτότητα του τόπου. Άψυχα αντικείμενα και έμψυχα υποκείμενα συνδιαλέγονται με το χώρο και το χρόνο, δημιουργώντας τις εναλλασσόμενες ταυτότητές του.

Έτσι η Νότα μου αφηγείται, «Δε με αποτρέπει το ότι νυχτώνει, ας πούμε πολλές φορές ξεκινάμε 6 ώρα το απόγευμα να πάμε στο Ηράκλειο στο κέντρο και τέτοια. Στις κούνιες δεεν .. Και φωτισμένη να είναι δε σου κάνει την ίδια αίσθηση νομίζω. Είχαμε τύχει και στο πάρκο που είχαμε πάει 5 η ώρα ας πούμε και 6 ώρα ήμασταν μόνοι μας.»

Όμοια η Νίκη θα μου πει «Δε θα τον πάρω το απόγευμα αφού νυχτώσει να πάμε κούνιες, γιατί δεν έχει φώτα. Γενικά και στους δρόμους δεν έχει καλό φωτισμό.»

«Δε θα το πάω εκείνη την ώρα, γιατί δεν υπάρχουνε κούνιες που να είναι φωτιζόμενες.»
Αθανασία

Ωστόσο παρά τις όποιες συνθήκες επικρατούν στις παιδικές χαρές, τα πάρκα και τις πλατείες η επίσκεψη των μικρών νηπίων σε αυτούς τους χώρους αποτελεί την καθημερινή τους έξοδο, επαφή και δραστηριότητα στο δημόσιο χώρο της πόλης. Η συχνότητα εξαρτάται μεταξύ άλλων και από την εποχή, δηλαδή, κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών είναι αρκετά πιο έντονη, ενώ τότε προστίθεται και η δραστηριότητα του μπάνιου στη θάλασσα.

Έτσι η Στεφανία μου λέει, «Στις κούνιες συναντάμε πολλά παιδιά. Το καλοκαίρι γίνεται χαμός. Το απόγευμα δεν πάμε γιατί πάνε το πρωί με τη γιαγιά, οπότε με εμένα θα πάνε την Κυριακή το πρωί.»

Όμοια και η Γιώτα θα μου πει, «Θα πάμε στο πάρκο, ή στην πλατεία εκεί στην Αγία Αικατερίνη να ταϊίσουμε τα περιστεράκια, στην πλατεία ελευθερίας, εδώ στη Λότζια τους αρέσει που έχει και άλλα παιδάκια συνήθως και παίζουνε. Κούνιες, παιδική χαρά, λούνα παρκ. Το καλοκαίρι πάμε και πολύ στη θάλασσα βέβαια. [...] Στις κούνιες στην παραλιακή είναι έτσι εκτεθειμένες πολύ στο βορά, οπότε να ας πούμε μία τέτοια μέρα δε θα τους πήγαινα.. το καλοκαίρι όμως πάμε πολύ. Τους αρέσει, αισθάνονται έτσι μία ελευθερία, να περπατήσουν. Δεν είμαι και εγώ αναγκασμένη να είμαι όλη την ώρα από πάνω τους, δώστε μου τα χέρια σας.. δηλαδή έχουνε μία ελευθερία κινήσεων. Κυρίως να μην πεταχτεί κανένα αμάξι. Επίσης αυτό που καμιά φορά κάναμε, αλλά τώρα δεν τους αρέσει πολύ είναι ο παιδότοπος. Αλλά και εκεί λίγο σα κλουβί μου φαίνεται.»

«Και το πάρκο ωραίο είναι αλλά οκ παρκο παρκο πάρκο.. ε εντάξει.. Γιατί και το πάρκο του Θεοτοκόπουλου, ε, το χουνε γεμίσει με καφετέριες γύρω γύρω..δεν..» Νότα

Η Νίκη μου αναφέρει, «Αυτό που δεν υπάρχει και που έχει ανάγκη σε αυτή την ηλικία, είναι η επαφή με παιδιά, χωρίς όμως να πρέπει να πας να πληρώσεις ή να πρέπει να πας σε κάποιο πάρκο, που γίνεται μόνο το καλοκαίρι, γιατί το χειμώνα δεν είναι άνθρωπος. Δεν είναι, συνήθως δεν είναι. Σε εμάς δεν είναι, στη γειτονιά μας, έχουμε πάει τόσες φορές και δεν είναι, κανείς.[...] Κάποια πάρκα δεν είναι καθόλου καθαρά και έχει και ξέρεις και πολλές ακαθαρσίες από σκύλους και τέτοια και το σιχαίνεσαι λίγο αυτό. Δεν μπουσούλαγε ποτέ έξω.»

Αναζητώντας το εύρος της ελευθερίας κινήσεων που έχει ένα μικρό νήπιο σε αυτούς τους χώρους ο Πέτρος θα μου πει, «Τον αφήνω ελεύθερο στο πάρκο. Έχει πολλά σκουπίδια, αλλά τι να κάνεις. Και κάποιες φορές οι τσουλήθρες όταν βρέχει μαζεύουν νερό.»

Όμοια η Νίκη μου περιγράφει, «Όχι δεν έχει ελευθερία γιατί είναι ανά πάσα στιγμή να πάει στα αμάξια. Ο Σταύρος το μόνο που θέλει είναι να περάσει απέναντι το δρόμο μόνος του. Δε θέλει να του κρατάω το χέρι. Δεν μπορώ να τον αφήσω, δε γίνεται και οι οδηγοί τρέχουν και δεν προσέχουν και δεν έχει διάβαση καθόλου. Γιατί άμα είχε θα την προσέχανε, θα της δίνανε σημασία μεγάλη. Τον αφήνω ελεύθερο και τρέχω από πίσω σα σκυλάκι δεν τον κρατάω απ' το χέρι..παίζει με τα φύλλα, παίζει με τις πέτρες..εντάξει. Προσπαθώ να μην πατήσαι ακαθαρσίες από ζώα, αυτό είναι ένα πρόβλημα πολύ μεγάλο.»

Η Στεφανία απαντώντας στην ερώτηση αν αισθάνεσαι ότι υπάρχει κάποια ελευθερία κινήσεων στο παιδί, μου αφηγείται, «Όχι καθόλου, με τίποτα.. Να ας πούμε τις προάλλες εκεί που παίζανε κρυφτό τα παιδιά ήτανε κάτι άλλα παιδιά και σπάγανε μπουκάλια από αναψυκτικά και

έβλεπες.. δηλαδή τα είδαμε τα γυαλιά.. δηλαδή πως, εκεί θα πας τώρα να αφήσεις το παιδί να μπουσουλήσει; [...] Δεν την έχω πάει εγώ η μάνα μου το κάνει, στα περιστεράκια, στον Άγιο Μηνά. Εκεί που είναι τα περιστεράκια την αφήνει, τα ταΐζει.. Μόνο εκεί πρέπει να την αφήνει.. να κινηθεί.. όχι ότι και εκεί είναι καθαρά, αλλά..»

Αντίστοιχα η Άρτεμις μου λέει «Όχι δεν τον νιώθω ελεύθερο. Πιστεύω όταν μεγαλώσει λιγάκι θα νιώσει και πιο πολύ ελεύθερος, αλλά τώρα δεν είναι τόσο φιλικά, φιλικόι οι χώροι για να τον αφήσω. Βρώμικα, στο πάρκο του Γεωργιάδη για παράδειγμα είναι βρώμικα, οπότε πρέπει να έχω συνέχεια το νου μου μη φάει κάτι. Πολλά αποσιγάρα.»

«Το άφηνα εγώ στο πάρκο προσωπικά, αλλά με φόβο. Δηλαδή ήταν ένα πολύ βρώμικο περιβάλλον που απλά τον άφηνα κάτω γιατί ήθελε να εξερευνήσει και δεν ήθελα να του το κόψω. Αλλά δε μ' άρεσε εκεί που ήτανε.. είχε σκουπίδια, είχε άκυρα χώματα, δηλαδή θα προτιμούσα να έχει τάπητα, ή να έχει καθαρό χαλικάκι, ενώ ήτανε λασπουριά..» θα μου πει η Αθανασία.

Το περιβάλλον στο οποίο δύναται να κινηθεί ελεύθερο το μικρό παιδί, δεν αποτελεί ένα ασφαλές πεδίο για τους φροντιστές. Έτσι, κάθε φορά που ένας γονιός θέλει να προσφέρει το αίσθημα της ελευθερίας στο παιδί του, καλείται να υπερκεράσει τους φόβους του. Συνεπώς, η ελευθερία του μικρού νηπίου εξαρτάται και ορίζεται μέσα από αυτά τα προσωπικά όρια του εκάστοτε υποκειμένου που το φροντίζει. Ωστόσο, η σχέση των παιδιών με το χώρο είναι πολύ διαφορετικές με αυτή των ενηλίκων. Πρόκειται για μια εντελώς διαφορετική αντίληψη, προσέγγιση και χρήση, ιδίως του δημόσιου χώρου. Αρκετές μελέτες έχουν δείξει πως τα παιδιά ξοδεύουν αρκετό χρόνο προκειμένου να δημιουργήσουν τον δικό τους προσωπικό χώρο, μέσα στο δημόσιο χώρο, αναδιαμορφώνοντας τον (Holloway S. και Valentine G. 2000:10). Άλλες πάλι έχουν δείξει πως τα μικρά παιδιά ανάλογα με την προσωπική τους χρήση και διάθεση ονοματίζουν τους δημόσιους χώρους (Holloway S. και Valentine G. 2000:10). Παράλληλα υπάρχουν μελέτες που αποδεικνύουν ότι, οι προκαθορισμένοι χώροι της παιδικής χαράς με τα στημένα παιχνίδια, αποτελούν ένα λιγότερο ενδιαφέρον πεδίο για παιχνίδι και εξερεύνηση από τα μικρά παιδιά, σε σχέση με ένα ελεύθερο, ανοιχτό, ευμετάβλητο, αδιαμόρφωτο χώρο, τον οποίο καλούνται τα ίδια να διαμορφώσουν, τόσο σε υλικό όσο και σε φανταστικό επίπεδο. (Holloway S. και Valentine G. 2000:10)

Παράλληλα όλες/οι οι συνεντευξιαζόμενες/οι αναγνώριζαν την αξία και τη σπουδαιότητα που κατέχει για αυτή την ηλικιακή ομάδα η έννοια της ελευθερίας και σε ένα μεγάλο βαθμό την επιζητούσαν και την επιδίωκαν.

«Για μένα είναι πολύ σημαντικό. Πιστεύω ότι όσο πιο ελεύθερο νιώθει το παιδί, τόσο πιο μεγάλη αυτοπεποίθηση αναπτύσσει και τόσο πιο εμπιστοσύνη μπορείς να του έχεις μετά. Δηλαδή νομίζω ότι το γεγονός ότι την έχω αφήσει τόσο ελεύθερη στο σπίτι, την έχει κάνει να μην έχει την ανάγκη να κάνει σκανταλιές.» θα μου πει η Νότα.

Όμοια η Γιώτα μου λέει, «Κυρίως στο να αυτονομηθεί το παιδί χωρίς το άγχος, που εμείς τους το μεταδίδουμε πιστεύω εγώ. Μην πεταχτεί κανένα μηχανάκι, γιατί στο Ηράκλειο σε όλους τους πεζόδρομους περνάνε σφήνα τα μηχανάκια. Δηλαδή πιστεύω ότι είμαστε και εμείς λίγο υπεύθυνοι για αυτό το στρες και αυτή την ανελευθερία, όχι λίγο, πολύ. Φταίνε οι συνθήκες που

ζούμε εδώ, αλλά φταίμε και εμείς.. ίσως το κάνουμε λίγο, το τονίζουμε, το πάμε λίγο προς την υπερβολή.»

Αντίστοιχα η Αθανασία μου περιγράφει, «Γιατί είναι ωραίο να μάθει το παιδί να είναι και έξω και να μην είναι έξω στο καρότσι. Δηλαδή να μπορείς να πας κάπου και να το έχεις σε μία ακτίνα 20 μέτρων γύρω σου, να μπορεί να μπουσουλήσει. Θα ήταν πολύ ωραίο να υπάρχουν βρεφικά πάρκα, δηλαδή σε ένα πάρκο να υπάρχουνε χαμηλά παιχνίδια, πολύ χαμηλές τσουληθρίτσες βρεφικές και άλλα πράγματα που να μπορεί να έχει ερεθίσματα και παράλληλα να βλέπει δέντρα, ουρανό, δηλαδή να είναι έξω.»

«Γιατί αυτό (η ελευθερία) σίγουρα και θα του αρέσει και θα ανακαλύψει τι μπορεί να κάνει και θα αναπτυχθεί πιο ωραία..» Άρτεμις

Στην ίδια λογική η προνομακή πληροφορήτρια μου αφηγείται, «... και αυτοπεποίθηση αποκτάει όταν είναι πιο ελεύθερο, μπορεί να κάνει πράγματα κινητικά, που πρέπει να τα μάθει μόνο του, δηλαδή πρέπει να το δοκιμάσει μόνο του, δεν μπορεί θεωρητικά να του πεις α για να σκαρφαλώσεις πρέπει σηκώσεις το χέρι...πρέπει να το κατακτήσει μόνο του.»

Αποτελεί γεγονός πως το roaming, η ελεύθερη, άσκοπη περιπλάνηση, χωρίς επιβαλλόμενη εξωτερική κατεύθυνση από τους ενήλικες, είναι η ουσία της παιδικότητας, το ζωτικό παιχνίδι των παιδιών κι αυτό που συστηματικά στερούμε από τα παιδιά σήμερα. Μικρά και μεγάλα παιδιά έχουν ανάγκη να πλάθουν εκ νέου τον κόσμο, να τον ανασυνθέτουν με τα υλικά της ψυχής τους, να πειραματίζονται ελεύθερα και να χάνονται μέσα στις δικές τους πρωτοβουλίες και θέλω (Παπαβέντσης 2016). Τα να δοθεί η ευκαιρία σε ένα μικρό νήπιο να πειραματιστεί με φυσικά υλικά, όπως το χώμα, οι πέτρες, η άμμος κτλ είναι εκπαιδευτικό. Καθώς του δίνει τη δυνατότητα της εξερεύνησης, παίρνει πρωτοβουλίες, κάνει λάθη, βλέπει τις επιπτώσεις των πράξεών του, αναπτύσσει τη φαντασία του, γελάει, συμμετέχει [Παπαβέντσης 2014(2009):116]. Από την πλευρά της παιδαγωγικής επιστήμης, το περιβάλλον διαδραματίζει διπλό ρόλο για το παιδί της προσχολικής ηλικίας, καθώς συνιστά πεδίο αγωγής ενώ παράλληλα θεωρείται πηγή ερεθισμάτων και εμπειριών, παρέχοντας στο παιδί τη δυνατότητα να αναπτυχθεί ολόπλευρα, μέσα από το πλήθος, τη διαφορετικότητα και την ποιότητα των βιωμάτων. (Μιχαηλίδου – Χαλκιά 2006:21).

Καθώς λοιπόν, η ελευθερία κινήσεων για τα παιδιά παίζει τόσο σπουδαίο ρόλο, για τη σωματική και πνευματική τους ανάπτυξη, αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον η διερεύνηση του περιβάλλοντος, του δημόσιου χώρου της πόλης, τον οποίο βιώνουν και κατά πόσο δύναται να κινηθούν ελεύθερα μέσα σε αυτό. Μέσα από τις αφηγήσεις προκύπτει ότι οι ειδικά διαμορφωμένοι χώροι για παιδιά, όπως είναι οι παιδικές χαρές, στην πλειοψηφία τους δεν αποτελούν ασφαλείς χώρους για τα παιδιά αυτής της ηλικίας. Οι υλικές διαστάσεις των παιχνιδιών, όπως για παράδειγμα οι μεγάλες τσουληθρες, διαμορφώνουν ένα χώρο διαφορετικής κλίμακας από αυτή που θα είχαν ανάγκη τα μικρά παιδιά, για να κινηθούν ελεύθερα και με ασφάλεια. Ταυτόχρονα, οι συνθήκες στις οποίες καλούνται να δράσουν, αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για την ελευθερία των κινήσεων τους, δημιουργώντας αισθήματα φόβου και ανασφάλειας στους φροντιστές τους. Το ακατάλληλο δάπεδο, τα αποσιγάρα, τα σκουπίδια, οι ακαθαρσίες των ζώων, τα κατεστραμμένα ή απλώς φθαρμένα από το χρόνο και τη χρήση παιχνίδια, είναι μόνο κάποια από τα στοιχεία που απεικονίζουν την

πραγματικότητα των υλοποιημένων “φιλικών” χώρων για τα παιδιά. Παράλληλα, το γεγονός ότι οι χώροι αυτοί, κατά τη διάρκεια των χειμερινών μηνών, που ο ήλιος δύει νωρίτερα, μένουν ελλειπείς από τεχνητό φωτισμό, τους καθιστά δύσχρηστους και αφιλόξενους. Συνεπώς, τόσο το δομημένο περιβάλλον, όσο και η χρήση του από τα εκάστοτε ενσώματα υποκείμενα, δημιουργούν χώρους και συνθήκες, συνύπαρξης ή αποκλεισμού.

Πέρα όμως από την επαφή και τη διάδραση με το περιβάλλον, εξίσου σημαντικό είναι και τι θέμα της κοινωνικοποίησης. Η παιδική χαρά όπως και το σχολείο αποτελούν προμελετημένους χώρους όπου οι ενήλικες φροντιστές τοποθετούν τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας προκειμένου να επιτευχθεί μια ελεγχόμενη κοινωνικοποίηση. Οι ερευνώμενες/οι φάνηκε να δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο θέμα αυτό και καθώς τα περισσότερα παιδιά δεν πηγαίνουν ακόμα στον παιδικό σταθμό, καλούνται να βρουν άλλους τρόπους και χώρους κοινωνικοποίησης των παιδιών, εκτός από την παιδική χαρά. Τα σπίτια των φίλων που έχουν παιδιά σε κοντινή ηλικία αλλά και οι δραστηριότητες σε ειδικούς ιδιωτικούς χώρους φαίνεται να επιτελούν αυτό το ρόλο.

Έτσι ο Πέτρος θα μου πει, «*Η θα πάμε σε άλλα σπίτια.. μετά στο πάρκο ξέρεις στην τύχη όποιος είναι. Ο Άγγελος έχει κάνει φιλίες, παίζουν μαζί, τους αναφέρει κατά καιρούς. Δε συναντάμε κάθε μέρα παιδιά γιατί έχει σταματήσει ο κόσμος να βγαίνει έξω. Βρίσκουμε συγκεκριμένα άτομα έξω, διαφορετικά κάθε μέρα αλλά είναι τα ίδια και τα ίδια.*»

Όμοια και η Νότα μου περιγράφει «*Ωδείο, κολυμβητήριο, το “άλλο” που πάμε, τους φίλους μας που πηγαίνουμε, που έχουν παιδιά και όταν βρισκόμαστε έξω στις κούνιες κτλ.. δηλαδή μιλάμε με κόσμο όταν παίζει.. Αν τα έβαζα σε μία σειρά θα έλεγα.. πιο πολύ οι φίλοι μας, μετά οι δραστηριότητες και μετά οι δημόσιοι χώροι. Το καλοκαίρι όμως είναι η θάλασσα πρώτα απ’ όλα. Θέλω πάρα πολύ να έρχεται σε επαφή με άλλους ανθρώπους, βασικά με άλλα παιδιά.*»

Αντίστοιχα η Άρτεμις μου λέει, «*Προσπαθούμε να κανονίζουμε με τους φίλους μας και στα πάρκα, αλλά όχι και τόσο.. συνυπάρχει.. ενώ όταν κανονίζουμε με τους φίλους μας, ας πούμε, το επιδιώκουμε λίγο πιο πολύ να έρθουν σε επαφή τα μικρά. Ενώ στο πάρκο small talk, μεταξύ των μικρών.. Πάντως, θεωρώ ότι έχει πάρα πολύ μεγάλο νόημα! (η κοινωνικοποίηση) και περνάει καλύτερα και μαθαίνει και τον εαυτό του, να χειρίζεται καταστάσεις, και να εκφράζεται..*»

Σύμφωνα με τις παραπάνω αφηγήσεις, παρατηρείται το γεγονός της ύπαρξης ενός δικτύου γονέων αντλούμενο από το φιλικό τους περιβάλλον, με σκοπό την ελεγχόμενη κοινωνικοποίηση των μικρών παιδιών. Καθώς ο δημόσιος χώρος της πόλης, όπως έχει ήδη καταγραφεί, δεν υποστηρίζει επαρκώς την πραγματοποίηση τέτοιων διαδικασιών.

Η Αθανασία από μεριά της μου τονίζει πόσο μεγάλη σημασία έχει για εκείνη το να συνυπάρχει το παιδί με παιδιά της ηλικίας του, «*Βρισκόμαστε με φίλους και πηγαίνουμε σε κούνιες.. Για να μάθει να μοιράζεται, να περιμένει τη σειρά του, ας πούμε στην τσουλήθρα ή στην κούνια, για να κάνει. Αυτό δουλεύει πάρα πολύ. Το θεωρώ πολύ σημαντικό να έχει κοινωνική ζωή, γιατί δεν μπορεί να τα πάρει όλα από έναν ενήλικα. Δηλαδή πρέπει να παρατηρήσει και να μιμηθεί και της ηλικίας του ή λίγο παραπάνω, αλλά να έχει να κάνει και με ένα γκρουπ στα μέτρα του. Να*

μάθει να συνυπάρχει, να μιμείται, να παρατηρεί. Είναι ωραίο να βλέπεις έναν που σου μοιάζει πως κινείται.»

Στην ίδια λογική η Στεφανία μου αφηγείται «Έχει νόημα η κοινωνικοποίηση γιατί... απεγκλωβίζεται, φεύγει από την πολύ αγκαλιά της μαμάς, της γιαγιάς, του παππού ή δεν ξέρω ποιανού αλλουνού μπορεί να είναι πολύ κοντά του και βλέπει και την άλλη όψη. Ακόμα και να είναι..να πέσει ρε παιδί μου σε «κακά» παιδάκια και να πρέπει να το αντιμετωπίσει. [...] Η Ελπίδα μου πριν τους είκοσι μήνες, δε μιλούσε ακόμα, πηγαίναμε στη θάλασσα, πήγαινε λοιπόν με τα παιδάκια που ήτανε εκεί πέρα, τα μεγάλα. Λοιπόν, εκείνο το καλοκαίρι μετά από πολύ λίγο καιρό, άρχισε και μιλούσε γιατί ήθελε να μιλήσει, να μπει στην ομάδα, να επικοινωνήσει. Δεν τα έλεγε καθαρά, αλλά τα είπε όμως.»

Η Γιώτα εντοπίζει ότι: «Υπάρχει μια κατάσταση που μας κλείνει γενικά. Ή η κοινωνικοποίηση έχει γίνει ως ένα βαθμό μέσω του παιδικού, που ευτυχώς δηλαδή υπάρχει και ο παιδικός. Μετά με επισκέψεις σε άλλα σπίτια που έχουνε παιδάκια και όταν πάμε στην παιδική χαρά, ξέρω γω, που δεν μπορώ να πω ότι είναι και ιδιαίτερα δεκτικά στην κοινωνικοποίηση. Είναι έτσι από τη φύση τους λίγο..θεωρώ όμως ότι αν είχαμε τη δυνατότητα πιο συχνά να πηγαίνουμε σε τέτοιους χώρους ας πούμε που θα έχει και άλλα παιδάκια, θα λειτουργούσανε καλύτερα. Γιατί είδα ας πούμε το πόσο καλό τους έκανε ο παιδικός σε αυτό το κομμάτι.»

Η Νίκη δίνει έμφαση στην ανάγκη που έχει το ίδιο το παιδί και πως εκείνη το αντιλαμβάνεται μέσα από την καθημερινότητά τους: «Θέλει να βλέπει παιδάκια και τα παιδάκια που βλέπουμε τα βλέπουμε στο σούπερ μάρκετ. Τις προάλλες καθότανε και δεν ήθελε να φύγουμε για να βλέπει ένα παιδάκι. Βγήκαμε έξω από το σούπερ μάρκετ και καθόμασταν έτσι και κοιτάγαμε το παιδάκι που ψώνιζε με τη μαμά του.[...] Θα προτιμούσα να ήταν κάθε μέρα σε επαφή με παιδιά γιατί πιστεύω θα του έκανε πολύ καλό. Γιατί θα μάθαινε πράγματα και καλές συμπεριφορές. Γιατί τώρα είναι μόνο του και το μόνο του παράδειγμα είναι οι μεγάλοι. Δεν μπορεί να μάθει εύκολα από τους μεγάλους και από τους μεγάλους πολλές φορές μαθαίνει και τα λάθος πράγματα και τις λάθος συμπεριφορές.»

Τέλος η προνομιακή πληροφορήτρια δίνει μεγάλη έμφαση στο θέμα της κοινωνικοποίησης τόσο ως εκπαιδευτικός αλλά και ως μητέρα και μου αφηγείται: «Γενικά επειδή είναι μόνη της στο σπίτι, προσπαθούμε κάθε μέρα να είναι σε επαφή με παιδιά, σχεδόν από την αρχή που γεννήθηκε. Πριν τα τρία δεν πήγε παιδικό, πήγαινε όμως δραστηριότητες μαζί με εμάς, από μηνών, μουσική και κολυμβητήριο. Έκανε δραστηριότητες από μηνών, οπότε είχε επαφή με άλλα παιδιά, αλλά και στο περιβάλλον μας, επειδή όλοι οι φίλοι μας είχαν παιδιά περίπου ίδιας ηλικίας. Και με τη γιαγιά, όταν ξεκίνησα εγώ να δουλεύω την πήγαινε κάθε μέρα σε κάτι συγκεκριμένες κούνιες και την πήγαινε την ώρα που σχολούσε το νηπιαγωγείο, οπότε είχε μάθει και αυτή τα παιδιά και τα παιδά εκείνη.[...] Εννοείται ότι παίζει σπουδαίο ρόλο η κοινωνικοποίηση σε αυτή την ηλικία, όπως και σε κάθε ηλικία βέβαια, αλλά εδώ ένα παραπάνω. Γιατί υπάρχει αλληλεπίδραση ακόμα και αν δεν είναι εμφανής στο μάτι του ενήλικα. Γιατί θεωρώ ότι μετά γίνεται αβίαστα αυτό όλο. Εννοείται ότι παίρνει πράγματα που δεν μπορεί να του τα δώσει κανένας ενήλικας του παιδιού. Θεωρώ ότι το ένα παιδί μαθαίνει στο άλλο συναισθήματα, ακόμα και μπορεί να το μάθει ας πούμε να κάνει μία δεξιότητα που ένας ενήλικας δεν μπορεί να του τη δείξει. Μπορεί να του τη δείξει με το μάτι του ενήλικα, ενώ

μιμούμενο ένα συνομήλικο παιδάκι ή ένα μεγαλύτερης ηλικίας ή ένα μικρότερο να βγει πολύ εύκολα. Αλλά και διαχείριση συναισθημάτων, ότι υπάρχουνε και άλλοι σαν και εμένα, δεν είμαι εγώ ο μόνος μικρός ας πούμε εδώ πέρα. Ότι μοιράζομαι πράγματα, ότι είναι ωραίο κάτι να το κάνω με κάποιον άλλο, είναι ίσως και πιο διασκεδαστικό κάποιες φορές.»

Μέσα από τις αφηγήσεις των ερευνώμενων συμπεραίνουμε ότι η θεμιτή ελευθερία της λιλιπούτιας αυτής ομάδας στο δημόσιο χώρο της πόλης, τόσο σε επίπεδο κινήσεων όσο και σε επίπεδο επικοινωνίας δεν είναι και τόσο εφικτή, ή τουλάχιστον δεν είναι κατά το θεμιτό βαθμό. Το κενό αυτό που δημιουργείται έρχονται να καλύψουν ιδιωτικοί χώροι με ποικίλες δραστηριότητες (αθλητικές, καλλιτεχνικές κτλ), στους οποίους η κοινωνικοποίηση πραγματοποιείται απολύτως ελεγχόμενα, ενώ παράλληλα αφορά μόνο στη μερίδα των παιδιών που οι οικογένειές τους μπορούν να τις υποστηρίξουν οικονομικά. Συμβάλλοντας κατά αυτό τον τρόπο στη διατήρηση του διαχωρισμού και της απόστασης των κοινωνικών τάξεων που ήδη υπάρχουν και αναπαράγοντας μία ρουτίνα όπου η υλική και σχεσιακή της διάσταση εγγράφει τα κυρίαρχα κανονιστικά πρότυπα και πρακτικές.

4 Αντί επιλόγου

Στην παρούσα έρευνα επιχειρήθηκε μία προσπάθεια διερεύνησης της ομάδας που απαρτίζεται από τα κοινωνικά υποκείμενα της βρεφικής και της πρώτη νηπιακής ηλικίας (0-3 ετών) σε σχέση με την αλληλεπίδρασή τους με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και με το χώρο.

Πεδίο της έρευνας αποτέλεσε ο δημόσιος χώρος του κέντρου της πόλης του Ηρακλείου, καθώς και οι γειτονιές και οι ιδιωτικοί χώροι των κατοικιών, όπως αυτοί παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν μέσα από τη διαδικασία των συνεντεύξεων/ αφηγήσεων, με τους φροντιστές/ γονείς των παιδιών. Οι χώροι που επιλέχθηκαν αφορούν σε ένα ευρύ φάσμα του δημόσιου χώρου ενός σύγχρονου επαρχιακού αστικού δομημένου περιβάλλοντος. Παράλληλα, πέρα από την υλική του διάσταση, καταγράφηκαν και μελετήθηκαν πρακτικές και αναπαραστάσεις που πραγματοποιούνται στο δημόσιο χώρο της πόλης και με τη σειρά τους συμβάλουν στην συγκρότηση του καταμερισμού του χώρου και το διαχωρισμό των κοινωνικών υποκειμένων, υλικά και σχεσιακά.

Βασικό στόχο της έρευνας αποτέλεσε η ανάδειξη της σπουδαιότητας και η διερεύνηση του βαθμού πραγματοποίησης της ελευθερίας και της αυτονομίας της λιλιπούτιας αυτής ομάδας, τόσο σε υλικό και χωρικό, όσο και σε πνευματικό και σχεσιακό επίπεδο. Αποκρυπτογραφώντας και αποκωδικοποιώντας τις αναπαραστάσεις και τις νοηματοδοτήσεις, που αποτυπώνονται στις καθημερινές πρακτικές και διαδικασίες, όπως αυτές επιτελούνται από τα ίδια τα παιδιά ή τους φροντιστές τους.

Το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο κινήθηκε η έρευνα αφορά στις αναλύσεις και θεωρητικές προσεγγίσεις της έννοιας του χώρου, όπως αυτές παρουσιάζονται μέσα από το έργο, του Henry Lefebvre, της Doreen Massey και του David Harvey. Αναγνωρίζεται η απόλυτη, σχετική και σχεσιακή έννοια του χώρου, σε άμεση συνδιαλλαγή και συνάρτηση με τις αναπαραστάσεις του

χώρου, το χώρο της εμπειρίας και το βιωμένο χώρο. Επίσης η έννοια του χώρου γίνεται κατανοητή ως ένα ανοιχτό συνεχές μεταβαλλόμενο και αναδιαμορφωνόμενο πεδίο, που παράγει και παράγεται μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση.

Κεντρικό αντικείμενο μελέτης και πηγή πληροφοριών αποτέλεσε ο χώρος όπως βιώνεται από τα μικρά παιδιά, μέσα από την επιτόπια παρατήρηση στους χώρους που προαναφέρθηκαν, αλλά και μέσα από τις συνεντεύξεις οκτώ φροντιστών/ γονέων, οι οποίοι μοιράστηκαν μέσα από τις αφηγήσεις τους, τους προβληματισμούς, τις αγωνίες, τα όνειρα, αλλά πρωτίστως το βίωμα της συνύπαρξης με ένα μικρό νήπιο, υπό το πρίσμα της καθημερινής ρουτίνας και πως αυτή εξελίσσεται σε συνάρτηση με το χώρο.

Από την ανάλυση και την επεξεργασία του υλικού, όπως αυτό διαμορφώθηκε από τη διαδικασία της εμπειρικής έρευνας, αναδείχθηκαν ορισμένα σημεία, τα οποία επανατοποθέτησαν και αναδιατύπωσαν τους αρχικούς προβληματισμούς, τα αρχικά ερωτήματα και τις υποθέσεις. Με σκοπό την καταγραφή και τη διατύπωση τους, υπό τη μορφή περισσότερο παρατηρήσεων και όχι συμπερασμάτων, οι σκέψεις αυτές αποτελούν υλικό προς περεταίρω διερεύνηση σε σχέση με την αλληλεπίδραση, τη συνύπαρξη και την τοποθέτηση των ενσώματων υποκειμένων στο χώρο και με το χώρο.

Για την καλύτερη παρουσίαση των αποτελεσμάτων που παρήχθησαν από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, πραγματοποιήθηκε η κατηγοριοποίηση τριών χώρων (το σπίτι, το σχολείο και το δημόσιο χώρο της πόλης) τους οποίους επιχειρήσαμε να αναλύσουμε και να αποκρυπτογραφήσουμε, αναγνωρίζοντας παράλληλα ότι είναι στενά συνυφασμένοι μεταξύ τους. Το γεγονός ότι τα παιδιά αναγνωρίζονται ως άγγελοι και ταυτόχρονα ως δαίμονες αποτελεί μία αντιφατική ιδέα, ωστόσο καταλήγει στο ίδιο συμπέρασμα παράγοντας όμοιους τύπους. Στην πρώτη περίπτωση τα παιδιά είναι αυτά που κινδυνεύουν και επομένως ο χώρος τον οποίο βιώνουν θα πρέπει να είναι απολύτως ελεγχόμενος και ασφαλής, ενώ στην δεύτερη τα παιδιά είναι αυτά που καταστρέφουν, οπότε και πάλι ο χώρος θα πρέπει να πληροί πολύ συγκεκριμένες προϋποθέσεις για την εύρυθμη λειτουργία του. Και για τις δύο περιπτώσεις παρά την αντίφαση της αρχικής ιδέας, ισχύει το ίδιο πόρισμα, με αποτέλεσμα ο χώρος στον οποίο κινούνται τα παιδιά πρέπει να είναι απολύτως ελεγχόμενος. Αυτή η παραδοχή ενισχύει την άποψη ότι τα παιδιά πρέπει να περιορίζονται στο χώρο της κατοικίας ή του σχολείου, διαφορετικά σε περίπτωση χρήσης δημόσιου χώρου, αυτό θα πρέπει να συμβεί κάτω από πολύ συγκεκριμένες συνθήκες, χρονικές, χωρικές και πάντα υπό την επίβλεψη κάποιου υπεύθυνου ενήλικα. (Holloway S. και Valentine G. 2000:14).

Η συνύπαρξη των ενήλικων υποκειμένων με τα μικρά παιδιά στο χώρο της κατοικίας αποτέλεσε σημαντικό κομμάτι στην παρούσα έρευνα, καθώς αναγνωρίζεται ότι τα μικρά παιδιά καλούνται να βιώσουν ένα μεγάλο διάστημα εντός του ιδιωτικού χώρου του σπιτιού, από τη στιγμή που θα γεννηθούν. Ο σχεδιασμός της κατοικίας τόσο στο παρελθόν, όσο και στις μέρες μας σπάνια προβλέπει τη χρήση κοινών χώρων, με τους όρους των παιδιών. Επιπροσθέτως το μετρικό σύστημα που χρησιμοποιείται και οι υλικές διαστάσεις και αναλογίες που παράγονται από αυτό, αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για την εύρυθμη λειτουργία του χώρου, ισότιμα από όλα τα μέλη, και κατά συνέπεια υπονομεύει τη μεταξύ τους συνύπαρξη. Πέραν όμως από τα κατασκευαστικά χαρακτηριστικά, ο χώρος μιας κατοικίας δομείται και με την τοποθέτηση

αντικειμένων, που καλύπτουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες των χρηστών. Οι υλικές διαστάσεις αυτών των αντικειμένων και η χωροθέτηση τους, σε συνδυασμό με τα δομικά στοιχεία του χώρου της κατοικίας, διαμορφώνουν το περιβάλλον που πλαισιώνει το βασικό χώρο της καθημερινής ζωής του παιδιού και του φροντιστή. Το χωρικό αποτύπωμα που πραγματοποιείται από τις επιλογές και τις ανάγκες των χρηστών της εκάστοτε κατοικίας, αντανακλά την υλική και ιδεολογική διάσταση των σχέσεων των ενσώματων υποκειμένων που τη βιώνουν. Υπό αυτό το πρίσμα και καθώς, όπως είθισται να συμβαίνει, τα ενήλικα όντα είναι αυτά που ορίζουν τη διαμόρφωση του χώρου, τα παιδιά βιώνουν την ελευθερία της κίνησης και της έκφρασης που θα τους επιτραπεί.

Ο χώρος του σχολείου, στην περίπτωση μας ο παιδικός σταθμός, αποτελεί έναν κατεξοχήν ελεγχόμενο χώρο, στον οποίο τοποθετούνται τα παιδιά με σκοπό την κοινωνικοποίηση τους, αλλά και τη διαμόρφωση τους ως κοινωνικά υποκείμενα. Παράλληλα, συμβάλει στην εύρυθμη λειτουργία του εργασιακού καθεστώτος, στις περιπτώσεις που εργάζονται και οι δυο γονείς. Ο κλειστός χώρος του παιδικού σταθμού, προσφέρει το αίσθημα ασφάλειας που προσδοκούν οι γονείς, ενώ παράλληλα ο τρόπος λειτουργίας του συμβάλει στον προσδιορισμό των ρόλων τους στη ζωή και των θέσεων τους στην κοινωνία. Με αυτό τον τρόπο αναπαράγονται νόρμες και κυρίαρχα κανονιστικά πρότυπα, που επικρατούν στην παρούσα κοινωνική τάξη πραγμάτων. Όπως καταγράφηκε από τη διαδικασία των συνεντεύξεων, το γεγονός αυτό δεν είναι πάντα θεμιτό από τους γονείς και για αυτό το λόγο, αναζητούν άλλες λύσεις για τη διαπαιδαγώγηση του μικρού τους νηπίου. Το κενό αυτό έρχονται να καλύψουν ιδιωτικοί χώροι που προσφέρουν μία εναλλακτική προσέγγιση στην φροντίδα των μικρών παιδιών, από αυτή που μαζικά πραγματοποιείται μέσα από τους χώρους των δημόσιων παιδικών σταθμών. Ωστόσο παρατηρήθηκε ότι, καθώς η φοίτηση σε αυτή την ηλικία δεν είναι υποχρεωτική, για αρκετούς από τους γονείς το σχολείο δεν αποτελούσε προτεραιότητα ή θεμιτή επιλογή και την ανάγκη για φροντίδα και βοήθεια, την κάλυπτε η γιαγιά και ποτέ ο παππούς (για τον οποίο καθ' όλη τη διάρκεια των αφηγήσεων δεν έγινε ούτε αναφορά). Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι η πληροφορία αυτή επιβεβαιώνει την κυρίαρχη αντίληψη που ορίζει την ανατροφή των παιδιών ως φυσική διαδικασία που αναλογεί στο γυναικείο φύλο.

Ο δημόσιος χώρος της πόλης, στο σύνολό του αποτέλεσε τον τρίτο χώρο της έρευνας, καθώς ο τρόπος με τον οποίο τα κοινωνικά υποκείμενα κάνουν χρήση και τον βιώνουν, αντανακλά την κοινωνική τους θέση αλλά και τη σχέση του εκάστοτε υποκειμένου με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Οι κινήσεις, η προσβασιμότητα, οι ροές και οι πυκνότητες που διαγράφονται στο δημόσιο χώρο της πόλης και ταυτόχρονα παράγουν το περιβάλλον αυτής, αντικατοπτρίζουν σχέσεις δύναμης και εξουσίας των κοινωνικών υποκειμένων που τη βιώνουν. Τα μικρά παιδιά φαίνεται να είναι απόλυτα εξαρτημένα από τους ενήλικες φροντιστές τους, όσων αφορά στην ελευθερία των κινήσεων και των επιλογών τους, υλικά και πνευματικά. Συνεπώς, η δυσκολία στη μετακίνηση, η κακή έως ανύπαρκτη προσβασιμότητα στους δημόσιους χώρους, η ακαταλληλότητα των προβλεπόμενων “φιλικών” χώρων για τα παιδιά, σε συνδυασμό με τις πρακτικές, ορατές και μη, που επιτελούνται από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, αποτελούν μόνο μερικούς από τους παράγοντες, που συμβάλουν στην ενίσχυση της κυρίαρχης αντίληψης, που θέλει τα μικρά παιδιά εντός του ασφαλούς περιβάλλοντος, που εξασφαλίζει ο ιδιωτικός χώρος της κατοικίας. Κατά αυτό τον τρόπο η κοινωνική αυτή ομάδα που μελετάμε, αποκλείεται από το δημόσιο χώρο της πόλης και εγκλωβίζεται εντός του χώρου του σπιτιού.

Η αναζήτηση της σκιαγράφησης της κοινωνικής ταυτότητας αυτής της λιλιπούτιας ομάδας επικεντρώθηκε στο πώς αυτή επιτελείται και σωματοποιείται μέσα από τη διαδικασία της μίμησης και τις πρακτικές που πραγματοποιούνται, για την επίτευξη της ανατροφής και της διαπαιδαγώγησης της από τους φροντιστές και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον που βιώνουν τα παιδιά. Παράλληλα, εντοπίζεται ότι βασικό συστατικό αυτής της ταυτότητας αποτελεί ο προσδιορισμός της ηλικίας, γεγονός το οποίο φαίνεται να καθορίζει τον όρο παιδί ως ένα φυσικό/ βιολογικό χαρακτηριστικό, το οποίο με τη σειρά του προσδιορίζει τις ικανότητες και τα δικαιώματά του, όσων αφορά στην αλληλεπίδρασή του με το κοινωνικό σύνολο. Σε αυτό το πλαίσιο τα παιδιά αναγνωρίζονται ως ελλιπείς ενήλικες, ως κοινωνικά όντα υπό κατασκευή και υπό αυτή την έννοια περιστοιχίζονται από ένα πλήθος περιορισμών και απαγορεύσεων με σκοπό την προστασία και τη φροντίδα τους.

Στο πλαίσιο που τα μικρά παιδιά αναγνωρίζονται ως κοινωνικά όντα υπό κατασκευή και δεδομένου ότι η διαδικασία της μίμησης συμβάλει καθοριστικά στην μετέπειτα εξέλιξη τους, αναγνωρίζεται μία προσπάθεια των γονέων, προκειμένου να ελέγξουν και να καθορίσουν ποιες θα είναι αυτές οι εικόνες και οι πρακτικές, που δύναται να βιώσει και κατ' επέκταση να υιοθετήσει το μικρό τους νήπιο. Μέσα από τη διαδικασία των συνεντεύξεων εντοπίστηκαν πρακτικές και αντιλήψεις που, ενώ αναγνωρίζονται ως "ρατσιστικές" και συνεπώς ως μη θεμιτές, ωστόσο αποτελούν μία πραγματικότητα. Καθώς λοιπόν, μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα παιδιών επιτελεί διαδικασίες και πρακτικές, που λαμβάνονται ως μη αποδεκτές από το κοινωνικό σύνολο, όπως είναι για παράδειγμα η "υιοθέτηση ενήλικων συμπεριφορών", οδηγεί στην περιθωριοποίηση και στον αποκλεισμό της εν λόγω ομάδας από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Το γεγονός λοιπόν, ότι κάποιες από τις μαμάδες δε θα επέτρεπαν στα παιδιά τους να παίξουν με τα παιδιά της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, αποδεικνύει την ύπαρξη αλλά και την αναπαραγωγή κυρίαρχων στερεοτυπικών προτύπων και αντιλήψεων, που προάγουν διαχωρισμούς και ανισότητες στο χώρο της πόλης.

Η πράξη του θηλασμού αποτελεί μία επιτελεστική διαδικασία την οποία καλείται να βιώσει το μικρό παιδί μαζί με την μητέρα του προκειμένου να εκπληρώσει τη βασική του ανάγκη για τροφή. Το πώς θα την βιώσουν και κατά συνέπεια ο τρόπος που θα επιλέξουν για την πραγματοποίησή της, εξαρτάται τόσο από τα προσωπικά βιώματα της μητέρας, όσο και από τις αντιδράσεις του κοινωνικού συνόλου, συμπεριλαμβανομένου και του στενού προσωπικού της κύκλου. Μέσα από τις αφηγήσεις των συνεντευξιαζόμενων καταγράφηκε και μία άλλη πληροφορία που ορίζει πώς, μπορεί ο θηλασμός του βρέφους να είναι αποδεκτός σε κάποιες περιπτώσεις, όμως ο θηλασμός του μικρού νηπίου δεν αποτελεί εύκολα μια αποδεκτή εικόνα για το κοινωνικό σύνολο. Το γεγονός ότι για κάποια κοινωνικά υποκείμενα η συγκεκριμένη διαδικασία αποτελεί μία πρακτική, που θα έπρεπε να συμβαίνει εντός του ιδιωτικού χώρου του σπιτιού και με βάση αυτή την αντίληψη αναπαράγουν πρακτικές, όπως επικριτικά βλέμματα, δημιουργώντας αρνητικά συναισθήματα στο ενσώματο υποκείμενο που την επιτελεί, όπως ανασφάλεια ή αμηχανία, φέρει ως αποτέλεσμα κατά περιπτώσεις, τον αποκλεισμό της μητέρας και του μικρού παιδιού από το δημόσιο χώρο της πόλης. Οι εν λόγω πρακτικές ανάμεσα στα έμφυλα κοινωνικά υποκείμενα αναδεικνύουν την ύπαρξη σχέσεων δύναμης και εξουσίας, που καθορίζουν τις θέσεις των υποκειμένων στο χώρο της πόλης.

Ο τρόπος με τον οποίο βιώνουν το χώρο τα ενσώματα υποκείμενα δημιουργεί διαφορετικές ροές και πυκνότητες στο χώρο της πόλης, αλλά και διαφορετικές αφηγήσεις. Έτσι, μέσα από τη διαδικασία της οικειοποίησης του χώρου το εκάστοτε υποκείμενο οδηγείται σε διαφορετικές πρακτικές προκειμένου να κινηθεί με ένα αίσθημα ασφάλειας στο χώρο. Το δομημένο περιβάλλον μίας πόλης σε συνδυασμό με τον τρόπο που κάνουν χρήση αυτού τα κοινωνικά όντα, δεν γίνεται όμοια αντιληπτό στο σύνολο των υποκειμένων. Μελέτες στο χώρο των γεωγραφιών των παιδιών έχουν αποδείξει, πως οι άνθρωποι δεν αισθάνονται συνήθως ασφαλείς σε λιγότερο οικείους χώρους (Danielle van der Burgt 2015:186). Ωστόσο, το αίσθημα του φόβου για/σε έναν χώρο δεν πηγάζει πάντα από την προσωπική εμπειρία με τον ίδιο το χώρο, αντίθετα σε πλήθος των περιπτώσεων βασίζεται σε ποικίλες πηγές που σχηματοποιούν αναπαραστάσεις κινδύνου, οι οποίες μεταδίδονται μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης ή του οικείου κοινωνικού κύκλου (Danielle van der Burgt 2015:186).

Η φανταστική εικόνα της ιδανικής γειτονιάς που πηγάζει από τις αναπαραστάσεις που πραγματοποιούνται στις παλιές ελληνικές ταινίες ή στις αφηγήσεις των μεγαλύτερων ατόμων σε ηλικία, αναφέρθηκε με ένα αίσθημα αναπόλησης και νοσταλγίας στις περιγραφές των συνεντευξιζόμενων, ως η κατάλληλη γειτονιά για το μεγάλωμα ενός μικρού παιδιού. Εικόνες όπως τα χαμηλά σπίτια με κοινή αυλή και τα παιδιά που παίζουν ελεύθερα στη γειτονιά, ενώ παρουσιάστηκαν ως θεμιτές σε κάποιες περιγραφές, ωστόσο δεν αντιμετωπίστηκαν με το ίδιο συναίσθημα και ύφος όταν εντοπίστηκαν/αποτυπώθηκαν στην παρούσα πραγματικότητα της πόλης. Αντίθετα, εκλαμβάνονταν ως ανεπιθύμητες, καθώς φέρουν το φορτίο του τίτλου της κακόφημης γειτονιάς από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Παρατηρείται ωστόσο, ότι η ταυτότητα των συγκεκριμένων περιοχών προσδιορίζεται από την κοινωνική ταυτότητα των κοινωνικών ομάδων που κατοικούν σε αυτές. Έτσι, μέσα από αυτές τις διαδικασίες ακόμα και τα χαμηλά σπίτια προκαλούσαν αισθήματα φόβου σε κάποιες από τις πληροφοριοδότες, οι οποίες έκαναν χρήση του χώρου ως επισκέπτριες ή ως περαστικές.

Ξετυλίγοντας το νήμα αυτής της ερευνητικής διαδρομής και αναζήτησης, παρατηρούμε πως ο μόνος τρόπος για να επιτευχθεί αυτή η συνύπαρξη των ενήλικων και μικρών ανήλικων υποκειμένων, υπό τον όρο της ελευθερίας των κινήσεων και του πνεύματος, είναι να πραγματοποιηθεί με τη λογική της ενσυναίσθησης και της ισότητας. Μόνο αν μπορούμε στα παπούτσια τους, αν κοιτάξουμε με τα μάτια τους και αν αισθανθούμε με την αθωότητα και την ειλικρίνεια τους, ίσως τότε καταφέρουμε να κατανοήσουμε, τις συνθήκες, την κλίμακα και τις ανάγκες που αυτή η ομάδα βιώνει. Εξάλλου το δικαίωμα της ελευθερίας, αποτελεί αναπόσπαστο δικαίωμα κάθε ενσώματου υποκειμένου, μόνο που για τη συγκεκριμένη ομάδα η διεκδίκησή του περιορίζεται στα ενήλικα σώματα που τη φροντίζουν. Με αφετηρία λοιπόν την ισότητα και την ελευθερία ας δώσουμε χώρο, ας μοιραστούμε το χώρο, ας συνυπάρξουμε στο χώρο με αυτή την ομάδα που εκτός από το μέλλον αποτελεί και το παρόν του εκάστοτε τύπου.

Βιβλιογραφία

- Αθανασίου Α (2006), (επιμ.), Φεμινιστική Θεωρία και Πολιτισμική Κριτική, Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα
- Aldort N. (2005), *Αναθρέφοντας τα παιδιά μας, αναθρέφουμε τους εαυτούς μας*, Αλκυών, Αθήνα 2010
- Butler J (1990), *Αναταραχή Φύλου. Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα
- Βαΐου Ντ. – Χατζημιχάλης Κ. (2012) *Ο χώρος στην αριστερή σκέψη*, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς – νήσος, Αθήνα
- Βαΐου Ν (1994), *Η πόλη ένας χώρος για τις γυναίκες*, Αναπαραστάσεις της θηλυκότητας_ φεμινιστικές προσεγγίσεις, σελ. 59-67 , Εκδόσεις Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης, Αθήνα
- Βαΐου Ν (2004), *εισαγωγικό κείμενο στο τεύχος ειδικά θέματα φύλου και χώρου, ταυτότητα, διαφορετικότητα, χώρος*, υποχρεωτικό μάθημα 8ου εξαμήνου, ΕΜΠ-σχολή Αρχιτεκτόνων
- Βαΐου, Ντ. (επιμ.) (2007), *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη: μετανάστριες και ντόπιες στις γειτονίες της Αθήνας*, Τελική έκθεση ερευνητικού προγράμματος Πυθαγόρας II, ΕΜΠ Σχολή Αρχιτεκτόνων – Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Αθήνα
- Δανεσσής Μ. – Σκέντζου Α. (2006) *,Το Ηράκλειο ..εντός των τειχών. Πολεοδομικοί μετασχηματισμοί*, ερευνητική εργασία – διάλεξη, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης – Πολυτεχνική Σχολή – Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Ξάνθη
- Danielle van der Burgt (2015), *Spatial avoidance or spatial confidence? Young people's agency in the active negotiation of risk and safety in public space*, Department of Social and Economic Geography, Uppsala University, Uppsala, Sweden, Children's Geographies, Vol. 13, No. 2, σελ. 181–195
- Delphy C. (1995), «*Κατ' εξαίρεση*»: *Η παραβίαση του κοινού δικαίου ως θεμέλιο της σφαίρας του ιδιωτικού*, μετάφραση Ιωάννου Ν. Εισήγηση στο ευρωπαϊκό συνέδριο με θέμα «Το φύλο των δικαιωμάτων. Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη», Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών ΔΙΟΤΙΜΑ, Αθήνα 1996, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1999
- Harvey D. (2005), *Ο χώρος ως λέξη κλειδί*, Γεωγραφίες, 10, σελ. 21 – 42.
- Holloway S. and Valentine G. (2000), *Children's geographies, playing, living, learning*, Routledge, USA and Canada
- Λυκογιάννη Ρ. (2004), *Επιλεκτική αναδρομή των θεμάτων που αναδείχθηκαν μέσα από τις φεμινιστικές προσεγγίσεις για την πόλη*, κείμενο στο τεύχος “εισαγωγή σε θέματα φύλου και χώρου” , κατ' επιλογήν υποχρεωτικό μάθημα 4 ου εξαμήνου, ΕΜΠ-σχολή Αρχιτεκτόνων

Lynn A. Staeheli και Susan E. Clarke, (1994), *“Gender, Place, and Citizenship.”*, , επιμέλεια J. Garber and R. Turner, Gender and Urban Research. Newbury Park, CA: Sage Publications. σελίδες 3 - 23.

Lefebvre Henry (1968), *Δικαίωμα στην πόλη, χώρος και πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα, Αθήνα 2007

Masson J. (1996), *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, μτφρ. Δημητριάδου Ε. επιμ. Κυριαζή Ν. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003

Massey, D. (2005), *Για το χώρο*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα Α.Ε. Αθήνα 2008

Massey, D. (1991), *Η παγκοσμιότητα του τοπικού*, Η νέα οικολογία, Αθήνα 1995

Μαρνελάκης Γ (2003), *Μεταλλαγές των ιδεών για την έννοια του φύλου*, αδημοσίευτο κείμενο

Μιχαηλίδου Μ. – Χαλκιά Α. (2006), *Η παραγωγή του κοινωνικού σώματος*, Εκδόσεις Κατάρτι & Δίνη, Αθήνα

Μιχαλοπούλου Κ. - Χιωτάκη Ειρ. (2000), *Δραστηριότητες για την ανακάλυψη και κατανόηση του περιβάλλοντος στην προσχολική ηλικία*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2001

Ντάρας Β.- Ντζέμος Ε.- Τασιούλα Β- Φράγκου Μ.(2014), *Φρίντριχ Φρέμπελ και Μαρία Μοντεσσόρι : Θεωρία και εφαρμογή του εκπαιδευτικού τους έργου σε Ελλάδα και Γερμανία*, πτυχιακή εργασία με επιβλ. καθηγήτρια: Ε. Καινούργιου, Τμήμα Προσχολικής Αγωγής, Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας, ΤΕΙ Ηπείρου

Παπαβέντσης Στ. (2009), *Προικισμένα μωρά, εμπνευσμένοι γονείς_ για μια άλλη προσχολική ηλικία*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2014

Παπαβέντσης Στ. (2016), *Ας αφήσουμε επιτέλους τα παιδιά μας να είναι παιδιά*, www.alfavita.gr

Πολίτη Α. (2010), *Τι είναι αυτό που το λένε queer; Έψιλον_ Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 18.7.2010

Prout, A. and James, A. (1990), *A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems, in A.James and A.Prout (eds) Constructing and Reconstructing Childhood*, London: Falmer Press

Σκέντζου Η. (2012), *ο ροζ πάνθηρας (The Pink Panther) και η queer θεωρία_ αναζητώντας την έμφυλη ταυτότητα του ροζ πάνθηρα*, μεταπτυχιακή εργασία στο μάθημα Έμφυλες πολιτισμικές προσεγγίσεις του αστικού χώρου, διδάσκοντες: Βαΐου Ν. – Μαρνελάκης Γ. Δ.Π.Μ.Σ. Αρχιτεκτονική – Σχεδιασμός του Χώρου, κατεύθυνση Β: Πολεοδομία – Χωροταξία, ΕΜΠ

Ψύλλα Μ. (επιμ.) 2009, *Δημόσιος χώρος και φύλο*, Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα

Πηγές από το διαδίκτυο:

www.0-18.gr/gia-megalouys/dsdp

www.pediatros-thes.gr